อนุสรณ์

งานฌาปนกิจศพ

นางสาวชื่น จรัณยานนท์

ณ เมรุวัดโยธาประสิทธิ์ จังหวัดสุรินทร์

๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๓

อนุสรณ์

งานฌาปนกิจศพ

นางสาวชื่น จรัณยานนท์

ณ เมรุวัดโยธาประสิทธิ์ จังหวัดสุรินทร์

๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๓

เนื่องในงานฌาปนกิจศพ น. ส. ชื่น จรัณยานนท์ เจ้าภาพขอขอบพระคุณท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายที่กรุณามาร่วมงาน หากการต้อนรับบกพร่อง ใคร่ขออภัยด้วย

พี่ และน้อง ๆ

เจ้าภาพ

คำนำ

ในโอกาสที่จะกระทำฌาปนกิจศพน้อง **ชื่น จรัณยานนท์** พี่และน้อง ๆ ผู้เคยได้รับอุปการะคุณจากน้องชื่น ปรารถนาที่จะได้มีอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นอนุสรณ์ ก่อนที่ร่างของน้องชื่นจะถูกเผาไหม้ไปตามประเพณี เหลือไว้แต่ความดีที่จะจารึกอยู่ในใจของพี่และน้อง ๆ ตลอดไป จึงได้พร้อมใจจัดพิมพ์หนังสือขึ้น

โดยที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสร่วมงานกับ **พันเอก ปิ่น มุทุกันต์** อธิบดีกรมการ-ศาสนา ในฐานะเป็นรองอธิบดี เห็นผลงานด้านการเผยแพร่และการธำรงรักษาพระศาสนาของท่านแล้ว รู้สึกชื่นชมยิ่งนัก ผลงานของท่านอธิบดีกรมการศาสนาคนปัจจุบัน ควรที่นักทำงานทั้งหลายจะถือเป็นแบบอย่าง ข้าพเจ้าจึงเลือกผลงาน ด้านการเผยแพร่พระศาสนาบางส่วนของท่าน มาพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพน้องชื่น จรัณยานนท์ เพื่อช่วยรักษาผลงานนั้น ให้เป็นอมตะส่วนหนึ่ง และท่านอธิบดีได้กรุณาอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้

จึงขอขอบพระคุณท่านอธิบดีกรมการศาสนา เป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอขอบคุณ **คุณสุรสีห์ วีรวงศ์** ผู้ตรวจการศาสนสมบัติ และ **คุณสำรวย สารัตถ์** อนุศาสนาจารย์ ที่ได้ช่วยรวบรวมจัดพิมพ์หนังสือนี้ ให้สำเร็จรูปดังประสงค์

นายยรรยง จรัณยานนท์

๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๓

น.ส. ชื่น จรัณยานนท์

เกิด ๑ มิถุนายน ๒๔๕๕

ถึงแก่กรรม ๖ พฤษภาคม ๒๕๑๓

นางสาวชื่น จรัณยานนท์ บำเพ็ญกุศล
เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ทั้ง ๒ และอดีตเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ อำนวยพร
ก่อนถึงแก่กรรม ๒ เดือน

ศพนางสาวชื่น จรัณยานนท์
เก็บไว้ในบ้าน ๓๑ ถนนสุริยราช
ในเมืองสุรินทร์

นางสาวชื่น จรัณยานนท์
มอบเงินสมทบทุนโรงพยาบาลสุรินทร์ แด่นายแพทย์ ยรรยง ภูตระกูล
เมื่อ ๑๔ มีนาคม ๒๕๑๓

ชาติสกุลของ นางสาวชื่น จรัณยานนท์

---

๑. ต้นสกุล พระยาสุรินทร์ภักดีศรีผไทสมันต์ — จรัณย์ จรัณยานนท์

๒. ชั้นลูก พระแก้วมนตรี (นิล) สมรสกับ นางนกแก้ว กนกนาค

๓. ชั้นหลาน

๓.๑ นางดวงแข สมรสกับ พระประสิทธิสุรินทรการ (เปรียม สุนทรารักษ์)

๓.๒ พระพิชัยนครบวรวุฒิ (เอราวัณ) สมรสกับ นางสายบัว อินทรกำแหง

๓.๓ หลวงสุริยา (ครามจีน) สมรสกับ นางบัว พรหมบุตร

๓.๔ หลวงสนิทนิคมรัฐ (พิน) สมรสกับ นางศรี สวันตรัจฉ์

๓.๕ นายดวงจันทร์ (ถึงแก่กรรม)

๔. ชั้นเหลน จาก ๓.๔ — สายหลวงสนิทนิคมรัฐ

๔.๑ นางอ่างทอง สมรสกับ นายศุภชัย ศุภกาญจน์

๔.๒ นายจักร สมรสกับ นางสมพร สืบสิทธิ

๔.๓ นายยุทธ สมรสกับ นางรุจิเรข นิรากูล

๔.๔ นายยรรยง สมรสกับ นางวิบูลย์ เกตุสิริ

๔.๕ นางชม สมรสกับ นายอุทัย สวันตรัจฉ์

๔.๖ นางสาวชื่น จรัณยานนท์

๔.๗ นางคำมูล สมรสกับ นายธรรมนูญ สิงคเสลิต

๔.๘ นางสาวพงษ์ศิริ จรัณยานนท์

๔.๙ นายคงคา จรัณยานนท์ (ถึงแก่กรรม)

๔.๑๐ นางฉวี สมรสกับ พลตรี ปรีชา ศุกรโยธิน

๔.๑๑ นางสาวเฉลา จรัณยานนท์

๕. ชั้นโหลน จาก ๔.๖

๕.๑ นางสาวแจ่มฟ้า จรัณยานนท์ บุตรีบุญธรรมของนางสาวชื่น จรัณยานนท์

แด่น้องชื่น จรัณยานนท์
ผู้ล่วงลับ

น้องชื่น จรัณยานนท์ เป็นบุตรี คนที่ ๖ ของคุณพ่อคุณแม่ (เป็นคู่แฝดกับน้องชมซึ่งสมรสไปสู่สกุลสวันตรัจฉ์) เกิดเมื่อ ๑ มิถุนายน ๒๔๕๕ และเป็นโสดอยู่ตลอดมาจนถึงแก่กรรม เมื่อ ๖ พฤษภาคม ๒๕๑๓ อายุ ๕๘ ปี

น้องชื่น นับได้ว่าเป็นผู้เกิดมาเพื่อประกอบการบุญ กล่าวคือ เมื่อยามสาวนั้นคุณพ่อรับราชการอยู่ที่อื่น กุณแม่และน้อง ๆ ก็ติดตามไปด้วย และพี่ ๆ บางคนก็ออกเรือนไป ส่วนน้องชื่นอายุมากกว่าเพื่อน คุณพ่อคุณแม่จึงให้เป็นผู้ดูแลบ้านเรือนและทรัพย์สิน พร้อมกันนั้นน้องชื่นก็ทำหน้าที่ดูแลการกินอยู่ ให้แก่ผู้ร่วมเรือนเป็นอย่างดี

ยามมัชฌิมวัย เมื่อคุณพ่อถึงแก่กรรม พี่น้องสมรสแยกเรือนไปเกือบทุกคน น้องชื่นก็ได้ทำหน้าที่ปรนนิบัติดูแลคุณแม่และน้องสาวโสดอีก ๒ คน กับลูกหลานและผู้อาศัยต่อมาด้วยดี จึงเป็นที่ประทับใจและรำลึกถึงอยู่เสมอ

ยามปัจฉิมวัย เมื่อคุณแม่ถึงแก่กรรมแล้ว น้องชื่นก็ได้ปกครองบ้านเรือนดูแลทรัพย์สินทั้งของตนเองและของพี่น้องที่ย้ายไปอยู่ที่อื่นทั้งหมด ระหว่างนี้ได้ประกอบการบุญด้วยการสร้างกุฎี ประตู รั้ว ฌาปนสถานถวายวัดในเมืองสุรินทร์ มอบเงินสมทบทุนให้โรงพยาบาลสุรินทร์ และประกอบการกุศลแด่ภิกษุสงฆ์และสงเคราะห์คนข้างเคียงอยู่เนืองนิตย์

ต่อมาเมื่อ ๖ ปีก่อนนี้ แพทย์ได้ตรวจพบว่า น้องชื่นได้ป่วยด้วยโรคมะเร็ง พี่ ๆ และน้องได้ช่วยให้น้องชื่นได้รับการรักษาอย่างเต็มความสามารถ อย่างเป็นที่พอใจ [illegible] อาการก็มีแต่ทรงกับทรุดตลอดมา ระหว่างป่วยอยู่นั้น น้องชื่นเป็นผู้ [illegible] มิเคยปรากฏการแสดงความเจ็บปวด ทุรนทุรายให้ปรากฏแก่ผู้ปรนนิบัติและผู้มาเยี่ยมเยียนเลย จนถึงวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๑๓ ตอนบ่ายอากาศร้อนจัด น้องชื่นก็ได้ถึงแก่กรรมไปด้วยความสงบ

น้องชื่นอยู่กับคุณแม่จนคุณแม่สิ้นชีวิต จึงใคร่จะให้พี่น้องจัดงานศพคล้าย ๆ กับจัดให้คุณแม่และประชุมเพลิงในฌาปนสถานที่เดียวกันกับคุณแม่ ด้วยอธิษฐานว่า จะได้ไปอยู่ร่วมกับคุณแม่ในภพหน้า ฉะนั้น ในการจัดงานศพ พี่และน้องจึงจัดให้ตามประสงค์และตามกำลัง ด้วยการเก็บศพไว้ที่บ้าน ๓๑ ถนนสุริยราช ในเมืองสุรินทร์ สักระยะหนึ่ง แล้วประชุมเพลิง ณ ฌาปนสถาน วัดโยธาประสิทธิ์ ในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๓

ในวันถึงแก่กรรมของน้องชื่นนั้น ท่านนายแพทย์เภสัชกรและคณะจากโรงพยาบาลสุรินทร์ได้กรุณาไปช่วยจัดฉีดยา เพื่อสะดวกต่อการเก็บศพ ญาติมิตรได้กรุณาไปบำเพ็ญกุศลตลอดทั้ง ๗ วัน จึงขอขอบพระคุณอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอผลบุญที่น้องชื่นได้ประกอบมาจนสิ้นชีวิต และญาติมิตรจะได้กระทำเพิ่มพูนต่อไปเบื้องหน้า จงเป็นกำลังบันดาลให้วิญญาณของน้องชื่น ไปสู่สุคติในภพหน้าโน้นเถิด.

พี่และน้อง

๒๐ มิ.ย. ๒๕๑๓

แด่พี่ชื่นที่รัก – ด้วยอาลัยยิ่ง

พี่ชื่นจากน้องไปโดยไม่มีวันกลับด้วยอาการอันสงบ ในวันพุธที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๑๓ เวลา ๑๕–๔๒ นาที พี่ชื่นเกิดวันพุธแล้วก็ตายวันพุธ อาการป่วยของพี่ชื่นจะทรุดเสมอในวันพุธ ถ้าจะถึงวันพุธทีไรน้องเตรียมใจไว้ให้เข้มแข็ง แต่ก็ไม่วายใจหายเมื่อเห็นอาการหนักแทบทุกครั้ง พี่ชื่นป่วยเป็นโรคมะเร็งกรามช้างเป็นเวลา ๙ เดือน หนักมากประมาณ ๕ เดือน ตลอดเวลาที่ป่วยนี้ พี่ชื่นได้รับการรักษาพยาบาลโดยนายแพทย์แผนปัจจุบัน ของ ร.พ. ศิริราช อย่างดีที่สุด พี่ชื่นไม่เคยรักษาหมอพื้นบ้านเลย เพราะไม่เคยเชื่อถือ (ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าโรคนี้ไม่มีวันหายขาด และจำต้องจากพวกเราไปสักวันหนึ่ง) พี่ชื่นเพิ่งกลับมาอยู่กับน้อง ให้น้อง ๆ และลูกได้พยาบาลอย่างใกล้ชิดเป็นเวลา ๒ เดือนเต็ม ก็จากน้องไปอีก จากไปโดยไม่มีวันกลับ น้องหมดสิ้นแล้ว เสมือนตัวคนเดียว เรี่ยวแรงและกำลังหมดสิ้นไป เราอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน จนไม่อาจที่จะหักห้ามความเศร้าโศกและอาลัยรักในการจากไป น้องไม่มีใครที่จะร้องเรียกอีกแล้ว เมื่อกลับถึงบ้าน นับวันแต่จะเงียบและว้าเหว่ยิ่งขึ้น ตั้งแต่นี้ไปจะไม่มีพี่ชื่น คอยให้กำลังใจ แนะนำตักเตือนในยามทุกข์ นับแต่คุณแม่จากไปก็มีพี่ชื่น บัดนี้พี่ชื่นก็จากไปอีก ไม่อยากเชื่อว่าเป็นความจริง แต่มันก็เป็นความจริง พี่ชื่นละทิ้งน้องไป โดยไม่ต้องทรมานกับโรคร้ายนี้ต่อไปอีก พี่ชื่นมีบุญและมีกรรมเท่า ๆ กัน ที่ว่ามีบุญ ก็คือพี่ชื่นได้ปฏิบัติตัวอย่างดีกับบิดามารดา และญาติพี่น้องแทบทุกคน เป็นผู้ที่ได้ช่วยเหลือรับใช้ และอุปการะญาติพี่น้องลูกหลานเสมอมา บุญนี้สนองพี่ชื่นแล้ว ที่มีบุตรและพี่น้องลูกหลานหลายคน ปรนนิบัติรับใช้จนวาระสุดท้าย โดยไม่มีความรังเกียจ สำหรับน้องเองก็ได้รับใช้พี่ จนถึงที่สุดส่งพี่เข้าบ้านใหม่ สำหรับกรรมนั้นก็คงต้องใช้หนี้กรรมในอดีตชาติละกระมัง ในชาตินี้เท่าที่น้องอยู่อย่างใกล้ชิดก็ไม่ปรากฏว่าพี่ชื่นทำบาปอะไรเลย

ตั้งแต่นี้ต่อไป จะไม่ได้ร้องเรียกพี่ชื่นอีกแล้ว เมื่อกลับถึงบ้านก็จะพบแต่ความเงียบและว้าเหว่ใจ ยิ่งคิดถึงมาก เมื่อนึกถึงคำพูดของพี่ชื่นซึ่งพูดอยู่เสมอว่า "เหลา เราจะสร้างเจดีย์ให้คุณแม่ แล้วบรรจุอัฐิของต้นตระกูล คุณพ่อ–คุณแม่ทุกท่านที่วัดจุมพล แล้วเราทำบุญรวมญาติ รวมพี่น้องอีกสักครั้ง ทำทุกอย่างเหมือนที่คุณแม่เคยสอนให้ทำบุญนะ"

ก่อนพี่ชื่นจากไปเพียงหนึ่งวัน พี่ชื่นแพลียมากแต่อุตส่าห์เรียกเหลามาบอกจับมือสั่น แต่น้องพึ่งไม่รู้เรื่อง จึงให้แจ่มลูกบุญธรรม ช่วยจับมือจับปากกาเขียน แล้วน้องถือสมุดให้เขียน ปรากฏว่าเขียนฐานเจดีย์ มียอดเป็นวงกลม น้องจึงได้เขียนหนังสือถามพี่ชื่นว่าเจดีย์ใช่ไหม ก็พยักหน้า ยิ่งทำให้เกิดความโทมนัสใจยิ่งขึ้นจนสุดที่จะพรรณนาออกมาเป็นคำพูดได้ น้องได้รับไว้จะปฏิบัติตามคำสั่งทุกคำ ถึงแม้ว่าน้องจะไม่มีทางช่วยให้พี่มีชีวิตอยู่กับน้องอีกต่อไปได้ แต่น้องก็ยังภูมิใจคือก่อนที่พี่ชื่นจะลาโลกนี้ไปด้วยความสงบ ได้มีโอกาสเห็นผ้าเหลืองก่อนวิญญาณจะออกจากร่าง ทั้งนี้คงจะช่วยให้ดวงวิญญาณของพี่ชื่นประกอบด้วยคุณความดีที่ได้สั่งสมไว้ คงช่วยส่งเสริมให้พี่ชื่นไปจุติในภพหน้าที่ดีกว่าชาตินี้ ถ้าชาติหน้ามีจริงแล้ว ขอให้เรามาเกิดเป็นพี่น้องกันอีกเถิด

น้องยังคงระลึกถึงพี่ชื่นเป็นนิจนิรันดร

เฉลา จรัณยานนท์

ตาย

ตาย เป็นงานชิ้นสุดท้าย ของคนทุกคนในชั่วชีวิตหนึ่งนี้ ไม่ว่าใครจะทำงานอะไรมากี่ร้อยกี่พันอย่างแล้วก็ตาม แต่สุดท้ายก็ต้องมาทำงานชิ้นนี้ คือ ทำงานตาย ข้าพเจ้าจะนำท่านผู้ฟังเข้าศึกษา และพิจารณารายละเอียดของงานชิ้นนี้พอสมควร และใคร่จะเรียนให้ทราบไว้ล่วงหน้าว่า การแก้ทุกข์เพราะเรื่องตาย ไม่มีวิธีใดดีกว่าเรารู้เรื่องตายให้มาก

อะไรตาย ?

ก่อนตอบปัญหาข้อนี้ ขอทบทวนความจำให้ท่านผู้ฟังสักเล็กน้อย ข้าพเจ้าเคยบรรยายมา ไม่น้อยกว่า ๑ หรือ ๒ ครั้ง ในหลักที่ว่าตัวเรานี้มีส่วนประกอบอยู่สองส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนร่างกาย กับส่วนจิตใจ พูดย่อ ๆ ว่า **กาย** กับ **ใจ** สองอย่างนี้รวมกันอยู่จึงเรียกว่าคน ถ้าแยกกัน ตัวไปอยู่ทางหนึ่ง ใจไปอยู่ทางหนึ่ง ก็ไม่ใช่คน มีแต่ตัวเขาเรียกว่าศพ มีแต่ใจเขาเรียกว่าผี ไม่ใช่คนทั้งนั้น ความเหล่านี้เคยว่ามาแล้ว ตั้งแต่ปาฐกถาเรื่องจิต ที่ท่านจะฟังเรื่องตายต่อไป ก็ได้โปรดคำนึงถึงส่วนประกอบทั้งสองนั้นไว้ด้วย

ที่เราว่า คนตาย ๆ น่ะ อะไรตาย ? ตัวตายหรือใจตาย ? หวังว่าทุกท่านคงตอบถูก ที่ว่าคนตาย ๆ นั้น ร่างกายมันตาย ไม่ใช่ใจตาย เอากันง่าย ๆ ร่างกายเปรียบเหมือนเรือน ใจเหมือนคนอยู่ในเรือน เมื่อเรือนผุพังซ่อมไม่ไหวแล้ว คนก็หนีออกจากเรือนไป ไม่ใช่ว่าบ้านพัง แล้วคนก็พังด้วย ไม่ใช่อย่างนั้น การตายก็เหมือนกัน ร่างกายมันตาย ไม่ใช่ใจตาย ถ้าท่านผู้ฟังได้หยิบหนังสือปาฐกถาเรื่องจิตขึ้นอ่านเสียอีกครั้ง จะทำให้เข้าใจดีขึ้น

เอาเป็นเสร็จปัญหาไปเปราะหนึ่ง คือคนเราคนหนึ่ง ๆ มีส่วนประกอบอยู่สองส่วน เวลามันตาย ตายไปส่วนเดียว คือส่วนร่างกาย เพราะฉะนั้นที่จะพูดกันต่อไป ก็ว่ากันเฉพาะส่วนที่มันตายนี้

ทำไมจึงตาย

ความจริง การตายไม่ใช่ปรากฏการณ์พิเศษ ไม่ใช่ของแปลกสำหรับโลก เพราะคนในโลกนี้ที่ตายแล้ว มากกว่าที่ยังไม่ตาย ไม่รู้ว่ากี่ล้านเท่า

ร่างกายของคนเรา มันเป็นของผสม ไม่ใช่ธาตุบริสุทธิ์ แต่เป็นของผสมขึ้นจากธาตุหลายอย่างรวมกัน ของที่ใช้ผสมก็เป็นของสด ๆ เปียก ๆ เสียทั้งนั้น ถ้าร่างกายนี้สร้างขึ้นด้วยธาตุอย่างเดียว ความทนทานของมันก็คงจะมีมากกว่านี้แน่ ยิ่งเป็นธาตุชนิดแห้ง ๆ เหมือนอย่างทองเหลืองทองแดงที่หล่ออนุสาวรีย์ ความทนทานก็ยิ่งจะมากขึ้น

ธาตุที่ผสมกันเป็นตัวคนเรานี้ ธาตุใหญ่ ๆ คือ **ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม** ธาตุเหล่านี้รวมกันเข้าสมส่วนจึงเป็นคน ตัวคนเรานี้พระเรียกว่า "กาย" เช่นคำว่า "ร่างกาย" ที่เราใช้กันดื่นอยู่นั้น คำว่ากาย แปลว่าหมู่ หรือ กลุ่ม คนหลาย ๆ คนรวมกันเราเรียกว่า "นิกาย" ที่ท่านเรียกตัวเราว่ากาย ก็หมายความว่า เป็นกลุ่มที่รวมของธาตุนั่นเอง

ทีนี้การรวมกันของธาตุต่างชนิดนั้น เป็นการฝืนกฎธรรมดาของธาตุ **เพราะตามธรรมดาของธาตุ มันต้องแยกกันอยู่ ไม่ใช่รวมกัน** แม้แต่การรวมกันของกลุ่มธาตุที่ผสมแล้วก็อยู่ในกฎนี้ อย่างเช่นท่านทั้งหลายที่มานั่งรวมกันอยู่ในห้องประชุมนี้ นี่ก็ฝืนกฎธรรมดาเหมือนกัน ประเดี๋ยวก็ต้องคืนเข้าสู่กฎธรรมดา คือต่างคนต่างแยกกันไป จะนั่งรวมกันอย่างนี้ตั้งแต่ตั้งชาติไม่ได้ เพราะผิดกฎ แม้ธาตุต่าง ๆ ที่มารวมกันเป็นร่างกายนี้ก็เหมือนกัน ตลอดเวลาที่มันรวมกันเป็นตัวเราอยู่นี้ เป็นการฝืนกฎธรรมดาของมันแท้ ๆ ลงได้ฝืนแล้ว ก็อยู่ไปชั่วระยะหนึ่ง ๆ เท่านั้นเอง นาน ๆ เข้าก็ฝืนไม่ไหว ต้องแยกกันออก รถยนต์ทุกคันที่วิ่งไปมาอยู่เต็มถนนนั้น เขาก็เอาเครื่องเคราต่าง ๆ มารวมกันไว้ เครื่องเหล่านั้นมันจะได้รวมกันอยู่ด้วยความสมัครใจก็หาไม่ มันก็อยากแยกกันออก นี่พูดอย่างมันมีใจ แต่มันยังแยกออกไม่ได้เพราะถูกยึดไว้ด้วยน๊อตบ้าง ถูกเหนี่ยวไว้ด้วยเกลียวบ้าง ถ้ามันมีใจเหมือนคนเราก็พูดได้เลยว่า มันต้องถูกบังคับใจให้รวมกันอยู่ ถ้าอยากรู้ว่ามันอยากจะอยู่หรืออยากไปแน่ ก็ลองถอดน๊อตเสีย คลายเกลียวให้หมดทุกแห่ง ให้เขา

เลือกทางอยู่ทางไปเองโดยเสรี ลองดูซิ รับรองว่า ไม่กี่วันเจ้าพวกล้อพวกแบตเตอรี่ และอะไร ๆ ต่าง ๆ คงหายหัวไปหมด อย่างน้อยก็แยกกันออกจากที่ ๆ มันถูกคุมไว้เดิม บ้านเรือนที่เราอาศัยอยู่ก็เหมือนกัน ที่มันยังเป็นรูปเป็นร่างอยู่ได้ ก็เพราะส่วนประกอบต่าง ๆ ถูกคุมไว้ ถูกบังคับให้รวมกันอยู่ เขาเอาตาปูตอกไว้บ้าง เอาลิ่มสลักไว้บ้าง เอาตอกมัดไว้บ้าง มันจึงอยู่ ลองตัดตอกชักลิ่มถอดตาปูออกให้หมดซิ มันก็ไปของมันเหมือนกัน

ธาตุที่รวมกันเป็นตัวเรา มันก็ตกอยู่ในกฎของธาตุ เหมือนเครื่องรถ เครื่องเรือน นั่นแหละคือต้องแยกกันออก

ที่ธาตุประกอบในตัวเราแยกกันออกนี่แหละ เราเรียกว่า "ตาย" คือเป็นการแยกกันออกตามกำหนดเวลาของมัน พระท่านใช้คำว่า "กาลกิริยา" ซึ่งแปลอย่างตรงตัวว่า "การกระทำตามเวลา" คำนี้ได้ความชัดเจนในทางปฏิบัติ คือหมายความว่า ร่างกายมันเป็นไปตามกาลเวลาของมัน ไม่ใช่เรื่องพิเศษอะไรเลย แต่เพราะค่าที่เราไม่ชอบ ไม่อยากให้มันทำตามเวลาของมัน พอได้ยินคำว่า "ตาย" มันให้รู้สึกบาดหู บาดใจเป็นกำลัง

ว่าที่จริง ธาตุต่าง ๆ ไม่ได้สูญไปจากโลก ที่ว่า "ตาย" ก็เพียงมันย้ายที่อยู่ใหม่เท่านั้นเอง ไก่ในเล้าบ้านโน้นหายไปตัวหนึ่ง แต่มันก็ไปเพิ่มที่ตลาดสดตัวหนึ่ง หายไปจากตลาดสดมันก็ไปเพิ่มอยู่ในตะกร้าจ่ายตลาด ออกจากตระกร้า ก็ลงไปอยู่ที่เขียง หายจากเขียงขึ้นไปอยู่บนเตา จนกระทั่งหายจากครัวขึ้นไปอยู่บนโต๊ะอาหาร หายจากโต๊ะอาหารก็แยกย้ายกันไปเข้าท้องคนนั้นนิดคนนี้หน่อย คิดต่อไปเองก็แล้วกัน เรื่องของวัตถุธาตุไม่มีอะไรหายไปจากโลกแม้แต่เอาไฟเผาแล้ว ก็กลายเป็นขี้เถ้า เป็นควันเป็นเขม่าตกอยู่ในโลกนี้เอง

ที่เราว่าคนนั้นตายคนนี้ตาย ก็เป็นเรื่องการย้ายที่อยู่ เหมือนกันกับไก่ตัวที่ว่ามาแล้วคนหายไปจากบ้าน ๑ คน ก็ไปเพิ่มอยู่วัดมงกุฏ ฯ ๑ คน อะไรอย่างนี้แหละ ถ่ายเทกันไปมา อย่างเช่นเวลานี้ ข้าพเจ้าหายมาจากบ้าน คนที่บ้านข้าพเจ้าก็ลดลง ๑ คน แต่ก็มาเพิ่มอยู่ที่นี่ ๑ คน สักประเดี๋ยวก็จะหายจากที่นี่ไปเพิ่มที่อื่นอีก คอยดูก็แล้วกัน

มรณทุกข์

ที่นี้ ที่ว่าตายเป็นทุกข์น่ะ ทุกข์อย่างไร ? ทุกข์ตรงไหน ? เรามีแต่กลัวรวม ๆ ไม่ได้ซอยลงไปให้แน่นอนว่า มันทุกข์ตรงไหนแน่ มันก็เลยทุกข์เอามาก ๆ แต่ถ้าหาจุดที่มันเกิดทุกข์จริง ๆ แล้ว ก็ไม่เท่าไร เหมือนกับคนกลัวเสือ พอเอ่ยชื่อว่า "เสือ" ก็กลัวเหมาหมดทั้งตัวเสือเลย ที่จริงถ้าค้นเข้าไปดูว่า ที่ว่าเสือร้าย ๆ น่ะมันร้ายตรงไหนแน่ เราก็จะเห็นจุดร้ายของมันเหลือน้อยลง เพราะเสือที่ว่าร้ายนั้น หางมันก็ไม่ร้าย ขนก็ไม่ร้าย หนังมันก็ไม่ร้าย ตา หู มันก็ไม่ร้าย ลายพาดกลอนมันก็ไม่ร้าย ความร้ายมันอยู่ตรงที่ปากกับเท้ามันเท่านั้น แม้ที่ว่าปากมันร้าย จุดร้ายจริง ๆ ก็อยู่ตรงที่เขี้ยวที่ฟันของมันเท่านั้น และที่ว่าขาร้าย ก็ร้ายตรงอุ้งเล็บของมันเท่านั้น นี่แหละเสือตัวเท่าม้า แต่พิเคราะห์กันให้ถึงที่สุดแล้ว ก็มีจุดร้ายอยู่จะไม่ถึง ๑ ตารางฟุตเสียด้วยซ้ำ เรื่องทุกข์เพราะตายก็เหมือนกัน ถ้าดูกันให้ละเอียดแล้ว จุดทุกข์จริง ๆ ก็จะน้อยลง วันนี้ลองมาทำใจดีๆ "ดูเสือ" กันสักที

ข้าพเจ้าเคยสนทนา สอบถามหลายท่านหลายคนทีเดียว คนเหล่านั้นเป็นผู้อยู่ในในการศึกษาหลายชั้นในอาชีพต่าง ๆ กัน และในตำแหน่งที่ต่ำสุดถึงรัฐมนตรี แต่พลทหารถึงชั้นนายพล และแต่สามเณรน้อยถึงพระราชาคณะผู้ใหญ่ ซาวเสียงดูว่า ที่ว่าตายเป็นทุกข์ ๆ น่ะ ใครเห็นอย่างไร ? สรุปความเห็นลงแล้วก็ปรากฏว่า :—

— บางคนว่าทุกข์เพราะกลัวจะตาย

— บางคนว่าทุกข์ เพราะกลัวจะเจ็บก่อนตาย

— บางคนว่าทุกข์เพราะเป็นห่วงคนข้างหลัง

— บางคนว่าทุกข์เพราะไม่รู้ว่าจะไปเกิดที่ไหน

รวมเป็นสี่ความเห็น ถ้าเป็นอย่างนี้คำว่า "มรณทุกข์" ก็ยังแกว่ง ๆ

ประเภทที่ว่า กลัวจะตาย นี่หมายความว่า กลัวเหมาแบบกลัวเสือทั้งตัวอย่างที่ว่ามาแล้ว เรื่องของเรื่องก็คือว่า ตัวยังไม่ตาย หรือตายยังไม่มาถึงตัวแต่กลัวล่วงหน้าไว้เลยทุกข์ คนทุกข์แบบนี้น่าสงสารเพราะทุกข์มาก และทุกข์นาน ยิ่งอายุยืนมากก็ยิ่งทุกข์นานมาก คือทุกข์จนกว่าจะตายนั่นแหละ

พวกที่ว่า ทุกข์เพราะกลัวเจ็บก่อนตาย นี่ไม่ตรงประเด็น เพราะไม่ใช่เรื่องทุกข์เพราะตาย แต่เป็นเรื่องทุกข์เพราะเจ็บ เป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

พวกที่ว่า ทุกข์เพราะเป็นห่วงคนข้างหลัง ดูยิ่งทุกข์ห่างจากตัวออกไปอีก กลายเป็นทุกข์เรื่องคนอื่นไปเสียแล้ว

ส่วนพวกที่ว่า ทุกข์เพราะกลัวว่าตายแล้วไม่รู้ว่าจะไปเกิดที่ไหน นี่ก็ทุกข์เลยตายไปเสียอีก แทนที่จะทุกข์เพราะเรื่องตาย กลายไปทุกข์เพราะปัญหาเรื่องเกิด

เอาละซิ หนักเข้าเลยจะหาที่ทุกข์ไม่เจอะ ท่านผู้ฟังล่ะ ลองคิดดูหน่อยซิ ว่าท่านควรจะทุกข์ตรงจุดไหน ? คิดเข้ามาก ๆ ชักกลุ้มใจหาที่จะทุกข์ไม่เจอะ ไม่รู้ว่าจะทุกข์ตรงไหน การที่หาทำเลที่จะทุกข์ไม่เจอนี่แหละ ช่วยทำให้ความทุกข์ในใจน้อยลงไปแยะ ทุกวันนี้เราเล่นกลัวแบบคลุมถุง มันเลยแย่

จุดตาย

เมื่อค้นที่จะทุกข์ไม่พบเช่นนี้ เรามาลองย้อนกลับไปทางเดิมเสียอีกหน่อย บางทีจะพอเจอบ้างกระมัง คือไปคิดถึงอาการที่เรียกว่าตายอีกที่ ที่ว่าตาย ๆ เอาขณะไหนเป็นเกณฑ์ ว่าทางฝ่ายวัตถุ หรือฝ่ายโลกก็ดูมีกันหลายชั้น ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปกำหนดเอาลมหายใจ ถ้าไม่หายใจแล้ว ก็เรียกว่าตาย อย่างจะถามถึงเวลาตายของใคร ๆ คนโบราณมักจะถามถึงว่า "**สิ้นลมเมื่อไร ?**" ซึ่งหมายถึงเวลาตาย ผู้มีความรู้ความชำนาญกว่านั้นใช้จับดูตัว ถ้าตัวยังมีความอบอุ่นแม้สิ้นลมแล้ว ก็ยังถือว่าไม่ตายแท้ อาจฟื้นได้อีก และก็เคยมีตัวอย่างอยู่มาก แพทย์ปัจจุบันถือชีพจรเป็นเครื่องกำหนด ทางศาสนาถ้ามุ่งถึงทางร่างกาย ตายกำหนดด้วย "**ปาณะ**" หรือ "**ปราณ**" ก็ได้แก่ลมหายใจนั่นเอง เช่นให้ศีลข้อที่ว่า "**ปาณาติปาตาเวรมณี**" ก็แปลว่า เจตนาเว้นจากการทำสัตว์ที่มีปาณะให้ตกล่วงไป

ถือเอาความว่าเว้นจากฆ่าสัตว์ นี่พูดถึงทางร่างกาย ทีนี้ถ้าพูดทั้งกายทั้งใจรวมกัน จุดที่เรียกว่า "มรณะ" แท้ ๆ อยู่ที่ว่า จิตออกจากร่าง ตรงที่จิตตัดขาดจากร่างเดิมนั่นแหละถือว่ามรณะ ถ้าจะเปรียบกับคนทิ้งเรือน ก็คงได้แก่ตอนกระโดดออกพ้นจากเรือนนั่นเอง

มรณะ หรือ ตาย ที่เรากลัวกันมากจนเป็นทุกข์เป็นร้อนนั้น ก็คือขณะจิตเดียวเท่านั้น ปั๊บเดียวตรงขณะจิตขาดจากร่างเท่านั้นเอง ขณะจิตตอนนี้แผล็บเดียว จนไม่สามารถจะกำหนดด้วยมาตราเวลา อาจเป็นหนึ่งในล้านของวินาทีก็ได้ อาการอื่นใดที่เกิดก่อนขณะนี้ ก็เป็นเรื่องก่อนตาย และอาการใด ๆ ที่เกิดหลังจากนี้ก็เป็นเรื่องหลังตาย

โปรดนึกถึงความดับของไฟ สมมติว่า เราจุดเทียนไขไว้เล่มหนึ่ง สว่างจ้ามาเรื่อย ๆ แล้วดับปุ๊บลง ต่อนั้นไปไม่มีแสงสว่าง ถ้าจะถามว่า "ความดับ" ของเทียนอยู่ตรงจุดไหน ? หรือขณะไหน ? เราก็ตอบว่า ตรงขณะที่แสงไฟมันขาดปุ๊บลงนั่นเอง แสงไฟที่มีมาก่อนนั้น ก็เป็นอาการก่อน "ดับ" ตัว "ดับ" จริง ๆ คือตรงขณะตัวต่อระหว่างสว่างกับมืดเท่านั้นซึ่งเป็นอาการที่ใช้เวลาปรากฏตัว เพียงประมาณหนึ่งในพันของวินาทีก็จะไม่ถึง ขณะจิตที่เป็น "มรณะ" จริง ๆ ก็เหมือนความ "ดับ" ของไฟนั่นเอง ไม่มากมายอะไรเลย งานที่เรากลัวมาเป็นเวลาสิบ ๆ ปีนั้น เอาเข้าจริงเราใช้เวลาทำเพียงไม่ถึง ๑ วินาทีด้วยซ้ำ

เอาละ เราเจอจุดตายจริง ๆ เข้าแล้ว ที่เรียกว่า "มรณะ" ซึ่งมุ่งถึงอาการทางจิต ทีนี้ลองวิเคราะห์กันดูอีกทีหรือ ว่าขณะที่เกิดอาการซึ่งใช้เวลาเพียงหนึ่งในล้านของวินาทีนั้น อาการของจิตเป็นอย่างไร ? บางทีมรณะทุกข์มันจะซุกอยู่ตรงจุดนี้กระมัง ?

อาการของจิตในขณะตาย

แม้จะรู้ว่า ความตายจริง ๆ คือจุดนี้ ข้าพเจ้าก็ไม่สามารถเปิดเผยได้ว่า ขณะจิตสุดท้ายของคนที่ตายมีอารมณ์อย่างไรแน่ เพราะเป็นเรื่องลึกลับมากไม่มีตำราหรือบันทึกของคนที่เคยเข้าถึงจุดนี้มาแล้ว ที่มีก็เป็นเรื่อง "คนเป็น" บันทึกแทน "คนตาย" ซึ่งเป็นเพียงการคาดคะเนเอาว่า น่าจะเป็นอย่างนั้นน่าจะเป็นอย่างนี้ ส่วนคนตายก็ตายไปเสียแล้ว มาเล่าให้ใครฟังไม่ได้ หมดทางติดต่อกันเด็ดขาดเลย เสียดายจริง ๆ

หันมาดูตำรา ก็รู้สึกว่ากล่าวไว้รวบรัดเกินไป เช่นในคัมภีร์วิสุทธิมรรค (ภาค ๓ หน้า ๓๓) ก็อธิบายไว้แต่เพียงว่า "มโนวิญญาณธาตุ มีอกุศลวิบากเป็นเหตุ ถือเอากรรมนิมิตรหรือคตินิมิตร อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่จำเพาะหน้าในเวลาตาย เป็นอารมณ์ แล้วเป็นไปด้วยอำนาจปฏิสนธิ" ดั่งนี้เป็นต้น ซึ่งยังไม่ได้รายระเอียดความรู้สึกทางเวทนา ว่าทุกข์หรือไม่ทุกข์ ผู้ที่เขียนไว้ก็ดี ผู้ที่กำลังพูดก็ดี ล้วนแต่คนไม่เคยตายด้วยกันทั้งนั้น

ยังพอจะพึ่งได้ อยู่อีกพวกหนึ่ง คือพวกฆ่าตัวตายแล้วถูกแก้ไขให้ฟื้น เพราะว่าก่อนจะตาย มีเวลาเตรียมตัวเสร็จแล้วก็ยังฟื้นมาเล่าให้ฟังได้ แม้จะถือว่ายังไม่ตายแท้ ก็นับว่า **เหยียบแดนตาย** มาแล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าถ้าทางสมาคมได้เชิญคนประเภทนี้ มาแสดงปาฐกถาดูบ้าง โดยให้หัวเรื่องเกี่ยวกับจุดตรงนี้ เช่นจะใช้ชื่อว่า เรื่อง "**เหยียบแดนตาย**" หรือเรื่อง "**ข้าพเจ้าพบกับตาย**" อะไรก็แล้วแต่ คงได้ประโยชน์มาก แต่กลัวจะหาคนแสดงยาก เพราะคนที่ชอบฆ่าตัวตาย มักจะไม่ชอบปาฐกถา และคนที่ชอบปาฐกถาอย่างข้าพเจ้านี้ ก็เกิดไม่ชอบฆ่าตัวตายเสียอีก และคนที่เคยทำอัตตวินิบาตแล้ว มักจะถือว่าเป็นการกระทำที่น่าอับอาย ไม่กล้าเปิดเผยต่อสาธารณชน หรือถ้าท่านผู้ใดรู้จักกับคนที่เคยฆ่าตัวตายมาแล้ว กรุณาช่วยแนะนำไปหาข้าพเจ้าที่บ้านด้วย จะขอบคุณมาก แต่ทั้งนี้ ต้องการพบเฉพาะคนที่ฟื้นแล้วนะ ที่ตายแล้วไม่ฟื้นอย่าไปพบเป็นอันขาด !

ข้าพเจ้าเอง จะไม่เคยตายทีเดียวก็ไม่ใช่ เคยตายมาบ้างเหมือนกัน คือเคยถูกรถชน ! แล้วสลบไปชั่วครู่ใหญ่ ๆ ฟื้นขึ้นมาแล้วก็ไม่ได้ความรู้อะไรแปลก ๆ พอที่จะนำมาเล่าให้ฟัง ถ้าจะทดลองดูอีกครั้ง ก็กลัวจะไม่ฟื้น เลยจะไม่มีใครแสดงปาฐกถาต่อ

ตกลงว่าขณะจิตเวลาตาย ยังคงเป็นเรื่องลึกลับอยู่

จดหมายที่เขียนในขณะจิตก่อนตาย

ข้าพเจ้ามีเอกสารชิ้นเล็ก ๆ อยู่ชิ้นหนึ่ง เป็นจดหมายของคนฆ่าตัวตาย เขาเขียนเสร็จแล้วก็ตายพอดี จึงขอเสนอ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา และที่ดีที่สุด อีกอย่างในจดหมายนี้ คือคนเจ้าของจดหมายกลับมาเล่าให้ข้าพเจ้าฟังด้วยตนเอง เขาบอกให้ทราบรายละเอียดทุกอย่าง ในการฆ่าตัวตาย เชิญอ่านข้อความ และพิจารณาผลงานที่คน ๆ หนึ่งทำขึ้นก่อนที่เขาจะตายไม่ถึง ๑ วินาที โดยเขาเองก็รู้ตัว

(ขอลาทุก ๆๆๆ คน จงอยู่ดีทุก ๆๆๆ คน จดหมาย)

เขาเป็นผู้อยู่ในฐานะที่จะเล่าเรื่องให้ข้าพเจ้าฟัง ทุก อย่าง ตาม ที่ ข้าพเจ้า ต้อง การ เพราะเป็นคนใกล้ชิด และข้าพเจ้าเองเป็นผู้นำตัวเขาไปส่งโรงพยาบาล

สำหรับสาเหตุ ที่จะทำให้เขาตัดสินใจฆ่าตัวเองนั้น ข้าพเจ้าขอสงวนไว้ เพราะเป็นเรื่องส่วนตัวของเขา

หลังจากเขาได้พักผ่อน ตอนหลังจากฟื้น สัก ๑๒ ชั่วโมงเศษ ๆ ข้าพเจ้าได้สนทนากับเขาตัวต่อตัวโดยบอกเขาตรง ๆ ว่า ข้าพเจ้ากำลังค้นคว้าอาการทางจิต อยากทราบความรู้สึกที่แท้จริงตอนจะตาย เพื่อใช้เป็นความรู้ในทางธรรมะ เสร็จแล้วจึงบันทึกไว้ ในรูปสนทนากันดังต่อไปนี้

บันทึกการคุยกับคนตาย

ข้าพเจ้า "เธอตัดสินใจเด็ดขาดว่าจะตายเมื่อไร ?"

"เมื่อบ่าย ๓ โมงเศษวานนี้" เขาหมายถึงวันที่เขาฆ่าตัวเอง

"ตัดสินใจที่ไหน ที่ห้องนอน หรือที่อาบน้ำ หรือตรงไหน ?" ข้าพเจ้าซัก

"ตรงข้างถนน ไปท่าน้ำ ตรงข้ามกับประตูวัด" เขาหมายถึงถนนจากบ้านของเขาลงไปท่าน้ำ ซึ่งที่นั่นมีวัด และร้านค้าอยู่

"แล้วยังไง ?"

"ก็ไม่ได้คิดอะไรอีก คิดอย่างเดียวว่าจะทำอย่างไรมันจึงจะตาย" เขาว่า

"แล้วยังไงต่อไป ? เล่าไปเลย"

"ก็คิดขึ้นได้ว่า ต้องกินยาแอสโปร แล้วก็เดินเลยไปซื้อแอสโปร อย่างกล่องเล็กได้ ๙ กล่อง" เขาว่า

"นึกอย่างไง จึงซื้อเท่านั้น ?"

"มันหมดครับ ทางร้านบังเอิญมีเท่านั้น ถ้ามีอีกก็จะซื้ออีก"

"ซื้อยาแอสโปรแล้ว ความรู้สึกเป็นอย่างไง ?"

"อยากรีบกลับมากิน ให้ตายเร็ว ๆ แต่นึกอีกทีกลัวใจจะไม่กล้า จึงซื้อเหล้าแม่โขงกินเข้าไปอีกครึ่งขวด" เขาว่า

"กินที่ไหน ? กับใคร ?"

"กินคนเดียว ที่ร้านนั่นเอง"

"แม่โขงครึ่งขวด ต่อโซดากี่ขวด ?" ข้าพเจ้า

"เพียว ๆ เลยครับ !"

"เมาไหม ?"

"ไม่รู้สึกเมาครับ เฉย ๆ" เขาตอบหน้าตาย

"แล้วทำยังไงต่อไป เล่าไปเลย"

"ผมรีบกลับบ้านพัก" ในใจรู้สึกว่า ดีใจอย่างบอกไม่ถูก ที่ซื้อยาได้สมใจ ครั้นกลับมาถึงห้องพัก เกิดความรู้สึกว่า แอสโปรน้อยไป กลัวจะไม่ตาย จึงเลยวานเด็กข้างบ้านไปหาซื้อให้อีก แกล้งบอกว่าเขาปวดหัวมาก ให้รีบไปรีบมา เขาซื้อมาให้อีก ๒ กล่อง รวมเป็น ๑๑ กล่อง เขาว่า

"ได้มาแล้ว คิดอย่างไรต่อไป ?" ข้าพเจ้า

"คิดว่ายาน้อยไป จึงไปขอยืมมีดโกนคนที่อยู่ข้างห้องติดกัน ก็บังเอิญเขาหาไม่พบ คิดว่าจะเอามาเตรียมไว้ ถ้ากินยาไม่ตาย ก็จะใช้มีดช่วย" เขา

"นึกหวาดเสียวไหม ?" ข้าพเจ้าถาม

"ไม่มีเลยครับ ไม่คิดจริง ๆ หนักใจแต่ว่าทำยังไงมันจึงจะตายจริง ๆ เท่านั้น ตอนหนึ่งคิดแวบขึ้นมาเหมือนกันว่า เราควรจะไปกินที่อื่น เพราะกินอยู่ที่นี่เดี๋ยวอาจมีคนมาช่วย จะทำให้ไม่ได้ตายสมประสงค์"

"แล้วเธอจะทำอย่างไรต่อไป ?" ข้าพเจ้าถาม

"เสร็จแล้ว ก็เอาเงินที่เหลืออยู่บ้างแจกพวกเด็ก ๆ ลูกคนข้างบ้าน ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมงานกัน"

"บอกกับเด็กว่ายังไง ?"

"บอกว่าน้าจะไปละนะ เท่านั้นเอง" เขาตอบ

"แล้วยังไงต่อไป ?" ข้าพเจ้าซักด้วยความกระหายอยากรู้

"เสร็จแล้วก็เข้าห้องนอน ปิดประตู แล้วนั่งกินยาแอสไปร จนหมด ๑๑ ห่อ"

"นั่งกิน หรือยืนกิน หรือนอนกิน ?"

"นั่งขัดสมาธิครับ"

"แล้ววิธีกินทำยังไง ?"

"ฉีกกล่องยาออก เอาเม็ดยามารวมกันไว้ทั้งหมดก่อนแล้วก็แบ่งครึ่ง เอาครึ่งหนึ่งใส่ฝ่ามือ แล้วกรอกเข้าปากหมดเคี้ยว ๆ แล้วกลืนน้ำตาม เสร็จแล้วกินอีกครึ่งหนึ่งทำเหมือนกัน"

"กินยากไหม ? เปรี้ยวมากไหม ?" ข้าพเจ้า

"โอย ไม่ยากครับ ทั้งหวานทั้งมัน อร่อยมาก กินแล้วรู้สึกดีอกดีใจจริง ๆ"

"ทำยังไงต่อไป ?" ข้าพเจ้าซักเพื่อจะเข้าไปสู่จุดที่หมาย

"เสร็จแล้วก็ดูนาฬิกาข้อมือ อยากรู้ว่ากี่นาทีจึงจะตาย และคิดจะเขียนจดหมายบอกคนอื่น จึงเปิดประตูออกไปยืมปากกาของคนรู้จักกัน ที่บังเอิญเดินผ่านหน้าห้อง แล้วกลับเข้าห้องปิดประตู เขียนจดหมาย เขียนยังไม่จบ รู้สึกว่าตาลายจึงหยุด ทันทีนั้นก็เกิดความรู้สึกว่า ดีใจมากเป็นพิเศษที่ทำงานได้ผล ดูนาฬิกาจำได้ว่าเป็นเวลา ๖ นาที นับจากเวลากินยาแล้ว

ขณะกำลังดูนาฬิกาอยู่นั้น ตาดับมืดลงเฉย ๆ มองไม่เห็นนาฬิกาเลย จึงล้มตัวลงนอนกับพื้นห้อง" เขาเล่าอย่างละเอียด

"แล้วยังไงต่อไป ? ฉันกำลังอยากฟัง"

"ต่อไปก็เป็นเรื่องฝัน ๆ ครับ" เขา

"เรื่องฝันเอาไว้ก่อน ฉันอยากรู้ว่าพอตายปั๊บลง มันมีความทุกข์ในจิตใจอย่างไรบ้าง ?" ข้าพเจ้าจะจี้เอาจุดที่สำคัญนี้

"จำได้ว่าไม่มีอะไรเลยครับ พอตามืดก็ล้มตัวลงนอนแล้วฝันต่อเลย

ผมฝันไปว่า ขึ้นรถรางจากซางฮี้ไปเทเวศร์ ตามที่ฝันนั้นว่า รู้สึกหิวข้าว จะไปหาซื้อข้าวกิน แต่ตามทางที่ไป ไม่เห็นมีผู้คนเลย เงียบกันไปหมด รถรางก็ไม่มีคนขับ

แล่นไปเอง พอไปถึงเทเวศร์ก็ไม่เห็นมีคนสักคนเดียว พอไปถึงเทเวศร์แล้วรู้สึกตัวว่า เกิดความมืดขึ้นคล้าย ๆ ไฟดับยังงั้นแหละครับ มันมืดผลึบขึ้นเลย ต่อจากนั้นผมไม่รู้เรื่องอะไรอีก จำอะไรไม่ได้ ตื่นขึ้นก็อยู่ที่โรงพยาบาลเลย" เขาเล่าอย่างไม่มีความลังเลใด ๆ

"ถามอีกทีเถอะ ให้เธอทบทวนความจำอีกครั้งอยากรู้ว่า มีความทุกข์อกทุกข์ใจอย่างไรบ้าง ในเวลาที่จิตจะดับ ?" ข้าพเจ้าถามโดยอยากรู้ว่า มรณะทุกข์" มันอยู่จุดไหนแน่

"ไม่มีเลยครับแม้แต่นิดเดียว" เขายืนยันเด็ดขาด

–จบบันทึก–

ผลที่สุดบุคคลผู้นี้ นอกจากจะไม่ให้ความสว่างอะไรแก่ข้าพเจ้าเพิ่มขึ้น แล้วยังเพิ่มความมืดมนแก่ข้าพเจ้าขึ้นอีกมาก ข้าพเจ้าอยากรู้ว่า ความตายมันอยู่ตรงไหน ? ทุกข์อย่างไร ? แต่เรื่องกลับลงเอยว่า ไม่มีความทุกข์อะไรเลย แถมคนที่โดนมาแล้วยังรู้สึกดีอกดีใจด้วยซ้ำที่ตัวได้ตาย ขอโทษเถอะนายคนนี้ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกตัวว่า ตัวเองโง่ลงไปอีกถนัด ! แทนที่เขาจะทำให้ทางศึกษาค้นคว้าของข้าพเจ้าสั้นเข้า เพราะพบตัวการแล้ว แต่กลับยืดระยะทางออกไปอีกจนมองไม่เห็นที่หมายปลายทาง

ยิ่งย้อนไปดูจดหมายลาตายของเขาก็ไม่ปรากฏว่ามีข้อความตอนใดคำใดที่แสดงว่าเป็นคำของคนมีทุกข์ เป็นการลาอย่างธรรมดา ไม่มีรอยแห่งความโกรธหรือความน้อยใจแฝงอยู่เลย แถมยังให้พรแก่ผู้อยู่เสียอีกด้วย ตัวหนังสือบางตัว ที่ไม่ชัด เขายังอุตส่าห์เขียนทับซ้ำเพื่อให้อ่านง่ายซึ่งเป็นความหวังดีต่อผู้อยู่ ส่วนหนังสือตอนปลายบรรทัดที่เบากว่าต้นบรรทัด นั่นเป็นเรื่องของประสาทที่เริ่มเสื่อมสมรรถภาพ เนื่องจากฤทธิ์ยา แต่หนังสือทุกตัวอ่านได้ชัดไม่หวัด สำหรับไม้ยมกที่ใช้มากไปนั้น เข้าใจว่าจะเนื่องจากห้วงคิดที่ขาดเป็นตอน ๆ ก่อนจิตเข้าภวังค์ รวมความแล้ว ข้อความและตัวอักษรในจดหมายนี้ไม่แสดงร่องรอยที่ว่า ผู้เขียนกำลังได้รับความทุกข์อะไรหนักหนา ขนาดรู้ตัวว่าจะตายในไม่กี่นาทีข้างหน้ายังทำงานได้อย่างนี้ แสดงว่าเหตุการณ์ที่เขากำลังจะเผชิญอยู่นั้น ไม่ได้ทำให้เขาทุกข์อกทุกข์ใจ จนเกินไปเลย ที่นำมาเล่านี้ ไม่ใช่โฆษณาให้ท่านผู้ฟังเกิดนิยมฆ่า

ตัวตาย อย่าเทียวน่ะ! และไม่ใช่เล่าเพื่อคัดค้านหรือลบล้าง พระพุทธวจนะก็หาไม่ แต่เล่าเพื่อการศึกษาพระพุทธวจนะ ให้เข้าใจแจ่มแจ้งเท่านั้น ส่วนที่ว่าเมื่อได้ทดลองค้นคว้าแล้วยังไม่ได้ผล นั่นเป็นเรื่องของเราที่จะหาทางคืบหน้าต่อไป

ท่านผู้ฟังคงจะเข้าใจความเจริง ในใจของข้าพเจ้าแล้วว่า ขณะนี้เองข้าพเจ้ายังแก้ปัญหาไม่ตก และก็มีความปรารถนาอย่างแท้จริง ที่จะได้รับคำแนะนำจากท่านผู้รู้ และสงสารข้าพเจ้า **เดี๋ยวนี้ข้าพเจ้ากำลังทุกข์ ทุกข์ที่ไม่รู้ว่าความตายมันทุกข์ตรงไหน?** ที่ว่า "มรณทุกข์" ตามพระพุทธวจนะนั้น คือทุกข์อย่างไรแน่? ขณะนี้ข้าพเจ้าเชื่อร้อยเปอร์เซ็นต์ว่าความตายเป็นทุกข์ และทุกข์แก่ผู้ตายนั่นเอง แต่ยอมรับว่าข้าพเจ้ายังศึกษาไม่ถึงเท่านั้น

มรณทุกข์ที่ข้าพเจ้าเห็น

เมื่อไม่ได้จากคนอื่น ก็ลองย้อนมาหาที่ตัว ตามความรู้สึกตัวของข้าพเจ้าที่เป็นอยู่ขณะนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าที่ว่าตายเป็นทุกข์นั้นมันทุกข์ตรงที่ว่า **เราต้องจำใจตาย** ***คือใจจริง ๆ เรายังไม่อยากตาย แต่ทีนี้ตัวเราเกิดจะตายขึ้นมา ทั้ง ๆ ที่ยังไม่อยากตาย เราต้องจำอกจำใจตาย นี่มันทุกข์ตรงนี้ ทุกข์แน่ ๆ ทุกข์ตรงที่ถูกบังคับให้ตายนี่แหละ***

เด็กกลัวหมอฉีดยา แต่ถูกผู้ใหญ่บังคับให้ฉีด จับมือ จับเท้าไว้ ต้องจำใจฉีด การที่ต้อง **จำใจทำ** นั่นแหละเป็นทุกข์ คนเราไม่ว่ายากดีมีจน ไม่ว่าไทยจีนแขกฝรั่ง ใคร ๆ ก็ไม่อยากตาย แต่เมื่อความตายมันจะให้เราตายจริง ๆ ก็ต้องจำใจตาย มันทุกข์ตรงนี้แหละ ขัดใจเหลือเกินโธ่! ยังไม่อยากตายสักนิด มาบังคับให้กันตายได้!

ทีนี้ คนที่อยากตายด้วยใจสมัคร ถึงกับต้องหาทางฆ่าตัวตายล่ะ ทุกข์หรือไม่ทุกข์ เพราะเขาไม่ได้จำใจตาย? เอาละสิ, ชักจะไปเจอปัญหาอันน่าเวียนศีรษะเข้าอีกแล้ว!

ข้าพเจ้าว่าอีกเหมือนกันว่า *คนฆ่าตัวตายนั้น ทุกข์มากกว่าคนตายเองเสียด้วยซ้ำ* ทุกข์จนต้องฆ่าตัวตายนั่นแหละ ที่ฆ่าตัวเองนั้น ความจริงที่เป็นเนื้อแท้ของความคิด

ก็คงไม่อยากตาย แต่ที่นี้เห็นว่าโลกนี้มันโหดร้ายเหลือเกินทุกข์เหลือเกิน ทุกข์จนทนไม่ได้แล้ว ก็เลยต้องแข็งใจตายไปอย่างนั้นเอง จะว่าไม่ทุกข์อย่างไร

สมมติว่า มีคน ๆ หนึ่ง เดินอยู่ในป่า แล้วถูกเสือไล่มันจะตะครุบกินเป็นอาหาร คน ๆ นั้นก็ออกวิ่งอย่างสุดแรงเกิด เสือก็ไล่กวดไม่ลดละ ครั้นวิ่งไป ๆ ไปถึงริมแม่น้ำ มีต้นไม้ใหญ่ จึงปีนขึ้นต้นไม้หวังจะหนีเสือ แต่ครั้นขึ้นไปบนต้นไม้เกิดไปเจอเอางูใหญ่ ! งูก็ชูหัวขึ้น มันแลบลิ้นแผล็บ ๆ เตรียมจะเล่นงาน นายคนนั้นก็รู้สึกหมดที่พึ่ง จะทำยังไง ??? ครั้นมองลงไปเห็นแม่น้ำใหญ่ มีจรเข้อ้าปากอยู่แล้ว ! แต่เพราะค่าที่เป็นคนหมดหนทาง พื้นดินก็เสือ ! บนต้นไม้ก็งู ! เหลืออยู่ทางเดียว คือทางน้ำ แก่จึงตัดสินใจกระโดดลงน้ำ และถูกจรเข้กัดกินเสีย อย่างนี้เราจะว่านายคนนี้แกมีความภาคภูมิใจที่ได้ให้จรเข้กินอย่างนั้นหรือ ? เปล่าเลย มันเป็นความจำใจที่ต้องทำไปอย่างนั้น, คนฆ่าตัวตายก็เหมือนกันเขาถูกความทุกข์ไล่ต้อนอยู่ในโลกอย่างไม่ปรานี ความจนเล่นงาน ! คู่รักเป็นอื่น ! กฎหมายจะเอาโทษ !!! พ่อแม่รุมกันดุ เขามองดูโลกเห็นแต่ความทุกข์ดักอยู่ทั่วพื้นปฐพี เลยคิดจะหนีโลก หนีชีวิต เมื่อหนีชีวิตจะไปไหนละ ก็ต้องไปหาความตายเพราะมันมีอยู่ทางเดียวเท่านั้น คนเรานั้นสำคัญที่ใจเมื่อตัดสินใจหนีจากโลกนี้แล้ว และถูกมรสุมรุมเล่นงานอย่างหนัก ประสาทก็วิปริตไป ใจก็ถูกโมหะครอบงำให้เห็นผิดเป็นชอบ เป็นทุกข์ เป็นสุข เหมือนคนที่กลุ้มใจมากจนหัวเราะออกมานั่นแหละ

ตามตัวอย่างคนฆ่าตัวตาย ที่ข้าพเจ้าคุยกับมาแล้วนั้นผู้ฟังคงจะจำได้ว่า เขามีอาการดับวูบขึ้นในจิตสองครั้ง คือ **ครั้งแรก** ดับแล้วฝันว่าขึ้นรถรางไปเทเวศร์ เสร็จแล้ว **ครั้งที่สอง** ไปดับผลุบที่เทเวศร์ แล้วจำอะไรไม่ได้เลย ปรากฏการณ์ทางจิตที่ว่านี้ เข้าใจว่าอย่างนี้

ดับครั้งแรก จิตตัดอารมณ์เข้าภวังค์

ความฝัน เป็นภาพในภวังค์

ดับครั้งหลัง ทุกข์หนักจนจำไม่ได้

ข้าพเจ้าเกือบลืมบอกว่า นายคนทำอัตวินิบาตนั้นกระทำในเวลาก่อนรับประทานอาหาร มีความนึกคิดนึกในเรื่องอาหารอยู่แล้ว เรื่องจริงคือก่อนแกกินยา มีเพื่อน ๒ คน มาชวนไปกินข้าวที่ร้านเทเวศร์ แล้วภาพในภวังค์ (ฝัน) ก็เลยเกี่ยวกับอาหารการกิน ท่านผู้สนใจโปรดดูหนังสือปาฐกถาเรื่องจิตของข้าพเจ้า ตอนว่าด้วยภวังค์และความฝัน จะได้ความชัดขึ้นเกี่ยวกับปัญหาเรื่องภาพที่ปรากฏนี้

พูดถึงเรื่องฆ่าตัวตาย ข้าพเจ้าขอแถมอีกนิดว่าการฆ่าตัวตายเพราะเหตุผิดหวังต่าง ๆ อย่างที่มีข่าวในหนังสือพิมพ์บ่อย ๆ นั้น วิญญูชนย่อมไม่กระทำเด็ดขาด มีอย่างที่ไหน เขาไม่รัก หนีไปรักคนอื่น แล้วเราฆ่าตัวตาย โธ่! มันไม่สมกันเลย พลาดรักแล้วตาย ตายแล้วเขากลับมารักเราเมื่อไร? ทำไมจึงเอาความตายมาประท้วงรัก น่าจะคิดให้ดีที่ถูกเมื่อเขาหนีไปรักคนอื่น เราเองน่าจะยิ่งทำตัวเรานี่แหละ ให้มันน่ารัก หายาดี ๆ มากินให้อ้วนพีมีน้ำมีนวลให้น่ารักมาก ๆ ให้คู่รักเก่าเห็นเข้าแล้วเสียใจตัวเองที่ทิ้งไพ่ผิด ให้เขาตรอมใจตาย ไม่ใช่เราเป็นฝ่ายตาย เพราะฉะนั้น ถ้าใครนึกจะทำบ้างก็ควรจะคิดให้รอบคอบ หรือจะมาฟังข้าพเจ้าแสดงปาฐกถา "*กลวิธีแก้ทุกข์*" ดูก่อนก็ได้สัก ๒–๓ ครั้ง ถ้ามันไม่หายแล้วจะตายจริง ๆ ก็แล้วแต่

ศูนย์กลางแห่งความรัก

การครองใจคน **ตามหลักพุทธวิธีนั้นหลักการสำคัญก็คือการทำตัวของเราเองให้เป็นคนน่ารักนี่เป็นกฎแห่งครองใจคน**

ทีนี้ทำอย่างไรตัวเราจึงจะน่ารัก ? หรือคนทั้งหลายเขารักคนอย่างไร ? เรื่องนี้จะต้องสืบเข้าไปดูข้อเท็จจริงว่า จิตใจของคนเราโดยทั่ว ๆ ไป รักอะไร ? แล้วเราจะได้พบความจริงอันหนึ่งว่า มีสิ่งหนึ่งที่เป็นลักษณะพิเศษและเป็นคุณสมบัติสากล คือเป็นที่รักเป็นที่ถูกอกถูกใจของคนทั่วโลกก็ว่าได้ ใครก็ตาม ถ้าสร้างลักษณะพิเศษอันนั้นขึ้นไว้ในตัวเมื่อคนทั้งหลายเห็นเข้า เป็นต้องเกิดความรักขึ้นในผู้นั้น ลักษณะพิเศษที่ว่านี้คือ **ความงาม** ซึ่งข้าพเจ้ากล่าวว่าเป็นศูนย์กลางของความรัก.

คนกับความงาม

เป็นการยาก และอาจจะไม่ตรงจุดหมายที่จะรื้อฟื้นนำเหตุผลขึ้นมาแสดงว่า เหตุใดจิตใจของคนเราจึงชอบความงาม ดูกันแค่ที่รู้เห็นอยู่ทั่วไปก็แล้วกัน ถ้าเราจะใช้ความสังเกตเพียงเล็กน้อย ก็จะเห็นได้ว่า คนเราทุกคนนิยมชมชอบความงามเพียงใด ไม่ว่าใครจะทำอะไร เป็นต้องเติมความงามลงไปทุกอย่าง แล้วก็อบรมบ่มนิสัยกันมาตั้งแต่ออกแต่อ้อนจนกระทั่งตาย เกิดมาใหม่ ๆ เขาจะเอาเราวางใส่เบาะก็บรรจงวางงาม ๆ จัดผ้าอ้อมให้งาม ๆ หวีผมให้งาม ๆ ผัดหน้าให้งาม ๆ งามกันมาเรื่อยทุกแง่ทุกมุม จนกระทั่งโตเป็นหนุ่มเป็นสาว ก็ยิ่งรักใคร่ใฝ่ฝันกับความงามมากเข้าทุกที ในพวกหมอ แม้แต่เอาผ้าพันแผล เขาก็ดูกันว่า ใครทำได้งามหรือไม่งาม แม้แต่ตายแล้วสัปเหร่อเขาตราสัง เขาก็พยายามมัดให้งาม ๆ โลงที่จะใส่ศพก็ทำให้งาม หลุมที่จะฝั่ง หรือเชิงตะกอนที่จะเผาก็ทำให้งาม งามไปเสียทุกสิ่งนั่นแหละ แม้แต่เผาเป็นขี้เถ้าแล้ว เวลาแปรรูป เขาก็ต้องทำให้งาม ๆ

ตกลงว่าความงามได้ถูกบรรจุแทรกเข้าไปในทุกสิ่งทุกอย่างที่คนทำขึ้น แม้พวกอาหารของกินและของใช้ก็ไม่เห็นมีอะไรที่จะถูกปล่อยปละละเลย อย่าว่าแต่ของใช้ซึ่งต้อง

แสดงแก่สายตาผู้คนให้เขานิยมชมชอบเลย แม้แต่ของสังหารกัน เช่นอย่างลูกละเบิด ที่เรากลัวกันนักหนา และไม่ใช่ของที่จะน่าชมเลย แต่คนทำเขาก็พยายามทำให้กลมเกลี้ยงสวยงามเหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่คนทำ ๆ แล้วก็ไม่ได้เอาไปอวดใคร มีแต่เก็บซุกซ่อนไว้ในโกดัง ถึงเวลาใช้ก็ถือเป็นความลับ ใส่เครื่องบินไปโยนลงให้อีกฝ่ายหนึ่งแล้วฝ่ายนั้นก็ไม่มีใครเขาจะอยากดู มีแต่วิ่งหนีเอาตัวรอดแล้วลูกระเบิดก็แตกตูมเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย เท่านั้นเอง นี่ว่าพอเป็นทางให้คิดว่าคนเรานั้น ไม่ว่าจะทำอะไร เป็นต้องแทรกความงามเข้าไว้ในสิ่งนั้นเสมอ ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า จิตใจมนุษย์ติดพันอยู่กับความงาม และจากข้อสังเกตอันนี้เอง **ทำให้เราจับเคล็ดในการครองใจคนได้อย่างหนึ่ง คือต้องสร้างความงามขึ้นไว้ในตัวเพื่อเป็นศูนย์ที่มารวมแห่งความรัก เหมือนขุดบ่อไว้ให้ปลาอาศัยฉันนั้น.**

คนงามสี่ชั้น

ความงามของคน เมื่อพิจารณาตามหลักทั่วไปในทางพุทธศาสนา คือจากธรรมะและพระพุทธบัญญัติ นำมาผนวกเข้า คือ **อาภรณ์ ร่างกาย มารยาท และจิต** จุดสำคัญทั้งสี่นี้ ถ้าจะเขียนให้เห็นชัด ๆ ว่า มีความสำคัญเกี่ยวเนื่องกับคนอย่างไร ก็จะต้องเขียนเป็นชั้น ๆ อย่างนี้:

ภาพความงามสี่ชั้น

จากภาพนี้ ท่านจะได้เห็นว่า มีอะไรบ้างที่เกี่ยวอยู่กับตัวคนเราแต่ละคน ซึ่งเป็นสิ่งที่เราจะต้องแต่งให้งาม และโปรดพิจารณาดูด้วยว่า ท่านได้สนใจกับจุดที่จะแต่งทั้งสิ้นนี้โดยทั่วถึงแล้วหรือยัง ? โปรดพิจารณาต่อไปจากความงามชั้นนอก เข้าไปหาชั้นใน.

งามอาภรณ์

อาภรณ์ในที่นี้ หมายถึงเครื่องประดับ ตลอดจนเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวคน เช่นเสื้อผ้า หมวก รองเท้า สร้อย ปากกา นาฬิกา เครื่องรับแขก ที่หลับที่นอน ที่อยู่ ที่กิน ฯลฯ รวมเข้ากับคำว่า อาภรณ์

เครื่องอาภรณ์เหล่านี้ เราได้มาจากวัตถุของโลกเอามาประดับตัวเรา โดยหลักการใหญ่ ๆ แล้ว คนในยุคดึกดำบรรพ์กับยุคนี้ก็ใช้อาภรณ์คล้าย ๆ กัน แม้เวลาจะล่วงเลยมานับหมื่น ๆ ปี ก็หนีกันไม่ไกลเท่าไร ยุคที่คนอยู่ตามป่าโน้น เขานุ่งห่มใบไม้เปลือกไม้ ถึงในยุคนี้ก็เหมือนกัน เสื้อผ้าที่เราใช้อยู่เวลานี้ ก็คือต้นพืชในป่าชนิดหนึ่งนั่นเอง เพียงแต่คนในยุคนี้ได้ประดิษฐ์ประดอยอีกบ้างเท่านั้น แต่ความรู้สึกทางจิตใจ ก็ยังรักความงามอย่างทางธรรมชาติอยู่นั่นเอง แม้ได้เอาเปลือกไม้ใบไม้มาฟอกทำเสื้อผ้าจนเกือบจะจำไม่ได้ว่าเป็นต้นพืชแล้ว ก็ยังพิมพ์หรือถักรูปพืชต่าง ๆ ลงบนผ้านั้นอีก เช่นรูปดอกกุหลาบ หรือดอกสาเก รูปเถาวัลย์ ขอโทษเถอะกระโปรงของสุภาพสตรีบางคน มีรูปต้นมะพร้าวทั้งต้น ขึ้นไปสุดลำตัวเลยก็มี นี่แสดงว่าใจของคนเรายังรักความงามธรรมชาติกันอยู่ ถ้าท่านผู้ฟังไม่ถือโทษ ข้าพเจ้าอยากจะว่า คนเรายังติดฉากป่ากันอยู่ เพราะเคยฝังจิตใจอยู่ในป่ามาไม่รู้กี่ชาติแล้ว ขอให้ท่านสังเกตดูบรรดาลวดลายวิจิตรศิลป์ต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าเป็นการจำลองหรือแปลงเอาของในป่าออกมาเสียทั้งนั้น ถ้าไม่ใช่ต้นไม้เถาวัลย์ก็เป็นพวกสัตว์ หรือดาวเดือน น้ำ ภูเขา ซึ่งเคยพบปะกันมาตั้งแต่ครั้งยังอยู่ป่าด้วยกัน

และที่ว่าคนยุคดึกดำบรรพ์ นิยมใช้กระดูกสัตว์เป็นเครื่องประดับ เดี๋ยวนี้เราก็ใช้ เช่น งาช้าง ไข่มุก หรือหอยสังข์ เหล่านี้ก็กระดูกสัตว์นั่นเอง บางคนตัดเอากระโหลกวัวควายทั้งหัว มาประดับไว้กับบ้านเป็นหลาย ๆ สิบ บางคนก็สลักหรือเขียนรูปสัตว์ต่าง ๆ ไว้ดู และถือกันว่าสวยงาม สักติดตัวไว้ก็มี

คนครั้งกระโน้นใช้หนังสัตว์และขนสัตว์ พวกเราทุกวันนี้ก็ยังใช้ทำรองเท้า เข็มขัด กระเป๋าถือ และอื่น ๆ อีกแยะ จะต่างกันบ้างก็เกี่ยวกับการประดิษฐ์ เช่นฟอกหนังให้เกลี้ยงเกลาเท่านั้น แต่ก็อีกแหละ สมัยนี้คนชักจะกลับไปนิยมอย่างชนิดไม่ขูดขนเสียอีกแล้ว คือใช้กันทั้ง ๆ ติดขนอย่างนั้นเอง เช่นเข็มขัดหนังเสือ หรือกระเป๋าถือ ยิ่งติดขนยิ่งราคาแพง จำพวกหนังจระเข้ อย่างแพง ๆ ก็ต้องให้เห็นเกล็ดชัด ๆ

ที่ว่านี้ ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการประดับตกแต่งของคนเรา ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มา ก็คงอยู่ในหลักการเดิม คือใช้ชิ้นส่วนของโลกมาเป็นอาภรณ์ของตน จะเปลี่ยนไปบ้างก็ส่วนรูปทรงเท่านั้น ผู้หญิงสมัยก่อนนุ่งผ้าโจงกระเบนชมกันว่าสวย ต่อมานุ่งถุงนุ่งกระโปรงสั้นบ้างยาวบ้างตามความนิยม ฝ่ายพวกผู้ชายเลิกจากโจงกระเบน มานิยมนุ่งกางเกงแพร–กางเกงสากลที่เห็น ๆ กันอยู่ทุกวันนี้ ยิ่งพวกคนหนุ่มสมัยใหม่ เขาเกิดพากันนิยมกางเกงแบบพิเศษเรียกว่า **"ทรงทรมาน"** หรือ **"ทรงจิ๋งเหลน"** รัดแน่นจนเลือดลมเดินไม่ได้ คู้แข้งคู้ขาก็ไม่สะดวก แต่ถือกันว่าโก้นัก ในสายตาของพวกเดียวกัน ไม่รู้ว่าใครสั่งใครสอนได้ความว่าเอามาจากแฟชั่นของฝรั่ง ซึ่งความจริงมันเป็นเครื่องแต่งกายของพวกแสดงหนังประเภทที่เขาแสดงโลดโผนโจนทะยาน แล้วทำกางเกงให้รัดกุม ไม่ใช่ฝรั่งที่เป็นเยนเติลแมนในบ้านเมืองของเรา พอเราดูหนังเห็นฝรั่งนุ่งทรงทรมาน ก็คว้าเอาแบบมานุ่ง ของเขานั้นนุ่งตอนแสดงหนัง แต่ของเราเกิดนุ่งเดินตามถนนหนทางดูพิกลดีเหมือนกัน ถ้าเกิดมีฝรั่งคนใดมาดูละครต้นตระกูลไทยของเรา แล้วจำเอาแบบการแต่งตัวของพ่อขุนรามคำแหงไปแต่งเดินตามถนนหรือขึ้นรถเมล์อยู่ในกรุงนิวยอร์คบ้าง ก็คงจะดูพิลึกดีเหมือนกัน

ความงามในด้านอาภรณ์นี้ ทำอย่างไรจึงจะจัดว่างาม ทางศาสนาได้ควบคุมเฉพาะหลักการใหญ่ ๆ เช่นความสะอาด การนุ่งห่มให้เรียบร้อย ให้ถูกต้องกับกาลเทศะอย่างนี้เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักกลาง ๆ ส่วนใครจะใช้ทรงอะไร สีอะไร ลวดลายอย่างไรไม่ได้ทรงแสดงไว้ เพราะนั่นเป็นหลักย่อย และเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เว้นแต่เครื่องนุ่งห่มและการตบแต่งของบุคคลประเภทบำเพ็ญพรต เช่นภิกษุสามเณร ได้ทรงวางแบบไว้ เพราะการแต่งตัวสัมพันธ์กับข้อปฏิบัติของท่านบางประการส่วนชาวบ้านเรา ถือความสุภาพเรียบร้อยและต้องตามกาลเทศะเป็นเกณฑ์.

งามร่างกาย

หมายถึงเนื้อตัวของเรา ที่เห็น ๆ กันอยู่นี่แหละ พูดง่าย ๆ ก็คือตัวงาม ความงามประเภทนี้เป็นที่สนใจและเป็นที่นิยมกันมากในสังคมมนุษย์ ถึงกับมีการประกวดประชันกัน เป็นการเอิกเกริกอยู่บ่อย ๆ

ดูว่าใครงามหรือไม่งาม จะดูอย่างไร ? และแค่ไหนจึงจะจัดว่างาม ? ดูเหมือนจะมีตำราดูอยู่มากเหมือนกันแต่เท่าที่พบมา เป็นหลักเกณฑ์เฉพาะถิ่น หรือบัญญัติขึ้นตามรสนิยมเสียมาก จะใช้เป็นหลักสากลไม่ได้ สำหรับทางศาสนา เท่าที่พอจะรวบรวมได้ท่านวางหลักไว้น่าฟังดีเหมือนกัน (*ดูนิธิกัณฑสูตร*) ร่างกายงามประกอบด้วยลักษณะ ๔ อย่าง คือ :

๑. **สุวณฺณตา**	**ผิวดี**
๒. **สุสรตา**	**เสียงดี**
๓. **สุสณฺฐานํ**	**ทรงดี**
๔. **สุรูปตา**	**รูปดี**

เราลองจำเอาแบบของท่านไว้ สำหรับดูใคร ๆ เล่นบ้างก็ดีเหมือนกัน เผื่อบุญมาวาสนาช่วย พลัดเข้าไปเป็นกรรมการประกวดนางงามกับเขา ก็จะได้เอาตัวรอด

สุวณฺณตา แปลว่า ผิวดี คือผิวกายนี่เอง ผิวอย่างไรจัดว่าดี โดยทั่ว ๆ ไปก็หมายถึงผิวเกลี้ยงเกลาไม่มีหูดมีปม ไม่มีหิดมีกลาก หรือเป็นดอกเป็นดวง พูดง่าย ๆ คือผิวน่าดู ส่วนที่ว่าผิวขาวดีหรือดำดี ข้อนั้นไม่แน่ แล้วแต่ความนิยมของแต่ละคน หรือแต่ละถิ่นจะว่าผิวขาวดี ผิวดำไม่ดีก็ไม่ถูก ดำขำก็มีคนเขานิยมมากเหมือนกัน เมืองเรานิยมคนผิวขาว หรือขาวเหลือง แต่ในประเทศที่เขานิยมคนผิวดำ ได้ทราบว่า ยิ่งใครผิวดำสนิท หรือดำเมี่ยมเลย ยิ่งถือว่างามแท้ คนพวกนั้นเขากลับหัวเราะประหลาดใจ ที่พวกเราเลือกคนผิวขาวเป็นนางสาวไทย เขาว่าอย่างนี้

นักประพันธ์สมัยก่อน เขาพรรณนาคนผิวงามว่า มีผิวดังทอง (สุวณฺณวณฺโณ) นั้นก็คงจะหมายความแค่ว่า ผิวผุดผ่อง น่าดู คงไม่หมายว่าผิวเหลืองอ๋อยเหมือนทองจริง ๆ เราลองนึกดูก็ได้ว่า ถ้ามีคน ๆ หนึ่งผิวเหลืองอ๋อยเช่นนั้นคงทุเรศไม่น้อย และน่ากลัวตาย

เร็ว หรือที่พูดถึงพระอินทร์ว่าผิวเขียว ก็คงจะหมายถึงว่า ผิวกายน่าเกรงขามกระมัง ? คงไม่ใช่เขียวปี๋เหมือนลูกแตงโมลูกเขียว ๆ อย่างนั้น ตามธรรมดาคนเขาจะชม ก็ต้องหมายความว่า เป็นอย่างพวกเขานั่นแหละ แต่ว่าดีกว่าทุกคนในพวกเขา เช่นอย่างนางสาวไทยก็ต้องผิวอย่างคนไทยเรานี่แหละ แต่ว่าดีกว่าคนไทยอื่น ๆ ไม่ใช่ว่าจะมีแปลกประหลาดอยู่คนเดียว พระอินทร์ก็เหมือนกัน ตามเรื่องว่า พวกเทวดาบนสวรรค์ด้วยกันก็มิใช่ผิวเขียว คงเขียวอยู่แต่พระอินทร์ผู้เดียว ถ้าเช่นนั้น พระอินทร์ก็ต้องเป็นเพียงเทวดาผิวประหลาดในสวรรค์จะดีกว่าพวกเทวดาอื่น ๆ ไม่ได้แน่ และจะว่ามีผิวดีกว่าพวกมนุษย์ก็ไม่ได้อีกเหมือนกัน เพราะพวกเราก็ไม่นิยมคนผิวเขียว

สุสรตา แปลว่า **เสียงดี** เสียงที่เราพูดหรือร้องเพลง นับรวมเข้ากับความงามส่วนรูป หรือส่วนร่างกายเหมือนกัน เรื่องเสียงดีนี้ก็ไม่พบหลักเกณฑ์แน่นอนว่า เสียงดีคือเสียงอย่างไร แต่เป็นที่เข้าใจกันว่า เสียงน่าฟัง สุ้มเสียงกังวาน หรือนุ่มนวล ไม่แหบแห้ง ทั้งต้องไม่ผิดเพศด้วย คือผู้หญิงก็เสียงเล็กกลมกล่อมสมเป็นผู้หญิง ผู้ชายก็เสียงกังวานห้าวหาญน่ายำเกรง ถ้ากลับกันเสีย คือผู้หญิงเสียงเหมือนชาย หรือชายเสียงเหมือนหญิง เรียกว่าผิดเพศ ถือว่าไม่งาม แต่คนประเภทนี้ ข้าพเจ้าเคยเห็นรวย ๆ หลายคนในหนังสือสามก๊ก กล่าวชมพวกขุนศึกตัวสำคัญ ว่าเสียงดัง ๆ เหมือนฟ้าผ่า อย่างนี้ก็มี

สุสณฺฐานํ แปลว่า ทรงดี หมายถึงทรวดทรงของร่างกาย เช่นความสูง ต่ำ ล่ำสัน เป็นต้น เรียกว่าทรง ยังไม่เคยพบหลักฐานที่เป็นกฎเกณฑ์แน่นอนเหมือนกันว่าทรงอย่างไรจึงจะถือว่างามแท้

ทรงของคน ความจริงก็ทรงเดียวกันทั้งนั้น สำหรับคนปกติธรรมดา แต่มีกะทัดรัดเหมาะเจาะกว่ากันบ้าง ตามความนิยม จำได้ว่าเมื่อข้าพเจ้าเป็นเด็ก ๆ ชาวบ้านพากันนิยมคนเอวบางร่างน้อย ทั้งชายทั้งหญิง ตอนนั้นลิเกกำลังเฟื่องถึงขนาดคือยุคที่มีคนเอาเปลลูกเข้าไปแขวนในโรงลิเก ที่พากันชอบคนเอวบางร่างน้อย ก็เห็นจะเนื่องมาจากชอบตัวพระเอกนางเอกในเรื่องลิเกนั่นเอง แต่ครั้นมาเดี๋ยวนี้ คนอย่างนั้นไม่มีใครนิยมแล้ว หันมานิยมคนล่ำสัน ผู้ชายมีกล้ามเนื้อเป็นมัด ๆ ผู้หญิงมีร่างกายสมบูรณ์ ได้ทราบ

ว่าปัจจุบันนี้ บางประเทศนิยมผู้หญิงที่อ้วนท้วน ยิ่งอ้วนเหมือนตุ่มสามโคก ยิ่งถือว่างาม แต่เมืองไทยเราดูเหมือนจะยังไม่ถืออย่างนั้น

นักประพันธ์วาดภาพคนทรงงามไว้หลายอย่างเหมือนกัน เช่นว่าคิ้วโก่งดังคันธนู หน้าเหมือนพระจันทร์เพ็ญ นิ้วมือเรียวเหมือนลำเทียน แขนทั้งสองเหมือนงาช้าง น่องเหมือนหยวกกล้วย และข้อเปรียบอื่น ๆ อีกมาก ซึ่งเป็นเพียงการเปรียบเทียบพอให้มองเห็นภาพ ไม่ใช่เป็นอย่างว่านั้นจริง ๆ ถ้าขืนหน้าเหมือนเดือนเพ็ญอย่างว่าจริง ๆ ก็คงดูไม่ได้ ทำนองเดียวกับคนผิวเหมือนทองนั่นแหละ

จำได้ว่าเคยพบในอรรถกถา แต่ก็ยังไม่ได้ค้นดูให้กว้างขวาง ท่านพูดถึงลักษณะคนทรงงามไว้เข้าทีดี คือว่าแล้วเถียงไม่ขึ้น ใจความก็ว่า อวัยวะต่าง ๆ ต้องคดในที่ควรคด ตรงในที่ควรตรง สั้นที่ควรสั้น ยาวที่ควรยาว กลมที่ควรกลม แบนที่ควรแบน ว่าไว้อย่างนี้ หมายความว่า ถ้าอวัยวะตรงไหนของชาวบ้านเขาคด ก็ต้องคดเหมือนเขา ของเขาคดของเราตรงใช้ไม่ได้ ถ้าเขาตรงก็ต้องตรงเหมือนเขา ที่เขาสั้นเราก็ต้องสั้น ที่เขายาวเราก็ต้องยาว ให้หลักอย่างนี้ง่ายดีเหมือนกัน ไม่ต้องพูดกันมากความ

เรื่องของทรวดทรงนี้ ส่วนมากเป็นที่รู้กันว่าขึ้นอยู่กับบุญกรรม อย่างที่ว่ากันว่า "**บุญทำกรรมแต่ง**" เป็นพื้น แม้อวัยวะบางส่วนจะเสียทรงไป ถ้าจะถือเป็นข้อตำหนิติเตียนกันก็ไม่ได้ เพราะไม่มีใครที่จะเลือกรูปร่างของตัวเองได้ ต่อเมื่อเกิดมาแล้วจึงรู้และก็ต้องทนเอา ถ้าต่างคนต่างเลือกได้อย่างใจ ในบ้านในเมืองคงไม่มีใครขี้เหร่แน่ อย่างขี้เหร่ ๆ ก็คงขนาดนางสาวไทยทีเดียว

ข้อที่เราติกันนั้น เกี่ยวกับทรงใหม่เป็นส่วนมาก คือทรงที่เราแต่งขึ้นเอง เช่นทรงผม ถ้าเราตัดทรงที่ไม่สุภาพ เป็นแบบคาวบอย สุภาพชนเขาก็ตำหนิ หรือไว้เล็บไว้ไว้เคราลุ่มร่าม วิตถารไปคนเดียว อย่างนี้ไม่พ้นถูกนินทา

สุรูปตา แปลว่า **รูปร่างดี** ดูความจะซ้ำกับ สุสณฐานํ แต่ความหมายคนละอย่าง สุสณฐานํ หมายถึงว่าร่างกายสมบูรณ์ คุณภาพใช้ได้ เช่น ตาไม่บอด หูไม่หนวก

มือไม้ปกติ ส่วนความหมายของสุรูปตา มุ่งถึงความสะอาดสะอ้านสวยงาม ต้องตาต้องใจของคนที่ได้พบเห็น

ที่ยกเอาเรื่อง ผิว เสียง ทรง และรูปขึ้นมาแสดงนี้ เป็นการเสนอแนวคิด ในเรื่องความงามของคน เฉพาะขั้นที่สอง คืองามร่างกาย รู้สึกว่าออกจะยืดยาวหน่อย เพราะตั้งใจว่า ในการแสดงต่อไปอาจจะไม่ได้วกมาพูดเรื่องนี้อีก จึงว่ากันเสียให้เสร็จไปทีเดียว.

งามมารยาท และงามจิต

ทีนี้มาถึงแหล่งใหญ่ของความงาม คือเรื่องมารยาทและเรื่องจิต ซึ่งเป็นจุดหมายหลักในการแสดงปาฐกถาเรื่องนี้ และเป็นเครื่องแสดงเด็ดขาดว่าใครจะครองใจคนได้หรือไม่

อาภรณ์งาม เป็นเพียงผิวนอกของความงาม งามอาภรณ์นั้นว่ากันตามจริงแล้ว ตัวงามจริง ๆ มันอยู่ที่อาภรณ์ ไม่ได้อยู่ที่คนแต่ง เช่นเสื้องาม ความงามมันก็อยู่ที่เสื้อ เป็นแต่ว่าคนไปขอพึ่งความงามของเสื้อ คือเอาตัวเข้าไปขอซุกอยู่ในเสื้องาม ๆ เท่านั้น งามอย่างนี้จะตู่เอาว่าเป็นความงามของคนแต่ง ดูจะไม่ค่อยยุติธรรมนัก หรือท่านผู้ฟังจะว่าอย่างไร มันเป็นความงามเพียงผิวเผินสวมได้ถอดได้ จึงเอาเป็นการแน่นอนไม่ได้ ถึงงามร่างกายก็เหมือนกัน จะอุปโลกเอาว่า คนผิวดี ๆ เสียงดี ๆ ทรงดี ๆ เป็นคนที่น่าบูชาทีเดียวก็ไม่ได้เสมอไป เพราะว่าคนที่มีผิวละเอียด ไม่มีแผลเป็นแม้แต่เท่าหัวเข็มหมุด อาจเป็นคนขี้เกียจ งานการไม่ได้ทำ จนไม่มีอะไรจะบั่กจะข่วนก็ได้ และคนที่มีผิวหยาบกร้านมีริ้วรอยแผลเป็น อาจเป็นคนดี ขยันหมั่นเพียร ทำงานตากแดดกรำฝนก็ได้ ในเรื่องทรวดทรงก็เหมือนกัน บางคนแขนหัก ขาหัก เพราะตัวต้องทำการรบกู้บ้านกู้เมืองก็มี เพราะฉะนั้น ความงามสองชั้นแรก จึงมีน้ำหนักน้อย เป็นเพียงชั้นเปลือก ชั้นกระพี้ ยังไม่ใช่แก่นของความงาม

ส่วนความงามทางมารยาท และทางจิตที่จะว่าต่อไป เป็นความงามชั้นใน จะเรียกว่าแก่นของความงามก็เห็นจะได้ บางท่านอาจสงสัยว่า ที่ตอนพรรณนาเรื่องความงาม

ทางอาภรณ์ และทางร่างกาย เหตุใดข้าพเจ้าจึงแยกออกว่าเสียยืดยาว แต่มาถึงเรื่องมารยาทและเรื่องจิต เกิดตั้งหัวข้อรวมกัน และทำท่าว่าจะรวบรัดเสียด้วย จึงขอเรียนให้ทราบว่า **เรื่องมารยาทและจิตเป็นประเด็นหลักในการแสดงปาฐกถาเรื่องนี้ ที่จะแสดงต่อไปจนจบเล่ม ก็คือเรื่องมารยาทกับจิตทั้งนั้น** และที่มัดสองเรื่องรวมกัน ก็เพราะว่ามารยาทกับจิตเป็นความงามที่ต่อเนื่องกันใกล้กันมาก เมื่อพูดไปก็เกี่ยวพันกันไป เหมือนอย่างข้าพเจ้าจะพูดถึงความงามของต้นกุหลาบ แยกออกเป็นสี่ประเด็น คืองามที่ต้น ที่ใบ ที่ดอก และที่กลิ่น ตอนพูดถึงต้นงามใบงามก็พอแยกกันได้ แต่พอมาถึงดอกกับกลิ่นมันเป็นของอยู่ด้วยกัน จะแยกกันบ้างก็เพียงเล็กน้อย ถ้ารวมกันเข้าเสียจะได้ความดีกว่าแยก เลยต้องรวมกัน ความงามของคนก็เหมือนกัน มารยาทกับจิตก็เหมือนดอกกุหลาบกับกลิ่นกุหลาบนั่นเอง พูดกันไปดีกว่า

น้ำหนักของความงาม

ความงามสี่ชั้นที่ว่ามาแล้ว น้ำหนักไม่เท่ากัน ความงามชั้นในมีน้ำหนักมากกว่าความงามชั้นนอก คือเป็นเครื่องประกันความงามชั้นนอก ยกตัวอย่างอาภรณ์กับร่างกาย ถ้ามีสองคนให้เราเราเลือกเป็นคู่รัก คนหนึ่งแต่งตัวด้วยแพรพรรณอย่างสวยงามมาก แต่ร่างกายไม่สมประกอบ กับอีกคนหนึ่งเครื่องแต่งกายพอดีพอร้าย แต่ร่างกายสมบูรณ์ ต้องตามลักษณะร่างกายงาม อย่างนี้ท่านจะเลือกคนไหนเป็นคู่รัก ? แน่นอน เราก็ต้องเลือกคนร่างกายดีเข้าไว้ก่อน แม้ว่าเสื้อผ้าจะปุปะบ้างก็ยังพอหาเปลี่ยนได้ ส่วนคนแต่งตัวเสียเพริศพริ้ง มีทองหยองเต็มตัวนั้น มันเป็นของไม่แน่นอน หมดสิ้นสูญหายได้และแม้ที่แต่งให้เราเห็นอยู่นั้นก็ไม่แน่นักว่าเป็นของเขาเองอาจยืมคนอื่นมาแต่งก็ได้

ในระหว่างร่างกายกับมารยาทก็เหมือนกัน ผิวนวลผ่อง แต่งตัวเหมือนนางฟ้า แต่มารยาทไม่ดี ด่าเก่งพิลึก เช้าด่าเย็นด่า ก็แย่ทนไม่ไหวแล้ว ! บางคนถึงจะมีผิวพรรณขี้เหร่ แต่กิริยาวาจาดี ก็มีเสน่ห์ ทีนี้ระหว่างมารยาทกับจิตก็เหมือนกัน คนที่มืออ่อน "**ขอรับกระผม**" เก่ง ๆ แต่ถ้าเป็นคนใจร้าย นิสัยต่ำทราม ใคร ๆ ก็ไม่อยากคบ

โบราณท่านผูกคำพังเพยไว้เปรียบเทียบก็มี เช่น"**ปากร้ายใจดี**" นี่หมายถึงคนมารยาทไม่งาม แต่ใจงาม คบกันได้ "**หน้าเนื้อใจเสือ**" นี่หมายถึงมารยาทดี หน้าตายิ้มแย้ม แต่ใจคอโหดร้ายใช้ไม่ได้ "**ปากหวานก้นเปรี้ยว**" นี่ก็หมายถึงคนมารยาทงาม แต่ใจไม่งาม คบไม่ได้เหมือนกัน พูดไว้เป็นคำเตือนใจกว้าง ๆ ก็มี เช่นคำว่า "**คบคนให้ดูหน้า ซื้อผ้าให้ดูเนื้อ**"

ในทางศาสนา ท่านเพ่งเล็งถึงเรื่องมารยาทและจิตเป็นส่วนใหญ่ หรือจะว่าท่านตั้งคำสอนลงไปสองจุดนี้โดยตรงก็ถูก เป็นการเข้าถึงจุดศูนย์กลางของความงามทีเดียว

ข้าพเจ้าขอสรุปความในตอนนี้ว่า "ความงาม" คือพื้นที่สำหรับปลูกความรัก ถ้าท่านอยากให้คนอื่นรัก และอยากให้คนที่รักอยู่แล้วเพิ่มความรักในตัวท่านให้มาก ๆ ก็จงสร้างความงามขึ้นในตัวให้ครบตามแนวทางที่ข้าพเจ้าได้เรียนให้ทราบแล้ว คือ งามอาภรณ์ งามร่างกาย งามมารยาท และงามใจ

ความผิดพลาดในเรื่องนี้ มักจะอยู่ที่ว่าเรามีแต่ร่ำร้องให้คนอื่นเอารักมาปลูกในตัวเรา แต่เรามิได้เตรียมพื้นที่ที่จะให้รักนั้นงอกงาม ก็เลยร้างรัก อกหัก ระกำทรวง หรือบางท่านอาจสนใจเฉพาะความงามจุดใด จุดหนึ่ง มิได้บำรุงให้ทั่วถึงทั้งสี่ขั้น ก็อาจทำให้รักอับเฉาจืดจางได้โดยง่าย.

ความจริงเรื่องพระเวสสันดร

โดยปกติข้าพเจ้าไม่ชอบการทำงานขัดแย้งกับคนอื่นเลย ถือคติที่ว่า "ขัดคอเขา เขาก็โกรธพิโรธเรา นักเลงเก่าเขาไม่หาญราญนักเลง" เพราะเมื่อไปขัดคอใครเขาเข้า หากผู้ถูกขัดคอนั้นเป็นพาล ก็อาจใช้ทิฐิมานะต่อล้อต่อเถียงกัน เสียเวลาทำงานเปล่า ๆ

แต่ในกรณีที่เห็นว่า ถ้าไม่พูดจาอะไรกันบ้างเลยแล้ว จักเป็นภัยต่อความมั่นคงแห่งพระศาสนา ทำให้อนุชนของชาติเสียประโยชน์ที่ควรมีควรได้ ก็จำใจต้องเข้าทัดทานไว้ตามหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน เช่น กรณีที่ได้โต้ตอบบาทหลวงโรมันคาทอลิกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ดังที่ปรากฏเป็นหนังสือ "ตอบบาทหลวง" แพร่หลายอยู่จนทุกวันนี้

ครั้งนี้ก็เป็นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าขอทำหน้าที่พุทธศาสนิกชน เพื่อความสถิตสถาพรแห่งพระพุทธศาสนา และรักษาประโยชน์พุทธศาสนิกชนทั้งมวล

กรณีที่จะนำมาปรารภวันนี้ สืบเนื่องมาจากหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับประจำวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ ได้ตีพิมพ์ข้อความตำหนิติเตียนพระเวสสันดร บรมโพธิสัตว์ในลักษณะจาบจ้วงรุนแรง เป็นปฏิปักษ์ต่อศัทธาของพุทธศาสนิกชนชาวไทยโดยทั่วไปและต่อพระราชจริยวัตรของพระมหากษัตริย์ไทย รวมทั้งพระสงฆ์และวัดวาอารามทั่วราชอาณาจักร อันสืบเนื่องติดต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาล ข้อความดังกล่าวมีสำเนาดังต่อไปนี้

(สำเนา)

คัดจากคอลัมน์ปัญหาประจำวัน

หนังสือพิมพ์สยามรัฐ

ตอบ

เรื่องพระเวสสันดรนั้นไม่มีในพระไตรปิฎก แต่เป็นนิยายชาดกที่แต่งขึ้นหลังพุทธกาล ผมเองก็เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า แต่ไม่เลื่อมใสในพระเวสสันดร เพราะผมเห็นว่านอกจากมีศีลมุสาที่คุณว่ามาแล้ว พระเวสสันดรยังผิดศีลอีกหลายข้อตามฐานะ คือ

เป็นกษัตริย์ ก็ผิดศีลกษัตริย์ ช้างเผือกที่ให้ทานแก่พราหมณ์เมืองอื่นไปนั้น ก็รู้อยู่แล้วว่า เป็นอุปกรณ์สำคัญในการชลประทาน เพราะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ราษฎรทำไร่ไถนามีกินเป็นสุข เมื่อเอาไปให้คนอื่นเสีย ราษฎรก็ต้องรับเคราะห์ ผิดศีลกษัตริย์ที่ราษฎรเดินขบวนขับออกจากเมืองนั้นถูกแล้ว

เป็นผัวก็ผิดศีลผัว เพราะมิได้ปกป้องรักษานางมัทรีผู้เป็นภรรยา ให้มีความสุขความบริบูรณ์ตามควรแก่อัตตภาพ แต่กลับทำให้ต้องตกทุกข์ได้ยาก ถึงคราวจะยกภรรยาให้แก่ผู้อื่นก็ยกให้โดยง่ายเหมือนกับว่า ภรรยานั้นไม่ใช่คน เป็นสรรพพัศดุที่ยกให้คนอื่นได้ตามใจ

เป็นพ่อก็ผิดศีลพ่อ เพราะไม่คุ้มครองป้องกันลูก ให้มีสุขเติบโตโดยปราศจากภัยอันตราย เมื่อชูชกมาขอก็ให้ จนเด็กรู้ตัวหนีไปซ่อนอยู่ในบ่อบัว ก็ยังอุตส่าห์ไปเอาตัวเด็กมาให้แก่คนอื่นจนได้ ชูชกลากถูลูกของตัวเองไปต่อหน้าจนถึงทุบตีเอา ก็เฉยเสีย

การบำเพ็ญทานของพระเวสสันดรเป็นภาระต่อสังคม นอกจากจะทำให้เกิดเสียหายโดยใช้ของหลวงเงินหลวงหาเสียงแล้ว ตัวพระเวสสันดรนั้นเองก็ยังเป็นภาระต่อสังคม ถึงกับต้องลงทุนจ้างพรานเจตบุตรไปเป็นยามอยู่ในป่า คอยห้ามมิให้ใครเข้าไปขอทานอีกได้ พระพุทธเจ้าทรงถือว่าทานเป็นบารมีอย่างหนึ่ง ทรงสนับสนุนให้คนบริจาคทาน เพื่อชำระจิตให้ปราศจากโลภ แต่ก็ทรงสอนให้คนอยู่ในศีลพร้อม ๆ กัน

ทำทานก็ต้องมีศีลด้วย ขาดศีลก็ไม่ได้

ลักเขา ขโมยเขา หรือโกงเขา มาสร้างตึกในโรงพยาบาลนั้น ไม่ได้บุญ

เวลาในหลวงเสด็จ ฯ ทรงดนตรีที่มหาวิทยาลัย ประกาศว่าตนบริจาคเงินโดยเสด็จพระราชกุศล แต่แล้วสั่งให้เอาเงินในมหาวิทยาลัยจ่าย ก็ไม่ได้บุญ

ทุกวันนี้บ้านเมืองกำลังพัฒนา การสอนธรรมนั้นควรระมัดระวัง พิจารณาให้รอบคอบเพื่อมิให้เสียผลแก่การพัฒนา

รัฐบาลลงทุนพัฒนาทางเกษตรเป็นเงินหมื่น ๆ ล้าน ถ้าหากชาวนาเอาผลที่ตนได้รับจากการพัฒนานั้นไปทำบุญสร้างวัดเสียหมด คงอยู่บ้านหลังคาจาก ฝากระแชงต่อไปตามเดิม การพัฒนานั้นก็ไร้ผล

คุณลองไปเที่ยวตามบ้านนอกเอาเองเถิด ไปเองไม่ไหว มหาวิทยาลัยปิดเทอมมาไปกับผมก็ได้ เลี้ยงดูตลอดทางด้วย แบบพระเวสสันดรนั่นแหละครับ

คึกฤทธิ์ ปราโมช(๑)

เรื่องนี้เมื่อข้าพเจ้าได้อ่านทีแรกก็คิดว่าจะปล่อยให้ผ่านไป เหมือนไฟตกน้ำไม่ช้าก็ดับไปเอง เพราะคนเราย่อมอาจที่จะมีความรู้และความคิดผิดพลาดได้ และท่านผู้เขียนเองก็เป็นพุทธศาสนิกชนคนหนึ่ง คงจะไม่ได้ตั้งใจจะทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระศาสนาหรือแก่ใคร ๆ การเขียนในหนังสือสยามรัฐนั้น ก็เป็นอาชีพของท่านเอง เป็นการแสวงหารายได้เลี้ยงชีวิตของท่านเหมือนกับเรา ๆ ท่าน ๆ นี้เอง แต่ครั้นอยู่มา ได้มีผู้มารบเร้าจะเอาความจริงจากข้าพเจ้ามากขึ้นโดยลำดับ เพราะท่านผู้เขียนได้เขียนอย่างไว้ภูมิของตนอยู่ในที คือยืนยันว่าเรื่องพระเวสสันดรชาดก มิได้มีมาในพระไตรปิฎก ท่านผู้ที่มารบเร้าเหล่านั้นก็มีเหตุผลต่าง ๆ กัน เช่นบางท่านก็บอกว่า ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นคนมีชื่อเสียง ความเห็นของท่านจะผิดหรือถูกประการใด ก็มีนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยสนใจรับฟังเพราะเชื่อว่าท่านเป็นบุคคลพหุสูตร คนเหล่านี้เมื่ออ่านแล้วก็อาจเกิดมิจฉาทิฐิ ครั้นเติบโตขึ้นเป็นผู้บริหารบ้านเมืองก็จะนำเอามิจฉาทิฐิของตนออกมาใช้เป็นอำนาจ แล้วทำลายความดีงามของชาติบ้านเมืองเสียก็ได้ บางคนแสดงอดสูใจของตนเองที่หลงเชื่อมานานว่าเวสสันดรชาดกเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า มีมาในคัมภีร์พระไตรปิฎก เพิ่งจะมารู้ความ

ม.ร.ว คึกฤทธิ์ ปราโมช

จริงจากหนังสือสยามรัฐนี้เองว่า เรื่องนี้หาได้มีมาในพระไตรปิฎกไม่ อีกรายเล่าให้ฟังว่า มีวัดวาอารามหลายแห่ง คิดจะเลิกจัดให้มีเทศน์มหาชาติประจำปี เพราะมารู้ว่าเรื่องนี้ไม่ได้มีมาในพระไตรปิฎกเหมือนกัน เรื่องที่ข้าพเจ้าคิดว่าเป็นเรื่องเล็กแต่เดิมนั้น ไป ๆ ชักจะกลายเป็นเรื่องใหญ่เสียแล้ว ลางแห่งความเสื่อมโทรมของพระศาสนาได้แสดงออกมาให้เห็นชัดขึ้น

ข้าพเจ้าอยากจะคิดเหมือนกันว่า ข้อความที่ปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์รายวันนั้น พอล่วงเลยไปวันสองวันก็ละลายสูญหายไป ในอากาศหมด แต่มานึกอีกทีว่า สมัยนี้มีการนำเอาข้อความในหน้าหนังสือพิมพ์ไปรวมพิมพ์เป็นเล่มจำหน่ายกันด้วย เมื่อลงได้รวมมาพิมพ์เป็นเล่มแล้ว หนังสือนั้นจะถูกจัดเข้าในประเภทสารคดี ไปปรากฏอยู่ในห้องสมุดและสถานที่ศึกษาทั่วบ้านทั่วเมือง หนักเข้าก็จะกลายเป็น "**ลูกระเบิดเวลา**" ทำความเสียหายขึ้นได้ในอนาคต

ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านผู้เขียนจะไม่มีเจตนา เช่นนั้น แต่ท่านจะมีเจตนาหรือไม่ก็ตาม ความเสียหายก็ย่อมจะเกิดขึ้นได้ อุปมาเหมือนคนที่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง ทำให้เชื้อโรคแพร่ออกไปจากตัวโดยไม่มีเจตนาจะให้เชื้อโรคนั้นไปทำอันตรายใคร ความไม่มีเจตนาของท่านนั้นช่วยให้ท่านพ้นจากการรับผิดไป ทั้งทางบาปกรรมและทางกฎหมาย คือถ้าเชื้อโรคนั้นไปทำให้ใครเขาตายลง ตัวผู้แพร่เชื้อนั้น ก็ไม่มีกรรมและไม่ต้องรับโทษตามกฎหมาย แต่ก็มิได้หมายความว่า เชื้อโรคที่แพร่ออกไปโดยผู้แพร่ไม่มีเจตนานั้นจะไม่เป็นอันตรายแก่ผู้อื่นฉันใดก็ฉันนั้น ความวิปลาสที่ผู้ใดผู้หนึ่งแพร่ออกไป แม้ว่าผู้นั้นจะไม่มีเจตนาเลยที่จะทำให้เกิดความเสียหายแก่ใคร แต่มันก็เป็นอันตรายได้ ยิ่งในยุคนี้สมัยนี้ "เชื้อมิจฉาทิฐิ" เกลื่อนกล่นอยู่ทั่วบ้านทั่วเมือง เหมาะเหลือเกินที่มิจฉาทิฐิจะแพร่กระจายไปอย่างกว้างขวางและฉับพลัน เพราะฉะนั้น มีอะไรที่อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิด เรารีบชักซ้อมทำความเข้าใจกันไว้เสียดีกว่า

ต่อไปนี้จะได้หยิบยกเอาข้อปัญหาต่าง ๆ ที่ท่านผู้ตอบปัญหาสร้างปัญหาขึ้นไว้ มาวิจารณ์ทำความเข้าใจซึ่งกันและกันไปตามลำดับ

๑. เรื่องที่มาของเวสสันดรชาดก ตามที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนไว้ว่า เรื่องนี้มิได้มีมาในพระไตรปิฎก แต่เป็นนิยายชาดกที่แต่งขึ้นหลังพุทธกาลนั้น ท่านอาจมีความหลงลืมหรือเกิดความสับสนอะไรสักอย่างหนึ่งก็ได้ เพราะความจริงเวสันดรชาดกนั้นเป็นพระสูตรที่ยาวมาก มีมาในพระสุตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิบาตชาดก ถ้าดูในพระไตรปิฎกบาลีฉบับหลวง ซึ่งพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ จะพบในเล่มที่ ๒๘ หน้า ๓๖๕—๔๕๓ ถ้าดูพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงซึ่งจัดพิมพ์โดยกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๐๐ จะพบในเล่มที่ ๔๕ หน้า ๕๒๗–๖๗๘

รวมความว่า เนื้อเรื่องเดิมของเวสสันดรชาดก มีมาในพระบาลี เป็นพระพุทธวจนะแท้ ความที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกบาลีนั้นอยู่ในรูปคาถา คือเป็นคำร้อยกรอง ต่อมาบรรพบุรุษของเรา ทั้งฝ่ายราชอาณาจักรและศาสนจักร ได้เห็นพ้องต้องกันว่าเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องที่เหมาะสมจะเชิดชูขึ้นเป็นหลักเป็นประธาน ในการเสริมสร้างอัธยาศัยของชนชาติไทย จึงได้มีการแปลเวสสันดรชาดกออกสู่ภาษาไทย ตั้งแต่ยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ครั้นมาในยุคกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ก็ได้โปรดเกล้าฯให้ประชุมบรรดานักปราชญ์ราชบัณฑิต แต่งเวสสันดรชาดกเป็นคำกลอน ความในพระราชพงศาวดารจดหมายเหตุไว้ว่า ได้กระทำเมื่อปีขาล จุลศักราช ๘๔๔ ตรงกับพุทธศักราช ๒๐๒๕ ทั้งนี้ก็ด้วยมีพระราชประสงค์ที่จะโน้มน้าวจิตใจของประชาชนพลเมือง ให้สนใจในเวสสันดรชาดกยิ่งขึ้น ต่อมาในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม ระหว่างพุทธศักราช ๒๑๔๕—๒๑๗๐ ก็ได้โปรดให้แต่งมหาชาติคำหลวงขึ้นอีกชุดหนึ่ง ชะรอยจะให้เป็นแบบฉบับในทางราชการ

น่าสังเกตว่า เวสสันดรชาดกนั้น เป็นที่ทรงเลื่อมใสและเลื่อมใสของบุคคลชั้นนำของชาติไทยอย่างที่สุด เพราะเรื่องราวในเวสสันดรชาดกนั้น สามารถนำมาประยุกต์เข้ากับชีวิตประจำวัน ได้ทุกระดับ เป็นตัวอย่างแห่งการปฏิบัติราชการ ตลอดจนการดำเนินวิเทโสบายระหว่างประเทศ จึงปรากฏว่าได้มีผู้ร่วมกันทรงแปลและแปลตลอดจนตกแต่งสู่สำนวนเทศนาโวหารหลายท่าน คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าพระยาพระคลัง (หน) สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ และพระเทพโมลี (กลิ่น) เป็นต้น บทพระราชนิพนธ์ และบทประพันธ์เหล่านั้น กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้เป็นหนังสืออ่านกวีนิพนธ์แทบทั้งสิ้น

เมื่อปรากฏเป็นที่แน่ชัดแล้วว่า เวสสันดรชาดกมีมาในพระบาลี เป็นพระพุทธวจนะปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอย่างแน่นอนเช่นนี้ ความเห็นของบุคคลที่ว่าเรื่องนี้มิได้มีมาในพระไตรปิฎก จึงเป็นความเห็นผิด ไม่ควรแก่การชื่อถือของวิญญูชน

อนึ่ง เรื่องนี้จะไปตำหนิพระสงฆ์ผู้เทศน์ท่านก็ไม่ได้ เพราะตามปกติเมื่อจะมีเทศน์มหาชาติท่านก็เทศน์คาถาพันก่อน หมายความว่าเอาคาถาพันบทในพระไตรปิฎกมามาอ่าน เป็นหลักฐานยืนยันแล้วจึงเทศน์ในภาษาไทยแบบบทร้อยกรองต่อไป การที่บรรพบุรุษของเราเพียรพยายามแต่งเรื่องนี้เป็นคำร้อยกรองนั้น ก็เป็นที่น่าเคารพบูชาในพระคุณท่านอย่างยิ่ง เพราะท่านประสงค์จะให้คนสนใจฟังเรื่องเวสสันดรให้ตลอด แต่เรื่องนี้ยาวมากต้องฟังกันทั้งวัน ท่านจึงเอาความเพริศพริ้งทางภาษาเข้ามาช่วย ดังที่ปรากฏอยู่นี้

๒. ตามที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ตำหนิพระเวสสันดรว่า พระองค์ทรงกระทำผิดศีลกษัตริย์ ในการที่พระองค์ได้ทรงช่วยเหลือแก่แคว้นกาลิงคะ ซึ่งตามเรื่องนั้นว่าแคว้นกาลิงคะประสบฉาตกภัย คือเกิดข้าวยากหมากแพง เพราะฝนแร้งมานาน จึงได้ส่งคณะทูตไปกราบทูลขอความช่วยเหลือจากพระเวสสันดร ซึ่งเป็นกษัตริย์ต่างแคว้นกัน พระเวสสันดรก็ประทานความช่วยเหลือ โดยพระราชทานช้างมงคลเชือกหนึ่งไปให้ เพื่อช่วยให้มนุษย์ตาดำ ๆ จำนวนแสนจำนวนล้านพ้นจากความตาย กรณีนี้ท่านผู้ตอบปัญหา ตั้งข้อกล่าวหาเอากับพระเวสสันดรอย่างรุนแรง ในทำนองจะให้เห็นว่าพระเวสสันดรทุจริตหรือเป็นคนทุศีล ที่ได้เอาของหลวงไปให้แก่แคว้นกาลิงคะ

การพิจารณาข้อผิดถูกในเรื่องนี้ น่าจะแยกเป็นสองประเด็น คือในประเด็นแรกเราน่าจะต้องยอมรับกันก่อนว่า ฐานะของกษัตริย์ผู้ปกครองประเทศ สมัยพระเวสสันดรทรงครองราชย์สมัยนี้ไม่เหมือนกัน เรื่องราวพระเวสสันดรนั้นเป็นประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารโลก เมื่อกี่แสนกี่ล้านปีแล้วไม่ทราบ ฐานะของกษัตริย์ย่อมเป็น "เจ้าแผ่นดิน" จริง ๆ ในสมัยหลัง ๆ คือในระยะพุทธกาลประมาณสามพันปีมานี้ ก็ถือว่าทรัพย์สินบนแผ่น

ดินทั้งหมดเป็นของพระองค์ แม้แต่ชีวิตของคนและสัตว์ทั้งปวง คำที่เราพูดกันว่า "ของหลวง ๆ" ในสมัยนั้น ก็คือของพระเจ้าแผ่นดินนั้นเอง โดยนัยนี้ การที่พระเจ้าแผ่นดินจะยักยอกของหลวงนั้นจึงมีขึ้นไม่ได้ คุณชายคึกฤทธิ์อาจพลั้งเผลอไปนิดหน่อย ที่เอากฎหมายไทยสมัยนี้ ไปลงโทษพระเจ้าแผ่นดินเมื่อหลายหมื่นหลายแสนปีมาแล้ว

ประการที่สอง ถ้าเราจะคิดถึงความสมควรกันแล้ว การที่พระเวสสันดรซึ่งเป็นประมุขของประเทศได้ทรงพระกรุณาให้ความช่วยเหลือแก่แคว้นอื่นในกรณีนี้ ข้าพเจ้าคิดว่าพระทัยของพระองค์นั้นน่าบูชามากกว่าที่จะน่าตำหนิติเตียน พระองค์ทรงพระราชทานช้างเชือกเดียวเท่านั้นไปช่วยมนุษย์ที่กำลังจะอดตายทั้งแผ่นดิน โดยที่ทางฝ่ายพระองค์ทรงยอมลดความมั่งมี หรือความผาสุกลงบ้างไม่น่าจะเสียหายอะไร ควรจะได้ถือว่าเป็นทิฏฐานุคติเสียด้วยว่า การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์นั้น มิใช่ว่าจะคอยให้ตัวเราเองเหลือกินเหลือใช้เสียก่อน แต่ควรจะช่วยกันทั้ง ๆ ที่ตัวเราเองก็ยังลำบากอยู่ แต่ก็มีพอที่จะเจียดจ่ายช่วยเหลือกันได้บ้าง วิธีการอย่างนี้ชาติไทยเราก็ทำกันมานาน ซึ่งเป็นการเอาอย่างพระเวสสันดร เราเคยส่งข้าวสารไปช่วยประเทศอื่น ทั้ง ๆ ที่ข้าวสารในประเทศเรากำลังขึ้นราคาและแม้ทุกวันนี้เราก็ส่งทหารหลายพันคนไปช่วยประเทศเกาหลีและประเทศเวียดนาม ทั้ง ๆ ที่เราเองก็กำลังรบติดพันอยู่กับผู้ก่อการร้ายภายในประเทศ ถึงในทางส่วนตัวของแต่ละบุคคลและแต่ละครอบครัวบางทีเราต้องยอมอดออมลงเพื่อช่วยเหลือคนอื่น จรรยาบันเหล่านี้ ไทยเราเจริญรอยตามพระเวสสันดร และแน่นอน ตราบที่ชนชาติไทยยังมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนบ้านอยู่ เอกราชของชาติไทยก็จะยังมั่นคงดีอยู่ตราบนั้น

๓. ข้อที่พระเวสสันดรทรงแก้ฝันให้พระนางมัทรี และการที่พระองค์ไม่ทรงแจ้งข่าวการจากไปของพระโอรสพระธิดาแก่พระนางมัทรีทันใด ซึ่งมีผู้เข้าใจว่าพระองค์ทรงโกหกผิดศีลมุสานั้น ตามเนื้อเรื่องที่แท้จริงหาได้ชวนให้เห็นไปเช่นนั้นไม่ เพราพระเวสสันดรมิได้ทรงมีเจตนาที่จะรับสั่งให้เป็นเท็จ แต่มีพระประสงค์จะรับสั่งเบี่ยงบ่าย เพื่อประวิงเวลาให้พระนางทรงอยู่ในสภาพแห่งพระทัย พร้อมที่จะรับข่าวเช่นนั้นก่อน แล้วพระองค์ก็ตรัสเล่าความจริงทุกประการ ครั้นเมื่อทรงทราบความจริงแล้ว พระนางก็ทรงอนุโมทนา

เรื่องนี้ถ้าจะพูดกันอย่างภาษาชาวบ้าน ก็ต้องพูดว่า "ผัวเมียเขารู้ใจกัน" เป็นเรื่องภายในครอบครัว เวสสันดรชาดกตอนนี้ท่านเน้นให้เห็นในทางจิตวิทยาแบบโอนอ่อนผ่อนตาม คือพยายามปรับสภาพจิตใจของอีกฝ่ายหนึ่ง ก่อนที่จะให้เขารู้เรื่องอันอาจสะเทือนใจ พระเวสสันดรบรมโพธิสัตว์นั้นมิใช่จะเป็นเพียงนักสังคมสงเคราะห์ชั้นยอดเยี่ยมเท่านั้น แต่ทรงเป็นยอดแห่งนักจิตวิทยาด้วย การกระทำเช่นนี้ คนที่รักกันก็ทำกันอยู่ทั่วไป เช่น บางรายแม่เป็นโรคหัวใจ บังเอิญลูกไปถูกรถชนตาย ผู้ที่จะไปบอกข่าวการตายของลูกให้ผู้เป็นแม่ทราบ ต้องรีรออยู่ตั้งเดือนก็มี ในระหว่างหนึ่งเดือนนั้นก็ค่อย ๆ ป้อนข่าวให้ทราบทีละน้อย ๆ จนเห็นว่าพอจะรับฟังข่าวทั้งหมดได้แล้วจึงบอกข่าวจริง บางคนที่เป็นโรคร้ายแรง หมอตรวจพบแล้ว ญาติพี่น้องก็พากันปกปิดไม่ให้เจ้าตัวรู้ เพราะเกรงจะเสียกำลังใจ เรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เรื่องของนักสร้างสรรค์นั้น แม้จะตำหนิติเตียนใคร ก็ใช้วิธีละมุนละม่อม เหมือนหมอที่ประคับประคองคนเจ็บเพื่อให้หาย ไม่ใช่จะเอาแต่ความผิดไปเที่ยวจู่โจมโถมใส่จนกระทั่งคนดี ๆ ก็กลายเป็นคนเสียไปหมด อันเป็นลักษณะของการทำลาย

๔. เรื่องที่ว่าพระเวสสันดรทรงกระทำผิดศีลอะไรต่าง ๆ มีศีลพ่อ ศีลผัว อะไรเหล่านี้ เป็นเพียงสำนวนพูดของท่านผู้ตอบปัญหาเท่านั้น

การปกป้องคุ้มครองบุตรภรรยานั้น ย่อมเป็นธรรมะของสามี สำหรับกรณีที่พระเวสสันดร พระราชทานสองกุมารแก่ชูชกนั้น ถูกแล้ว ในสายตาของเรา ๆ ท่าน ๆ รู้สึกว่าเป็นเรื่องสะเทือนใจมาก แต่ข้าพเจ้านึกถึงความจริงสองประการ คือ ประการหนึ่ง ความแตกต่างระหว่างตัวเรากับองค์พระเวสสันดร และระหว่างเมียเรากับพระนางมัทรี สภาพจิตใจของเรากับของพระองค์แตกต่างกันมากเหลือเกิน เรานึกดูว่าพระเวสสันดรทรงบำเพ็ญบารมีแก่กล้าเต็มที่อยู่แล้ว เหลืออีกชาติเดียวพระองค์ก็จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และในชาติที่ทรงเป็นพระพุทธเจ้านั้น พระทัยของพระองค์จะน้อมไปในเนกขัมมะ คือ ทรงพอพระทัยในชีวิตนักบวช อันเป็นชีวิตสถานเดียวที่จะทรงเป็นที่พึ่งของคนทั้งโลกได้เสมอกัน เพราะฉะนั้น สิ่งที่เราคิดว่าพระองค์ไม่น่าทรงทำนั้น เป็นเรื่องที่เราเอาใจเราเข้าไปตัดสินเองต่างหาก อาจลืมนึกไปว่าพื้นฐานแห่งจิตใจของเรากับพระเวสสันดร ห่างไกลกันมากเหลือเกิน

ประการที่สอง เรามาลองคิดอย่างหัวอกคนมีลูกบ้าง ถ้าสมมติตัวเราถูกเนรเทศไปอยู่กลางดงกลางป่า ลูกเมียก็ตามไปอยู่ด้วยกัน เรากับเมียนั้นไม่เป็นไร เพราะมันโตแล้ว ไม่ช้าไม่นานก็จะตาย ความสุขสบายก็เคยมีมานานแล้ว ลองลำบากดูเสียบ้างก็ได้ เหมือนเข้าราชการผู้ใหญ่ที่ปลดเกษียณ แล้วก็ออกไปทำไร่อยู่ในป่าในดงลองดู แต่ลูกเราสิจะทำอย่างไร ถ้าเอาแกไปหมกอยู่ในป่าในดงก็ไม่ต้องได้เล่าเรียนเขียนอ่าน โตขึ้นคงจะเป็นไอ้ลูกลิงลูกค่างกันเท่านั้น คราทีนั้นอยู่มาวันหนึ่ง เกิดมีตาแก่อะไรสักคนหนึ่ง ซึ่งมีนิวาสสถานอยู่ในเมืองหลวง มาขอลูกเราไปช่วยทำงานบ้าน ซักผ้าถูเรือนให้แก หรือคอยยกสำรับกับข้าววิ่งซื้อโอเลี้ยงให้เมียสาวแกกิน การที่เราจะให้ลูกไปอยู่กับตาแก่คนนั้น กับที่จะกักเอาตัวไว้ในป่าในดง อย่างไหนควรทำกว่ากัน และอย่างไหนเป็นการเห็นแก่ตัวของผู้เป็นพ่อแม่ ข้าพเจ้าเองตรองดูแล้ว ถ้าตนเองตกอยู่ในชะตาชีวิตอย่างองค์พระเวสสันดร ก็จะทำอย่างพระองค์ คือ ให้ลูกเข้าไปอยู่ในบ้านเมือง เพื่อให้เขาได้รับการศึกษาบ้าง แม้จะไปช่วยใครเขาทำงานบ้านก็ยอม การทำงานรับใช้ในบ้านนั้นก็ไม่เห็นจะเสียหายอะไร จะได้ฝึกเด็กไปในตัว โตขึ้นจะได้ไม่เป็นคนมือบาง เท้าบาง ชอบทำงานแบบละเลงขนมเบื้องด้วยปาก ยิ่งเหตุการณ์เป็นอย่างที่เกิดแก่พระเวสสันดร ก็ยิ่งวิเศษ คือทางที่ตาชูชกจะนำสองกุมารไปนั้น ก็ไม่ใช่จะเข้ารกเข้าป่าไปไหน แต่หากกลับไปที่กรุงสีพีนั่นเอง ที่เมืองนั้นพระบิดาพระมารดา และพระญาติพระวงศ์ของพระเวสสันดร ก็อยู่กันเต็มบ้านเต็มเมือง สองพระกุมารมีโอกาสดีเหลือเกิน ที่จะสร้างชีวิตของตนได้ในอนาคต สมัยทุกวันนี้คนไทยในชนบทที่ห่างไกล ก็เจริญรอยตามพระเวสสันดรอยู่ทั่วไป ดังจะเห็นได้ว่า พ่อแม่บางราย เห็นแต่พระจากเมืองหลวงจาริกไปในหมู่บ้าน เขาก็เอาลูกตัวถวายท่านให้ไปรับใช้เป็นลูกศิษย์พระ บางรายพระท่านเห็นว่าเด็กคนไหนมีแววดี ก็ออกปากขอเอาก็มี พ่อแม่เขาก็ยกให้ เพราะคิดว่าอย่างไรเสียเมื่อลูกเข้าไปอยู่ในบ้านในเมืองแล้ว ก็คงจะได้เล่าเรียนได้ดิบได้ดีกับเขาบ้าง ส่วนการที่จะไปทำตัวเหมือนคนใช้คนอื่นบ้างนั้น ก็ถือเสียว่าเป็นการฝึกหรือการลงทุนก็ได้ ถ้าสำรวจดูคนใหญ่คนโตในเมืองไทยทั้งทางโลกทางธรรม ก็จะพบคนประเภทที่ได้ดีเพราะพ่อแม่ยกให้ อย่างพระชาลีพระกัณหาอยู่มากมาย

การที่คุณชายคึกฤทธิ์ท่านห่วงคนที่เป็นพ่อเป็นผัว จะผิดศีลพ่อศีลผัวนั้น ก็นับว่าเป็นผู้มีน้ำใจที่น่าบูชา ควรสรรเสริญได้ว่าท่านเป็นผัวตัวอย่างพ่อตัวอย่างคนหนึ่ง ไม่เหมือนกับพ่อบางพ่อผัวบางผัว ซึ่งวุ่นวายจนกระทั่งลูกเมียอยู่ด้วยกันไม่ติด แต่สำหรับความเห็นซึ่งท่านนำมาวิจารณ์พระราชจริยาวัตรของพระเวสสันดรนั้น ก็ถือเสียว่าเป็นความเห็นของท่านซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์คนหนึ่ง และแสดงออกจากพื้นฐานจิตใจของท่านด้วยความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งในวันต่อจากที่ท่านเขียนวิจารณ์พระเวสสันดรแล้ว ๑๐ กว่าวัน หมาที่ท่านเลี้ยงไว้ตัวหนึ่งเกิดหายไป ท่านก็ได้เกิดความทุกข์วิปโยคโสกาดูรอย่างน่าเวทนา ตัวท่านเองได้เขียนระบายความทุกข์ในใจลงในหนังสือสยามรัฐนั้นเอง (ฉบับลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๑) ว่า "....เลยหมดเยื่อใยในชีวิตขึ้นมาเฉย ๆ เพราะเยื่อใยเท่าที่มีอยู่ก็บางเต็มทีแล้ว" และว่า "....และคงจะไม่มีปัญญาเขียนอะไรไปอีกนาน ถ้าจะเขียนให้ได้ก็ต้องฝืน...." เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่ท่านครั้งนี้ คงจะเป็นไปด้วยเทวานุภาพดลบันดาล ให้ท่านได้สารภาพต่อศาสนิกชนว่า อันที่จริงพื้นฐานจิตใจของท่าน แตกต่างห่างไกลจากพระเวสสันดรมาก เพียงแต่หมาหายตัวเดียวก็หมดกำลังใจที่จะทำคุณประโยชน์ แก่ผู้ที่เคารพนับถือในตัวท่านมานมนานเสียแล้ว จึงเป็นเรื่องที่น่าเห็นใจโดยประการทั้งปวง

๕. มีอีกข้อหนึ่งที่คุณชายคึกฤทธิ์ ตำหนิพระเวสสันดรอย่างร้ายแรง ว่าพระองค์ทรงประพฤติเป็นภาระแก่สังคม คือในระหว่างที่พระองค์พร้อมด้วยพระชายาและพระโอรสไปประทับอยู่ในป่า ท้องที่ประเทศเจตราฐ รัฐบาลประเทศนั้นได้ตั้งแต่งนายพรานป่าคนหนึ่งคอยถวายอารักขา ตาพรานคนนั้นก็มีธนูเป็นอาวุธ และมีสุนัขฝูงหนึ่งเป็นลูกมือ เรื่องนี้ดูตามเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดกแล้ว พระเวสสันดรมิได้ทรงขอร้องรบกวนอะไรเลย แต่หากเป็นการแสดงอัธยาศัยไมตรีของรัฐบาล เจ้าของประเทศนั้น จัดขึ้นถวายเอง จะยกเอาความข้อนี้มาตำหนิพระเวสสันดรได้อย่างไร ก็ในสมัยทุกวันนี้ เวลาคนสำคัญต่างประเทศแม้เพียงคนเดียว แม้จะมีฐานะด้อยกว่าพระเวสสันดรก็ตาม ผ่านเข้าไปในเขตประเทศอื่นเจ้าของประเทศก็จัดกำลังอารักขา มีตำรวจล้อมหน้าล้อมหลังกันมากมาย ก็ไม่เห็นมีใครยกมาลำเลิก กลับถือว่าเป็นอัธยาศัยไมตรีอันดีงาม และเป็นความเรียบร้อยของทางราช

การเสียด้วยซ้ำ ก็นี่พระมหากษัตริย์ทั้งองค์ พร้อมทั้งพระราชินีและพระเจ้าลูกเธอ—พระเจ้าลูกยาเธอ มาประทับอยู่ในประเทศอันเป็นถิ่นกันดาร รัฐบาลเจ้าของประเทศเสียกำลังเจ้าหน้าที่อารักขาเพียงคนเดียว กับหมาฝูงเดียวเท่านั้น ยังจะนำค่อนขอดกันอีกหรือ ถ้าพิจารณาอย่างเป็นธรรมแล้ว เรากลับจะเห็นว่า พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญพระองค์เป็นภาระแก่สังคมน้อยที่สุด ฝ่ายรัฐบาลเมืองเจตราฐนั้น ก็ทำถูกแล้วที่ไม่ใจจืดดูดายแขกบ้านแขกเมือง เป็นการทำทางสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไปภายหน้า ทั้งเป็นตัวอย่างอันดีของผู้มีคุณธรรม ซึ่งมิใช่จะคอยพินอบพิเทาเอาใจเมื่อฝ่ายหนึ่งมีอำนาจวาสนา แต่พอเขาหมดอำนาจวาสนาแล้ว ตาเดียวก็ไม่แล ยังแถมคอยเหยียบย่ำซ้ำเติมกันเสียอีกด้วย

ประเพณีเทศน์มหาชาติ

ประเพณีการฟังเทศน์มหาชาติของไทย คงจะเริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี และมีต่อเนื่องกันมาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา เรื่องเหล่านี้มีการอ้างอิงในวรรณคดีหลายแห่ง ครั้นมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ แห่งจักรีวงศ์ อันเป็นยุคแห่งการพัฒนาจิตใจของประชาชนครั้งใหญ่ ทางราชอาณาจักรและศาสนจักรก็ได้ฟื้นฟูประเพณีฟังเทศน์มหาชาติเป็นการใหญ่ เพื่อใช้เป็นหลักเป็นประธานในการพัฒนาทางจิตใจ ดังปรากฏในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า การเทศน์มหาชาติหลวงได้มีเป็นการใหญ่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์เองทรงผนวชเป็นสามเณร (รัชกาลที่ ๕) ก็ได้ถวายเทศน์มหาชาติกัณฑ์หนึ่ง ซึ่งจัดขึ้นที่หน้าพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงไว้ในคำนำหนังสือมหาชาติด้วยว่า เมื่อเจ้านายทรงผนวช ก็ได้มีการฝึกเทศน์มหาชาติแทบทุกพระองค์ เมื่อทรงครองราชย์แล้วก็ได้ทรงฟังเทศน์มหาชาติด้วย

ทางด้านประชาชนพลเมือง ประเพณีการเทศน์มหาชาติได้มีขึ้นตามวัดวาอารามทั่วไป คือ แต่ละวัดมีการเทศน์มหาชาติให้ประชาชนฟังปีละครั้ง [illegible]

ประกาศของวัดต่าง ๆ แพร่ออกมาเป็นครั้งคราวว่า ทางวัดกำหนดจะมีเทศน์มหาชาติประจำปีในวันที่เท่านั้นเท่านี้ และถ้าท่านเดินทางท่องเที่ยวไปตามชนบทแห่งภูมิภาคต่าง ๆ ในระหว่างสี่เดือนแห่งฤดูแล้ง ท่านก็จะได้พบเห็นการบุญของพุทธศาสนิกชนที่ขึ้นหน้าขึ้นตาอย่างหนึ่ง คือ การฟังเทศน์มหาชาติประจำปีเหมือนกัน แต่ในชนบทนั้น มักจะทำกันเป็นการเอิกเกริก ซึ่งบางท้องถิ่นก็เรียกงานนี้ว่า บุญพระเวส มีขบวนแห่กันอย่างสนุกสนาน ซึ่งสมมติว่าเป็นการรับขวัญแห่งพระเวสสันดรกลับจากภูเขาวงกตคืนสู่บ้านเมือง หมู่บ้านใดมีงานบุญพระเวสแล้ว ในวันนั้นประตูบ้านประตูครัวของทุกครอบครัว ก็จะเปิดไว้ต้อนรับเพื่อนบ้านร้านถิ่น ไม่เลือกหน้า มันเป็นวันแห่งมิตรไมตรีที่รุ่งเรืองแจ่มใส ยากที่จะบรรยายให้ถูกถ้วนได้ ประเพณีดังที่กล่าวมานี้เป็นกิจกรรมชั้นนำของชาติไทย ในการหล่อหลอมกล่อมเกลาอัธยาศัยของคนในชาติ ให้รักใคร่กลมเกลียวและรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน ยังชนชาติไทยให้รวมกันเป็นกลุ่มก้อน และพากันเย็นหยัดรักษาชาติบ้านเมืองไว้ได้จนทุกวันนี้

ข้าพเจ้าจึงขอชักชวนมวลพุทธศาสนิกชนชาวไทยทั้งหลาย ทั้งฝ่ายบ้านฝ่ายวัด ได้ช่วยกันศึกษาเวสสันดรชาดก และเจริญรอยตามเยี่ยงอย่างพระองค์ท่าน กับขอให้ช่วยกันรักษาประเพณีฟังเทศน์มหาชาติไว้ให้มั่นคง และให้ตรงตามวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของประเพณีนี้ ซึ่งมิได้มุ่งแสวงหาลาภสักการะอันใด ยิ่งไปกว่าการสร้างสรรค์จรรโลงจิตใจของประชาชาติ ให้บริสุทธิ์งดงาม.

เหตุใดพระพุทธศาสนาจึงสูญสิ้นจากอินเดีย ?

ท่านผู้ฟังที่เคารพ

"เหตุใดพระพุทธศาสนาจึงสูญสิ้นจากอินเดีย ?" เป็นปัญหาตกค้างอยู่ในใจของพุทธศาสนิกชนชาวไทย เฉพาะอย่างยิ่งในวงการผู้บริหารพระศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของเรา และเราต้องการให้พระพุทธศาสนาสถิตสถาพรอยู่อย่างนี้ตลอดไป นอกจากนี้พุทธศาสนิกชนชาวไทยยังมีภาระซึ่งเกิดขึ้นเองโดยมโนธรรมอย่างหนึ่ง คือการบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาไว้ให้มั่นคง เพื่อพุทธศาสนิกชนอีกหลายประเทศ และเพื่อชาวโลกด้วย เพราะทุกวันนี้พระพุทธศาสนาในหลายประเทศได้ถูกมรสุมโลกคุกคามอย่างหนัก ไม่รู้จะไปรอดได้เพียงใด พวกเราจะต้องเก็งข้อไว้มากกว่ายามปกติ แต่การที่เราจะทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ได้ดีก็จำเป็นจะต้องศึกษาความเพลี่ยงพล้ำของพุทธศาสนิกชนในอดีต เพื่อนำความผิดพลาดที่ล่วงแล้วมาเป็นครู การพูดการคิดในเรื่องนี้ไม่ใช่การเพ้อถึงคราบน้ำตาที่เหือดแห้งไปแล้ว แต่เป็นการป้องกันน้ำตาที่จะไหลรินออกมาในวันข้างหน้า

ต่อปัญหาที่ว่า เหตุใดพระพุทธศาสนาจึงสูญสิ้นจากอินเดีย ? นั้น ข้าพเจ้าเองได้ใช้เวลานานกว่าสิบปีเพื่อหาคำตอบ เช่นเดียวกับเพื่อนศาสนิกชนเป็นจำนวนมากที่ห่วงใยในศาสนาของตนและได้สรุปคำตอบไว้เสร็จสิ้นแล้วตั้งแต่ปี ๒๕๐๓ หลังจากได้เดินทางไปพิสูจน์คำตอบด้วยตนเองถึงแคว้นแคชเมียร์ อันเป็นมุมหนึ่งของชมพูทวีปในดินแดนหิมะอันหนาวเหน็บ ฟากเขาหิมาลัยทางด้านหนึ่งโน้นและเป็นมุมเวทีที่พระพุทธศาสนาถูกต้อนเข้าไปน็อคเอ้าท์ แล้วก็ดับวูบลง ณ ที่นั้น

คำตอบปัญหาที่ว่า เหตุใดพระพุทธศาสนาจึงสูญสิ้นจากอินเดีย ? มีเพียงสี่ประโยคเท่านั้นที่ข้าพเจ้าสรุปได้ คือ—

๑. สาวกพิกล

๒. ประชาชนพิบัติ

๓. กษัตริย์พินาศ และ

๔. ศาสนาพิการ

บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ๓๑ ม.ค. ๑๐

รายละเอียดของคำตอบเหล่านี้ ข้าพเจ้าได้เขียนไว้ในหนังสือ "บทเรียนจากอินเดีย" แล้วแต่ก็เป็นการเหมาะสมที่จะหยิบยกขึ้นพูดกันย่อ ๆ อีกในสถานการณ์ที่กำลังเป็นไปอยู่เวลานี้ และสำหรับท่านที่ยังไม่ได้ขบคิดในเรื่องนี้มาก่อน เฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่จะเป็นผู้สืบชาติสืบศาสนาต่อไปในอนาคต

เหตุข้อที่ ๑ สาวกพิกล ข้อนี้เป็นเหตุใหญ่ที่สุดในบรรดาเหตุทั้งหลาย คือโดยพระปัญญาญาณของพระพุทธเจ้านั้นมีหลักสำคัญว่า สัตว์โลกทั้งหลายที่จะรักษาเผ่าพันธุ์ของตนไว้ได้ ย่อมจะต้องมีรูปเฉพาะของตนเอง คนก็ต้องมีรูปเป็นคน นกก็ต้องมีรูปเป็นนก ปลาก็ต้องมีรูปเป็นปลา กิริยาที่สัตว์ทั้งหลายมีรูปเฉพาะอย่างนี้ ทางศาสนาเรียกว่า "ปฏิรูปะ" แปลตรงตัวว่า "มีรูปเฉพาะ" เป็นคุณสมบัติจำเป็นขั้นมูลฐานแห่งชีวิตของคนและสัตว์ที่จะเจริญก้าวหน้าไปได้ ตรงกันข้ามสัตว์ที่เสียรูปเฉพาะของตนคือจะเป็นอะไรก็ไม่เป็นเสียอย่างหนึ่ง แต่เป็นหลาย ๆ อย่างพร้อมกัน ท่านเรียกว่า "อาเพศ" ถ้าเกิดขึ้นที่ไหนก็ถือว่าเป็นลางร้าย ซึ่งจะมีความหายนะตามมา คนโบราณพากันกลัวเรื่องอาเพศมากถ้าบังเอิญไปเกิดขึ้นในที่ไหนก็พากันทำพิธีปัดรังควานไล่เสนียดกันทีเดียว นี่พูดเปรียบให้ดูเรื่องภายนอก ส่วนจุดหมายที่พระพุทธองค์ทรงสอนมาก คือปฏิรูปะในทางความประพฤติ หมายถึงการประพฤติเป็นตัวของตัว ใครเป็นพระก็ให้ทำตัวเป็นพระจริง ๆ ใครเป็นคฤหัสถ์ก็ให้เป็นคฤหัสถ์จริง ๆ ไม่ใช่เป็นทั้งพระทั้งคฤหัสถ์พร้อมในขณะเดียวกัน คือตัวเป็นพระแต่อยากเอาดีอย่างคฤหัสถ์ หรือตัวเป็นคฤหัสถ์อยากทำมาหากินอย่างพระ อย่างนี้ใช้ไม่ได้ เป็นความอาเพศทางความประพฤติ ที่จะเสียหรือไม่เสียนั้นไม่ต้องสงสัย พวกชาวบ้านเราหัวดำ ๆ นี่ลองห่มจีวรอย่างพระดูสิ เดินยังไม่พ้นปากซอยคนทั้งหลายก็จะเหมาเอาว่าเป็นคนเสียสติไปแล้ว เพราะมันไปปนกันเข้า จะเป็นอะไรก็ไม่เป็น เล่นจะเป็นทั้งผู้ชายผู้หญิงพร้อมกัน ก็เลยกลายเป็นกะเทยไปเท่านั้นเอง เรื่องอาเพศทางความประพฤตินี้ ครูบาอาจารย์แต่โบราณมาท่านก็เป็นห่วงมาก เพราะมันเป็นลางแห่งความหายนะ ท่านถึงกับสมมุติรูปปริศนาขึ้นไว้ให้ดูเป็นปุคคลาธิษฐานสองอย่างคือรูปตัวกินนร กับรูปนางมัจฉา นั่นแหละสัตว์อาเพศ ตัวกินนรอาเพศทางบก นางมัจฉาอาเพศทางน้ำ คือพ่อกินนรนั้นน่ะร่างกายท่อนบนเป็นคน ท่อนล่างเป็นนกส่วนแม่มัจฉานั้นท่อนล่างเป็นปลาท่อนบนเป็นคน ผลที่สุดก็ไม่รู้ว่าจะขึ้นสำมะโนครัวเป็นอะไร ใครจะรับเอาไปเลี้ยงดูเป็น

สามีภรรยาหรือก็ติดท่อนล่าง ครั้นจะเอาไปแกงกินเหมือนนกเหมือนปลาก็ติดท่อนบน เลยไม่ได้ดีจนแล้วจนรอด นักปราชญ์โบราณท่านอยากจะเตือนใจคนรุ่นหลัง ท่านจึงได้เขียนใส่ธงเอาปักไว้ตามหน้าวัดเวลาทอดกฐิน เห็นจะเป็นที่ว่า ตรงประตูวัดเป็นแดนต่อแดนระหว่างวัดกับบ้านพระในวัดจะได้ไม่เผลอคิดเอาดีอย่างชาวบ้าน และพวกชาวบ้านเมื่อเข้าวัดก็จะได้ไม่ไปคิดกะเกณฑ์พระให้ดีอย่างตัว คนที่มีรูปเฉพาะของตนอย่างนี้ท่านเรียกว่า "ปฏิรูปบุคคล" และประเทศบ้านเมืองก็เหมือนกัน ชาติที่มีเอกราชเป็นของตนเอง มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เรียกว่า "ปฏิรูปเทส" เป็นบ้านเมืองมงคล

ข้อที่ว่ามีเหตุที่ทำให้พระศาสนาสูญสิ้นจากอินเดียข้อแรกคือ สาวกพิกล คือมาในยุคหนึ่งระหว่าง พ.ศ. ๒๐๐—๓๐๐ พระสาวกของพระพุทธเจ้าในประเทศอินเดียเกิดการรวนเร เพราะเหตุหลายประการ แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็คือจะเอาดีหลายทางพร้อม ๆ กัน เป็นทั้งพระเป็นทั้งพราหมณ์เป็นทั้งนักบวชเป็นทั้งคฤหัสถ์ จนผลที่สุดก็เลยหมดคุณค่า ไม่มีคนเลื่อมใสศรัทธา แล้วก็เลยอยู่ในอินเดียไม่ได้

เหตุข้อที่ ๒ ประชาชนพิบัติ หมายความว่า การดำรงชีพของประชาชนได้เกิดความวิบัติล่มจมลงไป จนไม่มีทางที่จะทำนุบำรุงพระศาสนาและพระสงฆ์ เพราะทุกคนหันมาแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของตนเองก็หนักเต็มทีแล้ว ความวิบัติของชาวอินเดียนั้นมีมาหลายทาง แต่ที่สำคัญที่สุดคือแผ่นดินอินเดียไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก พืชพันธุ์ธัญญาหาร ดินฟ้าอากาศก็ไม่เป็นใจ ร้อนจัด หนาวจัด จนเกินไป ชาวอินเดียก็พยายามปรับปรุงตัวเองอย่างสุดฝีมือแล้ว จนเป็นอย่างที่เราเห็นอยู่ทุกวันนี้ ไม่มีอะไรสุรุยสุร่ายในชีวิตของเขา หม้อทองเหลืองใบเดียวก็ใช้ได้ร้อยแปด เครื่องแต่งกายก็สีเดียวทรงเดียวเมื่อประชาชนหมดกำลังบำรุงศาสนาก็ตั้งอยู่ไม่ได้ จากบทเรียนข้อนี้เราควรได้คำนึงถึงสถานการณ์ในประเทศไทยของเราไว้ว่า ถ้าอาชีพของประชาชนพิบัติขัดข้องล่มจม ถึงแม้รัฐบาลจะทุ่มเทเงินสร้างวัดอย่างสวยหรูไว้ให้ ศาสนาก็คงตั้งอยู่ไม่ได้ อาชีพของประชาชนกับชะตาของศาสนาเป็นของถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ดีอยู่ที่ว่าประเทศไทยเราอุดมสมบูรณ์พอทำมาหากินได้ แต่ก็ไม่ควรประมาท ถ้าประชาชนทำมาหากินได้แล้วพากันทิ้งทรัพย์ลงในอบายมุขเสียหมด ไม่รู้จักเก็บหอมรอมริบ มัวแต่ผลัดวันประกันพรุ่งไม่นำเงินฝากธนาคารออมสิน ในที่สุดก็ถึงความพิบัติได้ไม่ด้วยภัยก็อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นถูกโจรปล้นบ้าง ถูกน้ำท่วมบ้าง ถูกไฟ

ไหม้บ้าง แม้ว่าตัวเราเองจะไม่ได้ทำความผิดอะไร ภัยเหล่านี้ก็อาจเกิดขึ้นวันใดเวลาใดก็ได้ การสะสมทรัพย์ไว้กับธนาคารออมสินนั้น นอกจากเป็นการสร้างฐานะของตนเองแล้วจึงเป็นการป้องกันความพิบัติให้แก่พระศาสนาด้วย ประเทศไทยเราจะได้ไม่ว่างเปล่าจากพุทธศาสนาเหมือนกับที่อินเดียประสบมาแล้ว

เหตุข้อที่ ๓ กษัตริย์พินาศ ในข้อนี้ข้าพเจ้าหมายความว่า ประเทศอินเดียได้สูญเสียเอกราชไปชั่วระยะนาน การที่อินเดียสูญเสียเอกราชนั้น ทำให้พระพุทธศาสนาขาดศาสนูปถัมภกที่เข้มแข็งเป็นโอกาสให้ผู้ที่ยึดครองเบียดเบียนได้ตามอำเภอใจ เรื่องนี้เราท่านทั้งหลายก็ทราบอยู่แล้วว่า พระพุทธศาสนาก็ดี พระสงฆ์ก็ดี เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน มีแต่มือที่พนมไม่มีมือที่กำหมัด มีแต่ดอกไม้ธูปเทียน ไม่มีศาสตราอาวุธ มีแต่เสียงสวดมนต์อวยพรไม่มีเสียงด่าแช่งให้ใครหวาดกลัว สิ่งที่พระศาสนาและพระสงฆ์มีอยู่เหล่านี้ถูกแล้ว เป็นสิ่งที่ป้องกันตัวได้อยู่ แต่ก็ไม่อาจเอาชนะความหยาบช้าของคนพาลได้เสมอไป ฉะนั้น ความปลอดภัยของศาสนาและพระสงฆ์จึงฝากไว้กับฝ่ายศาสนูปถัมภก คือทางราชอาณาจักรซึ่งเอกราชอธิปไตยของชาติเป็นหลักประกัน จากบทเรียนข้อนี้ พุทธศาสนิกชนจึงควรถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งผนวกอยู่กับการนับถือศาสนา คือการช่วยกันป้องกันเอกราชและอธิปไตยของชาติ ตามสมควรแก่เพศและภาวะของตน เช่นถ้าเป็นพระก็ตั้งหน้าปฏิบัติพระธรรมวินัย ปลูกความเลื่อมใสของประชนให้มั่นคงในศาสนาไม่ให้หันเหไปทางทิ้งชาติศาสนาของตน ถ้ามีความสามารถที่จะทำได้ก็ออกอบรมสั่งสอนสงเคราะห์ประชาชนเช่นที่พระธรรมทูตท่านปฏิบัติอยู่ ทางคฤหัสถ์ก็เหมือนกันการช่วยชาติบ้านเมืองมีหลายทางเช่นการตั้งหน้าทำมาหากิน เสียภาษีช่วยชาติบ้านเมือง รักษาความสงบเรียบร้อย สนับสนุนรัฐบาลในการป้องกันประเทศ ตลอดจนการออมทรัพย์ตามคำแนะนำของรัฐบาล ซึ่งก็เป็นการรักษาเอกราชของชาติเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ภายในคำว่าเอกราช ๆ นั้น ก็ยังมีระเบียบปฏิบัติงานหลายอย่างที่อาจช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระศาสนาได้ ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่าง เช่นในอินเดีย ซึ่งได้มีการสอนกันว่าพระพุทธศาสนาก็เป็นเพียงแขนงหนึ่งของศาสนาฮินดู โดยที่เหมาเอาว่าพระพุทธเจ้าแบ่งภาคมาจากพระนารายณ์ เมื่อใครนับถือพุทธก็แปลว่านับถือศาสนาฮินดู

ด้วย เวลาทำแบบพิมพ์ใช้ในราชการก็ดีเวลาทอดแบบสำรวจต่าง ๆ ก็ดี คนทุกคนก็เลยบอกว่าตนเป็นฮินดู ไม่ได้บอกว่าเป็นพุทธ เพราะถึงแม้อยากบอกก็ไม่มีช่องที่จะกรอกข้อความลงไป ด้วยเหตุนี้ในอินเดียจึงหาพุทธศาสนิกชนไม่พบ ทั้ง ๆ ที่เข้าใจกันว่ามีอยู่หลายล้านคน ข้อนี้เป็นตัวอย่างผลที่ตามมาจากเหตุข้อที่ ๒ และ ๓

เหตุข้อที่ ๔ ศาสนาพิการ ข้าพเจ้าหมายถึงพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ได้ถูกแทรกแซงปลอมแปลง หรือถูกดัดแปลงไปตามความประสงค์ของบุคคล เมื่อหลักธรรมดั้งเดิมผิดเพี้ยนไปมาก ก็บังเกิดผลตามมาสองประการ คือคำสอนไม่บังเกิดผลแก่ผู้ปฏิบัติจริงตามที่ศาสนาบรรยายอานิสงส์ไว้ นั้นประการหนึ่ง ทำให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนเห็นว่าเป็นหลักธรรมที่หละหลวมเหลือเชื่อนั้นประการหนึ่ง เรื่องอย่างนี้ในประเทศไทยเราก็จะเห็นได้เช่นการแสดงอานิสงส์ต่าง ๆ ที่เกินเหตุเกินผลตามเป็นจริง ข้อนี้ก็เป็นบทเรียนแก่เราอย่างหนึ่งว่า การเร่งรัดให้การศึกษาความรู้ทางศาสนาแก่เยาวชนและประชาชนเป็นสิ่งจำเป็น เป้าหมายสำคัญคือให้คนของเราได้รับการศึกษาพระพุทธวจนะซึ่งออกจากพระไตรปิฎกโดยตรง หรือใกล้เคียงที่สุด ผู้สอนศาสนาควรใช้วิธีอ้างที่มาให้ชัดเจน เพื่อให้ทราบว่าอะไรเป็นมติของตนเอง อะไรเป็นพระพุทธวจนะ เรื่องการอ้างอิงที่มานี้ความจริงเวลาเรียนนักธรรมก็ถือกันเคร่งดี คือเมื่อยกศาสนสุภาษิตขึ้นสมอ้างก็ต้องบอกว่ามาจากคัมภีร์ไหนด้วย แต่การเรียบเรียงหนังสือนอกโรงเรียน รู้สึกว่าจะอ้างที่มาน้อยไป นอกจากนี้ยังเป็นห่วงเรื่องลิขสิทธิ์อีกอย่างหนึ่งด้วย คือหนังสือที่ท่านผู้ใดผู้หนึ่งแต่งขึ้นย่อมเป็นลิขสิทธิ์ของผู้นั้น ใครจะคัดลอกเอาไปมากก็ต้องขออนุญาตก่อนเพราะข้อความนั้นถือว่าเป็นเสมือนทรัพย์ของท่านเจ้าของลิขสิทธิ์หาได้ไว้ แต่ถ้าเพียงยกความบางประโยคขึ้นสมอ้างก็ไม่ถึงกับต้องขออนุญาต แต่ก็ควรบอกที่มาไว้ อย่างน้อยก็เพื่อแสดงคารวะต่อท่านผู้เรียบเรียงไว้ตามมารยาทของนักประพันธ์ แต่มารยาทอย่างนี้มีประโยชน์ในทางป้องกันสัทธรรมปฏิรูปด้วยคือป้องกันการแอบอ้างข้อความที่มิใช่ธรรมวินัยว่าเป็นธรรมเป็นวินัย อันจะเป็นทางให้ศาสนาเสื่อม

รวมความว่า เหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาสูญสิ้นจากอินเดียมีสี่ประการ คือสาวกพิกล ประชาชนพิบัติ กษัตริย์พินาศ และศาสนาพิการ เมื่อพิจารณาตามเหตุสี่อย่างนี้แล้ว

ก็เป็นสิ่งที่ทุกท่านมองเห็นได้ด้วยปัญญาว่า มิใช่แต่ในประเทศอินเดียเท่านั้น จะเป็นประเทศใด ๆ ก็ตาม หรือแม้แต่ประเทศไทยเรานี้เอง ถ้าพระสงฆ์สาวกไม่ตั้งอยู่ในจารีตของสงฆ์ ประชาชนประสบความล้มเหลวในทางเศรษฐกิจหรือการอาชีพ รัฐบาลไม่อาจบริหารบ้านเมืองได้โดยมีอิสรภาพ และคำสอนของพระศาสนาถูกดัดแปลงแก้ไขให้ผิดเพี้ยนไปมาก พระพุทธศาสนาก็คงตั้งอยู่ไม่ได้นานเช่นเดียวกัน

แต่เมื่อสรุปความสำคัญของเรื่องทั้งสิ้นนั้นลงแล้ว ข้าพเจ้าก็ยังเห็นว่า เศรษฐกิจเป็นปัญหาสำคัญมาก ความขาดแคลนอดอยากยากแค้นของประชาชนก็ดี ความใฝ่ฝันในเรื่องลาภผลหรือหาความร่ำรวยโดยการแอบแฝงศาสนาก็ดี การที่รัฐบาลประสบความยุ่งยากลำบากในเรื่องเศรษฐกิจของประเทศก็ดีย่อมจะเกี่ยวพันไปถึงความเสื่อมและความเจริญของพระศาสนาด้วยอย่างแน่นอน ในข้อนี้พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้เป็นนัยตอนหนึ่งว่า "ชิฆัจฉา ปรมา โรคา" แปลว่า "ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง" หมายความว่า ความหิวย่อมนำมาซึ่งความเสื่อมโทรม จนถึงกับทำให้ล้มตาย เพราะความหิวเป็นผู้เปิดทางให้โรคร้ายต่าง ๆ เกิดขึ้น ที่ว่านี้เป็นเรื่องของแต่ละคน แต่ถ้าเราตีความพุทธศาสนสุภาษิตให้กว้างขวางแล้ว คำว่า "ความหิว" นั้นกินความถึงการสูญเสียทางเศรษฐกิจด้วย กินความถึงความโลภโมห์โทสันไม่รู้จักพอด้วย ความหิวประเภทนี้ร้ายกาจนัก ถ้าไม่แก้ไขให้ดีแล้วจะเกิด "โรคร้าย" หลายอย่างขึ้นในบ้านเมือง และในศาสนาด้วย เพราะฉะนั้น ท่านผู้รักประเทศชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ควรจะหันเข้าแก้ความหิวของตน ทั้งความหิวทางกายทั้งความหิวทางใจ เริ่มตั้งแต่การสะสมเงินทองไว้ในออมสินเพื่อกินเพื่อใช้ ป้องกันความล้มเหลวทางเศรษฐกิจของตนและครอบครัว นอกจากจะมีทรัพย์ไว้ทำบุญสุนทานบำรุงศาสนาไม่ขาดแล้ว ยังจะส่งผลไปถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศชาติศาสนาอันเป็นส่วนรวมด้วย.

การนุ่งห่มของกุลสตรีตามหลักศาสนา

ท่านผู้ฟังครับ

เป็นความสัจจริง ข้าพเจ้าไม่เคยนึกเลยว่าจะพูดเรื่องนี้ เพราะตั้งแต่ก่อนร่อนชะไร ก็ไม่เคยคิดว่าจะมีเรื่องทำนองนี้มาให้พูด คือเรื่องเกี่ยวกับการแต่งกายของสตรีเพศ แต่กาลเวลาและความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เข้าดลใจมาเกือบปีแล้ว ให้คิดว่าน่าจะต้องพูด เพราะเรื่องที่ว่านี้กลายมาเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่ง แห่งการประพฤติไม่ดีไม่งามตลอดจนถึงการทำผิดศีลธรรม กระทั่งเป็นโทษเป็นภัยแก่ผู้คนทั้งหลายก็มีมากแล้ว ในที่สุดก็เลยตัดสินใจจะพูดในรายการของธนาคารออมสินวันนี้ ผิดถูกประการใดขอท่านผู้ฟังได้โปรดตรองดูด้วยปัญญาเถิด เรื่องที่ว่านี้คือเรื่องการแต่งกายแบบนุ่งน้อยห่มน้อยของหญิงวัยรุ่นของเราเอง ซึ่งแน่ละมันเป็นการแต่งกายของเด็ก แต่จะพ้นจากความรับผิดชอบของผู้ปกครองหรือหัวหน้าครอบครัวไปเสียทีเดียวหาได้ไม่ และที่ข้าพเจ้าจะพูดนี้ก็จะพยายามกำจัดอคติออกไปจากใจให้ห่างไกลที่สุด แต่จะพูดด้วยความเห็นใจทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยและพูดในแง่ที่เกี่ยวกับศีลธรรมทางศาสนาเท่านั้น

ข้าพเจ้าขอตั้งปัญหาขึ้นถามเองตอบเองสักข้อหนึ่งก่อนว่า ศาสนาที่คนเรานับถืออยู่ทุกวันนี้ มีประโยชน์อะไร? คำตอบประการแรกที่สุดก็คือว่า ศาสนาทำไม่ให้คนเราเสีย, เพราะคนเรานี้ ถึงแม้จะเกิดมาเป็นคนแล้วมันก็เสียได้ อย่างที่เราพูดกันว่า เสียคน ถ้าลงได้เป็นคนเสียเสียแล้ว ก็ใช้การอะไรไม่ได้ดี เหมือนเนื้อเสียปลาเสียหรือไข่เสีย ถึงจะแกงจะผัดจะปิ้งมันก็ไม่เป็นรสเป็นชาด เพราะมันเสียเสียแล้ว

ทีนี้วิธีทำไม่ให้คนเสียของศาสนานั้น ไม่ใช่เอาใส่เกลือหรือดองน้ำปลาไว้อย่างปลาอย่างเนื้อ แต่เป็นวิธีที่ใช้หลักธรรมชาติ เพราะธรรมชาตินั้นเป็นกฎความจริง ศาสนายึดความจริงเป็นมูลฐาน ดังนั้นการศึกษาศาสนาที่จะให้เข้าใจเราจึงต้องศึกษาธรรมชาติควบคู่กันไปเสมอ ในเรื่องวิธีทำไม่ให้คนเสียนี้ก็เหมือนกัน

ท่านผู้ฟังครับ โปรดส่งใจมองออกไปยังโลกภายนอกสักครู่หนึ่ง สิ่งที่ธรรมชาติสร้างมาในโลกนี้มันเสียได้ทั้งนั้น แต่ที่มันยังไม่เสียก็เพราะมีสิ่งห่อหุ้มเอาไว้ ซึ่งธรรมชาติ

บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ๒๓ ก.พ. ๑๓

ได้สร้างมาไว้กำกับกัน ต้นไม้ทุกต้นก็มีเปลือกห่อหุ้มไว้ตั้งแต่ต้นถึงปลาย ถ้าลอกเปลือกออกเสียต้นไม้นั้นก็ตาย แตงโม ฟักเขียว มะขวิด มะตูม และแม้แต่เมล็ดข้าวที่เรารับประทาน ธรรมชาติก็ได้สร้างเปลือกห่อหุ้มไว้ให้ทั้งนั้น ตราบใดที่เปลือกของมันยังห่อหุ้มอยู่ เนื้อในของมันก็จะยังอยู่ดีไปได้นาน ๆ แต่ถ้าเปิดเปลือกออกเสียแล้วก็นับแต่จะเน่าวันเน่าคืน ธรรมชาติผู้ผลิตนั้นถ้าเป็นผู้เป็นคนก็นับว่าเป็นคนฉลาดและซื่อตรงน่านับถือ แตงโมถึงแม้ลูกใหญ่แต่ต้นเตี้ยกลิ้งอยู่กับดิน โอกาสที่มันจะหล่นลงกระแทกพื้นอย่างแรงมีน้อย ธรรมชาติก็สร้างเปลือกหุ้มไว้หนาแน่นแต่พอประมาณ ส่วนมะพร้าวนั้นลูกก็ใหญ่ลำต้นก็สูง โอกาสที่จะกระแทกพื้นดินอย่างแรงมีมาก ธรรมชาติก็สร้างสิ่งห่อหุ้มไว้ถึงสองชั้นสามชั้น คือมีกะลามีใยและมีเปลือกนอกอีกชั้นหนึ่ง รวมความว่า สิ่งห่อหุ้มที่ธรรมชาติสร้างมานั้นมีประโยชน์มาก คือทำให้ของนั้นยังดี ถ้าเราเปิดสิ่งห่อหุ้มนั้นเมื่อไร มันก็จะเน่าแดดเน่าลมนับแต่วาระนั้น เพราะฉะนั้น เราจึงมีสูตรธรรมชาติวิทยาสำหรับคนทั่วไปได้จำง่าย ๆ ว่า "ปิดไว้เลิศ—เปิดแล้วเสีย"

ไข่เป็ด ไข่ไก่ ไข่นก ก็เหมือนกัน ที่มันยังไม่เน่าและสามารถฟักเป็นตัวได้ ก็เพราะอาศัยเปลือกห่อหุ้มไว้ ไข่ฟองใดที่เปลือกถูกเปิดออกเสียแล้วก็นับวันแต่จะเสีย

ถึงตัวคนและสัตว์ทั้งหลายนี้ก็เถอะ อยู่ได้เพราะสิ่งห่อหุ้มเหมือนกัน แต่สิ่งห่อหุ้มคนและสัตว์เราไม่เรียกว่าเปลือก แต่เรียกว่าหนัง ที่ตับไตไส้พุงของเราไม่เน่าไม่เปื่อยก็เพราะหนังนี่แหละห่อหุ้มเข้าไว้ ถ้าลองลอกหนังออกทิ้งเสียแล้วข้างในก็เน่า

รวมความว่ากฎธรรมชาติมันออกสูตรไว้ตายตัวเลยว่า "ปิดไว้เลิศ—เปิดแล้วเสีย"

แม้ในยุคที่นักวิทยาศาสตร์ค้นคว้าวิธีเก็บรักษาสิ่งต่าง ๆ เช่นทุกวันนี้ ก็ยังคงใช้สูตรที่ว่านี้อยู่เหมือนกัน ไม้ที่เอามาทำตู้ทำหีบหรือแม้แต่ทำบ้านเรือน ถ้าจะรักษาไว้ให้ได้นาน ๆ ก็ต้องเคลือบไว้ด้วยน้ำมันหรือสีทานานาชนิด ไม่เช่นนั้นผุเร็ว เหล็กก็ต้องเคลือบต้องชุบต้องรมไม่เช่นนั้นขึ้นสนิม อาหารกระป๋องก็ต้องบัดกรีให้สนิท ไม่เช่นนั้นเสีย บุหรี่กระป๋องถ้าเปิดทิ้งไว้ก็หมดรส น้ำหอมที่เปิดจุกแล้วไม่ปิดให้ดีกลิ่นหอมก็จะระเหย ยาแก้โรคก็จะเสื่อมคุณภาพถ้าไม่ปิดป้องให้มิดชิด รวมความว่าทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในสูตรเดียวกัน คือ "ปิดไว้เลิศ—เปิดแล้วเสีย" ไม่ใช่เฉพาะแต่จะเก็บเท่านั้น แม้จะกินก็ต้องระวัง อาหาร

หวานคาวที่แม่ครัวปรุงไว้อย่างดีแล้ว เราก็ต้องดูว่าเขาเปิดฝาถ้วยฝาชามทิ้งไว้หรือเปล่า ถ้าปิดไว้ก็พอจะวางใจได้ แต่ถ้าเขาเปิดทิ้งไว้ก็อย่าด่วนผลีผลามจนเกินไป ประเดี๋ยวจะท้องร่วงเสกคาถา "ปิดไว้เลิศ—เปิดแล้วเสีย" ปลอดภัยดีกว่า

ย้อนเข้าหาเรื่องราวของสัตวโลกซึ่งมีอยู่สองพวก คือพวกมนุษย์กับพวกเดียรัจฉาน สัตวโลกสองพวกนี้แตกต่างกันที่พวกแรกมีปัญญา พวกหลังไม่มีปัญญา

ปัญญานั้นเป็นนามธรรม เราจะดูได้ที่ไหน ? ท่านให้ดูเวลาผู้นั้นแสดงออก เพราะปัญญาเป็นแสงสว่างของใจ ใจที่มีปัญญาจึงรู้จักว่าอะไรดีอะไรไม่ดี เมื่อรู้แล้วก็จะแสดงออกมาเป็นความอายและความกลัว อายที่ตัวจะชั่ว กลัวที่ตัวจะเสีย ความอายกับความกลัวนี้ทางศาสนาเรียกว่า หิริโอตตัปปะ ซึ่งถือว่าเป็นมูลฐานของศีลธรรม คนเราถ้าหมดอายหมดกลัวเสียแล้วก็จะทำอะไรได้ตามอำเภอใจทุกอย่าง ศีลธรรมบาปบุญไม่ต้องพูดถึง ดวงปัญญานี่แหละที่ดลใจของมนุษย์ให้รู้ว่าในเรือนร่างของเรานี้มีสิ่งที่ควรปกปิดแล้วก็คิดหาผ้าผ่อนมานุ่งห่ม แม้ในยุคที่มนุษย์ทอผ้ายังไม่เป็นก็ต้องหุ่มห่อใบไม้และหนังสัตว์หรือไม่ก็หลบซ่อนตัวตามสุมทุมพุ่มไม้ ปกปิดสิ่งที่น่าอายของตัวเอง

วิวัฒนาการต่อมาเป็นที่ปรากฏชัดว่า การนุ่งผ้าเป็นมนุษยธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งมนุษย์ทั่วโลกยอมรับนับถือ คือถือว่าเกิดเป็นคนแล้วก็ต้องนุ่งผ้า พอแต่คลอดออกมาเป็นตัวเป็นตน พ่อแม่ก็เอาผ้าอ้อมห่อหุ้มร่างกายให้ แล้วเราก็นุ่งผ้ากันเรื่อยมา คนที่ตายแล้วญาติพี่น้องก็เอาเสื้อผ้าสวมใส่ให้หรือไม่ก็ห่อหุ้มด้วยผ้าผ่อนตามเพศของผู้ตาย ถึงแม้ศพอนาถานอนตายอยู่ข้างถนน ถ้าไม่มีผ้าผ่อนห่อหุ้มเลย ชาวบ้านเขาก็จะช่วยหาผ้ามาคลุมให้อย่าว่าแต่คนดี ๆ เลย แม้แต่คนชั่วร้ายที่เป็นนักโทษประหารเพชฌฆาตมัดติดหลักประหารแล้วเขาก็ให้ผ้านุ่ง ไม่เหมือนฆ่าหมูฆ่าวัว ผ้านุ่งจึงเป็นสมบัติชิ้นเอกชิ้นเดียวที่คนเราจะพึงมีพึงได้ ตั้งแต่มาสู่โลกนี้และจากโลกนี้ไป

ตามหลักปัจจัยสี่ หรือจตุปัจจัย คือเครื่องดำรงชีพของมนุษย์ที่จำเป็นที่สุดสี่อย่าง ผ้านุ่งห่มพระพุทธองค์ก็ทรงจัดไว้เป็นปัจจัยอันดับแรกในสี่อย่างนั้น สำหรับประโยชน์ของการนุ่งห่มที่ทรงแสดงไว้ ก็สรุปได้เป็นสามประการ คือ ๑. ใช้ปกปิดสิ่งที่น่าละอาย ๒. ใช้ป้องกันความหนาวความร้อน และ ๓. ใช้ป้องกันตัวแมลงและสัตว์มีพิษที่จะมากัดหรือ

รบกวนตามตัว เมื่อหยิบเอาหลักปัจจัยสี่นี้ขึ้นมาพิจารณาแล้วก็ยิ่งเห็นได้ชัดว่า คนที่มีปัญญาและจิตใจสูงส่งย่อมปกปิดสิ่งที่น่าอายของตัวเองดังกล่าวมาแล้วในตอนต้น และนอกจากประโยชน์ขั้นพื้นฐานสามข้อนั้นแล้ว มนุษย์เรายังใช้ปัญญาตกแต่งเสื้อผ้าของตนให้เกิดผลอีกหลายอย่าง เช่นใช้เป็นเครื่องหมายเพศ ให้รู้ว่าใครเป็นหญิงใครเป็นชาย ใช้เป็นเครื่องหมายคุณธรรมว่าใครเป็นนักบวช ใครเป็นคฤหัสถ์ ใช้เป็นเครื่องหมายหน้าที่งานการว่าใครเป็นทหาร ใครเป็นพลเรือนดังนี้เป็นต้น เป็นเครื่องแสดงเพิ่มเติมว่า มนุษย์เรานี้มีปัญญาเห็นความสำคัญของการนุ่งห่ม และพัฒนาการนุ่งห่มของตนไปได้ไกลมาก คือไกลจากบรรดาสัตวโลกประเภทที่ขาดปัญญา ซึ่งยังไม่คิดจะนุ่งผ้ากันเลย แม้ว่าเขาจะเอามาเลี้ยงไว้ในเขาดินกลางเมืองหลวงตั้งนานแล้วก็ตาม ก็ยังชอบที่จะปล่อยร่างกายให้เปล่าเปลือยอยู่อย่างนั้นเอง

วกเข้าเรื่องศาสนาซึ่งได้ตั้งปัญหาไว้แต่แรกแล้วว่า เรามีศาสนาไว้ทำไม ? และได้ออกคำตอบไว้ด้วยแล้วว่า มีไว้สำหรับทำไม่ให้คนเสีย วิธีทำไม่ให้คนเสียของศาสนาก็ยืนอยู่บนหลักธรรมชาติ คือสูตรที่ว่า "ปิดไว้เลิศ – เปิดแล้วเสีย" เริ่มตั้งแต่สอนให้คนใช้ปัญญารู้ว่าอะไรควรอายอะไรควรกลัว จะได้เกิดหิริโอตตัปปะ เมื่อศาสนาทุกศาสนาใช้ปัญญาที่ตนมีมาแต่เดิมแล้วเป็นทุนดังนี้ สัตวโลกประเภทที่ไม่มีปัญญาเป็นทุนติดตัวมาก่อนคือพวกเดียรัจฉาน จึงเป็นพวกอาภัพพสัตว์ คือศาสนาช่วยไม่ได้ศาสนาทุกศาสนาก็เลยตั้งหน้าช่วยแต่พวกมนุษย์เท่านั้น การช่วยเหลือสัตว์เดียรัจฉานก็ช่วยได้แต่ทางอ้อม คือสอนมนุษย์ให้มีเมตตากรุณาแก่สัตว์ดังเป็นที่ทราบกันอยู่แล้ว

วิธีการที่เกี่ยวโยงกันมาก็คือสอนให้ศาสนิกชนแต่งตัวให้เรียบร้อย ใช้เสื้อผ้าอาภรณ์ปกปิดอวัยวะร่างกาย ให้เพียงพอที่จะแสดงให้คนอื่นเห็นว่า ตนเองมีปัญญารู้จักปกปิดสิ่งที่ควรอาย การปิดนั้นปิดมิให้ตัวเองถูกครหาว่าเป็นคนไม่มียางอายด้วย ปิดเพื่อป้องกันมิให้คนอื่นเห็นเข้าแล้วหมดความอาย แล้วกล้ากระทำในสิ่งที่น่าอายด้วย ท่านผู้ฟังจะสังเกตได้ว่า ยิ่งคนที่เข้าใกล้ชิดกับศาสนามากเท่าไรก็ยิ่งเอาจริงเอาจังกับการปกปิดร่างกายมากเท่านั้น ในศาสนาพุทธก็ให้ดูพระสงฆ์ ในศาสนาคริสต์ให้ดูบาทหลวงและนางชี ในศาสนาอิสลามให้ดูโต๊ะอิหม่ามโต๊ะฮัจยี ในศาสนาฮินดูก็ให้ดูพราหมณ์และฤาษี ในศาสนา

ซิกข์ก็ให้ดูชาวซิกข์ทั้งหลายซึ่งบุคคลเหล่านี้ใช้เสื้อผ้าห่อหุ้มร่างกายมิดชิด จนคนภายนอกอาจเห็นเป็นรุ่มร่าม สำหรับคฤหัสถ์หรือคนที่นับถือศาสนานั้น ๆ แล้วก็พยายามคล้อยไปตามเจตนารมณ์ของศาสนา คือการแต่งกายให้มิดชิด ยังมีอยู่ก็แต่ลัทธิตกกระไดพลอยโจนลัทธิหนึ่งซึ่งไม่มีในประเทศไทย คือลัทธิของพวกอเจลกะ ที่เราเรียกว่าชีเปลือยคือบวชแล้วไม่นุ่งผ้า ลัทธินี้ความจริงไม่ใช่ศาสนา คือเดิมทีมีทาสคนหนึ่งชื่อ ปูรณะ หนีนายเข้าป่าไป ไปถูกพวกโจรจี้เอาเสื้อผ้าไปหมด โจรพวกนั้นก็คงจะขาดแคลนเสื้อผ้ามานานแล้วคงจะกระดากอายตัวเองเต็มที ฝ่ายทาสผู้เคราะห์ร้ายนั้นก็เลยไม่มีผ้านุ่ง ซัดเซพเนจรต่อไปประจวบกับยุคนั้นคนกำลังตื่นผู้วิเศษ มีคนไปเห็นแกเข้าก็เหมาเอาว่าแกเป็นผู้วิเศษคนหนึ่ง พากันไปกราบไหว้ อีตาทาสคนนั้นก็เลยได้ใจบำเพ็ญตัวเป็นคนไม่นุ่งผ้าต่อมา นี้คือต้นกำเนิดของลัทธิชีเปลือย แต่พวกนี้ก็ยังรู้จักอายอยู่บ้างเหมือนกัน ส่วนมากเขาจะหลบอยู่ห่างไกลจากที่ชุมนุมชน ตอนที่ข้าพเจ้าไปประชุมนานาศาสนาที่กรุงเดลฮี ประเทศอินเดียเมื่อต้นเดือนนี้ ซึ่งมีนักบวชร้อยแปดลัทธิมาชุมนุมกัน ก็ไม่เห็นมีพวกชีเปลือยมาร่วมชุมนุมด้วยสักคนเดียว รวมความว่าศาสนาที่เจริญทั้งหลายสั่งสอนให้คนเราใช้เสื้อผ้าห่อหุ้มร่างกายเป็นอย่างดี เว้นแต่ลัทธิชีเปลือยของทาสชื่อปูรณะเท่านั้นที่แนะนำคนให้เปลือยกายเมื่อเป็นเช่นนี้คนที่นับถือศาสนาก็จะต้องถามตัวเองดูว่า เรานับถือศาสนาใด มีใครเป็นพระศาสดา เรานับถือศาสนาของท่านแล้วก็ต้องแต่งกายให้คล้อยไปตามศาสนาของท่าน ไม่ควรทำตัวเป็นสาวกสาวิกาของพวกชีเปลือย

สำหรับคนไทยเราเป็นชาติเอกราช ทุกคนมีศาสนา ไม่พุทธก็อิสลามหรือคริสต์หรืออย่างอื่น และเรามีวัฒนธรรมของชาติเป็นของตัวเองด้วย ในเรื่องการนุ่งห่มของกุลสตรีนี้ไม่มีปัญหาเลย ตั้งแต่บรรพบุรุษของเราสืบมา หญิงไทยนิยมแต่งกายมิดชิด แม้จะไม่ถึงกับเอาตัวเข้าไปอยู่ในถุงอย่างหญิงอาหรับ แต่ก็เป็นชาติที่รู้จักปกปิดมิดเม้นสงวนเนื้อสงวนตัว แต่วัฒนธรรมของเรามาถูกกระทบอย่างแรงตอนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เพราะความขัดสนจนยากอันเนื่องมาจากสงคราม ทำให้หญิงไทยผู้น่าสงสารบางพวกตัดสินใจแสวงหารายได้ด้วยการละเมิดวัฒนธรรม แต่เวลานี้เหตุการณ์เหล่านั้นก็ได้ผ่านพ้นไปหมดแล้ว การแต่งกายของศาสนิกชนก็ควรถือหลักพอดีพองาม รู้จักกาละเทศะ

การที่หญิงสาวแต่งตัวแบบนุ่งน้อยห่มน้อยเกินสมควร และไม่ถูกกับกาลเทศะนั้น นอกจากเป็นการทำลายศักดิ์ศรีของกุลสตรีไทยแล้ว ยังเป็นการยั่วยุให้เกิดอาชญากรรมทางเพศในสังคม อย่างที่มีข่าวลงหนังสือพิมพ์อยู่ไม่เว้นแต่ละวันนั้นอีกด้วย ถ้าจะคิดถึงเรื่องการประหยัด การนุ่งน้อยห่มน้อยก็ไม่เป็นการประหยัดอะไรเลย กลับจะเป็นการสุรุ่ยสุร่ายในตัวเองเสียด้วยซ้ำ สู้ถือหลักที่ว่า เมื่อเติบโตเป็นสาวเป็นนางแล้วก็เตรียมเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี รู้จักเก็บหอมรอมริบฝากเงินไว้กับธนาคารออมสินให้เป็นกอบเป็นกำอย่างนี้จะดีกว่า ในการสงวนเนื้อสงวนตัว ก็ใช้สูตรที่ว่า "ปิดไว้เลิศ – เปิดแล้วเสีย" เป็นเหมาะสมที่สุด สำหรับกุลสตรีไทย

เรื่องศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านโต๊ะครูทั้งหลาย ที่ได้ให้เกียรติมาเยี่ยมกรมการศาสนา ซึ่ง ณ ที่นี้เป็นศูนย์กลางในการอุปถัมภ์บำรุงศาสนา และส่งเสริมการบำเพ็ญศาสนกิจของศาสนิกชนทุกศาสนาทั่วประเทศ ตามนโยบายของรัฐบาล นอกจากการทำนุบำรุงศาสนาโดยตรงแล้ว เรายังมีหน้าที่ส่งเสริมศีลธรรม ขวัญและกำลังใจของประชาชนพลเมืองนับตั้งแต่ยังเป็นเด็กนักเรียนจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ รวมอยู่ในภารกิจของกรมนี้ด้วย กรมการศาสนาจึงมีความภาคภูมิใจมาก ที่ได้มีโอกาสต้อนรับท่านโต๊ะครูทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้ทำงานเพื่อศาสนาและประชาชนเช่นเดียวกับพวกเรา

ในการบรรยายครั้งนี้จะใช้เวลาประมาณ ๒ ชั่วโมง โดยแบ่งเป็น ๓ ภาค คือ ภาคต้นจะขอแนะนำกิจการของกรมการศาสนา ภาคกลางจะบรรยายตามหัวข้อซึ่งที่ประชุมสัมมนากำหนดไว้ และภาคปลายจะเป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดความเห็นซึ่งกันและกัน

แนะนำกรมการศาสนา

๑. สายการบังคับบัญชา กรมการศาสนาขึ้นกับกระทรวงศึกษาธิการ มีอธิบดีกรมการศาสนาเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชา แบ่งงานออกเป็น ๗ กอง ๒๕ แผนก

๒. ภารกิจของกรมการศาสนา อาจกล่าวอย่างสรุปว่า กรมนี้มีหน้าที่ส่งเสริมและทะนุบำรุงศาสนา ที่ประชาชนพลเมืองนับถือเป็นที่พึ่งของตน การส่งเสริมดังกล่าวแยกเป็นโครงการต่าง ๆ หลายโครงการด้วยกัน เช่นส่งเสริมในทางด้านก่อสร้างซ่อมแซมศาสนสถาน ส่งเสริมในทางด้านการเผยแพร่ศีลธรรมของศาสนา และส่งเสริมความเป็นอยู่ด้วยดีของมวลศาสนิกชน เป็นต้น

๓. เฉพาะศาสนาอิสลาม กรมการศาสนาถือว่าเป็นศาสนาหนึ่งที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติมาก เราได้ประสานงานกันกับคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย มีจุฬาราชมนตรีเป็นประธาน ให้คำปรึกษาหารือแก่กรมการศาสนา ซึ่งคณะกรรมการและชาวมุสลิมทั้งหลายก็ได้ให้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิด

บรรยายแก่ครู ร.ร. ราษฎรสอนศาสนาอิสลาม ณ กรมการศาสนา ๑๑ มี.ค. ๑๓

ศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

๑. **ลักษณะของสังคม** สังคมหมายถึงการร่วมกันของมวลมนุษย์ แยกเป็นสองลักษณะ คือ ก. สังคมทางชีวิต กำหนดโดยภูมิศาสตร์ และ ข. สังคมทางจิตใจ กำหนดโดยเชื้อชาติและศาสนา

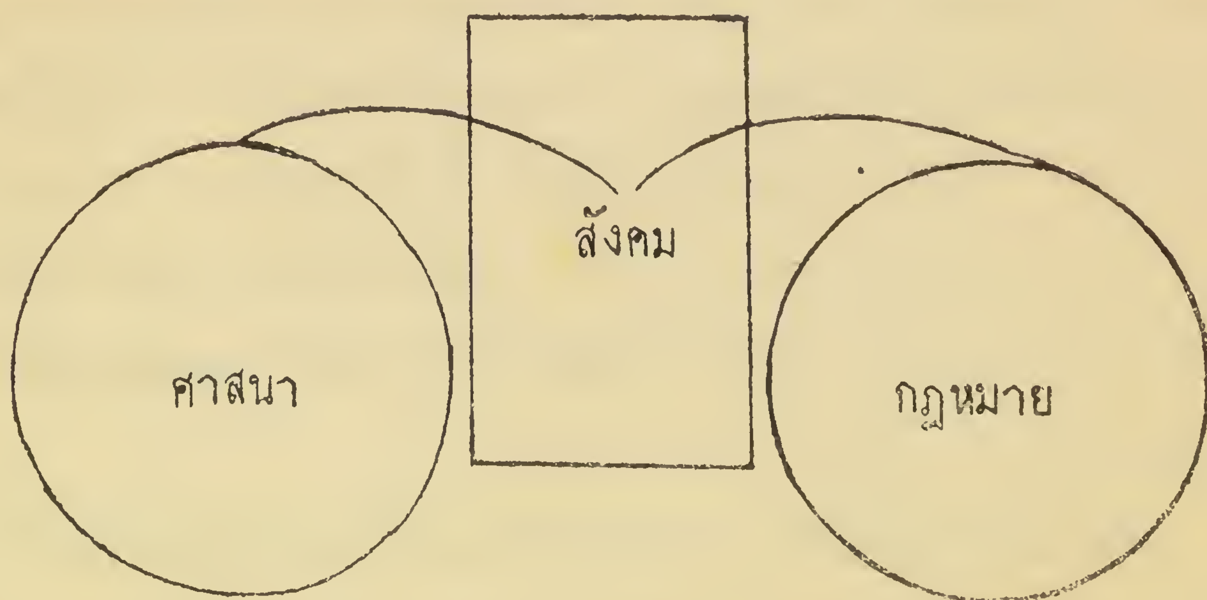
๒. **พื้นฐานของสังคม** ความมั่นคงของสังคมโดยทั่วไปนั้น ตั้งอยู่บนฐานต่างกัน ซึ่งแยกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

- ทางยุโรปและอเมริกา ตั้งอยู่ฐานทางเศรษฐกิจ
- ทางเอเชีย ตั้งอยู่บนฐานทางจิตใจ

ฝ่ายที่ถือเศรษฐกิจเป็นหลัก เขาก็รวมกันอยู่ได้ด้วยอำนาจทางเศรษฐกิจ ส่วนพวกเราถือจิตใจเป็นสำคัญ เรารวมกันอยู่ได้ด้วยความรักใคร่นับถือกัน

๓. **ปัญหาของสังคม** สังคมของมนุษย์ในโลกนี้มีปัญหายุ่งยากอยู่เป็นประจำ เพราะคนเรามีใจ และใจของคนเราก็เต็มไปด้วยความยุ่งยากนานาประการ ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มาก็เป็นอย่างนี้

๔. **การระงับความยุ่งยาก** ปัจจัยสำคัญในการระงับความยุ่งยากของสังคม มีอยู่สองอย่าง คือ ศาสนา กับกฎหมาย ดังภาพนี้

๕. **ศาสนาและวัฒนธรรม** กฎหมายที่กล่าวมาแล้วนั้นคุ้มครองสังคมได้เพียงผิวเผินจะห้ามมิให้คนก่อความยุ่งยากได้ก็แต่เพียงบางคนและบางโอกาสเท่านั้น แต่ยังมีสิ่งหนึ่งซึ่งป้องกันสังคมได้ดี คู่กันกับศาสนา คือวัฒนธรรม

วัฒนธรรมนั้น ความจริงก็เกิดจากศาสนาและกฎหมาย ตลอดจนสภาพสิ่งแวดล้อมของสังคมนั่นเอง แต่มีผลในทางคุ้มครองสังคมให้คงรูปคงร่าง เปรียบความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา สังคม และวัฒนธรรม ได้ดังนี้ —

— สังคม เปรียบเหมือนน้ำ

— วัฒนธรรม เปรียบเหมือนภาชนะที่ใส่น้ำ

— ศาสนา เปรียบเหมือนตัวยาที่ผสมในน้ำให้เกิดคุณภาพ

๖. **การเรียนศาสนา** การเรียนศาสนานั้นควรจะแยกเป็นสามตอน คือ

(๑) **บัญญัติของศาสนา** ต่างศาสนาก็มีบัญญัติต่างกัน

(๒) **จริยธรรม** หลักประพฤติตนเป็นคนดีงาม เป็นหลักสากลทุกศาสนา

(๓) **เป้าหมาย** เป้าหมายของศาสนา ต่างศาสนาต่างมี

๗. **ศาสนาอิสลามเป็นบ่อเกิดของจริยธรรม** การอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยาโดยอิงศาสนาอิสลามนั้น เป็นเรื่องที่ทำได้โดยง่าย เพราะการปฏิบัติตามรุก่นอิสลาม ๕ ข้อนั้น แต่ละข้อทำให้เกิดจริยธรรมแก่ผู้ปฏิบัติเป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่น —

รุก่นข้อที่ ๑ ความมีศรัทธาในพระอัลเลาะฮ์ ย่อมทำให้เกิดคุณธรรม คือความกตัญญูกตเวที ความรู้จักรับผิดชอบ ความมีจิตใจมั่นคง และรู้จักเคารพเชื่อฟังบิดามารดาครูบาอาจารย์ เป็นต้น

รุก่นข้อที่ ๒ การทำละหมาดวันละ ๕ ครั้ง ย่อมทำให้เป็นคนตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ รักความสะอาด ละเอียดรอบคอบ เป็นต้น

รุก่นข้อที่ ๓ การถือศีลอดปีละ ๑ เดือน ย่อมทำให้เกิดคุณธรรมคือความอดทนเข้มแข็ง รู้จักบังคับใจตัวเอง เป็นต้น

รุก่นข้อที่ ๔ การบริจาคทรัพย์ ย่อมทำให้เกิดคุณธรรมคือความโอบอ้อมอารีจิตใจกว้างขวาง มีเมตตากรุณา สามัคคี และรู้จักประกอบอาชีพโดยสุจริต เป็นต้น

รุก่นข้อที่ ๕ การธุดงค์ไปมักกะฮ์ ย่อมทำให้เกิดคุณธรรมคือความประหยัด ความอดทน ความรักกันดังพี่น้อง เหล่านี้เป็นต้น

๘. **อันตรายของศาสนาและวัฒนธรรม** ศาสนาและวัฒนธรรมนั้นย่อมจะมีอันตรายมาจากหลายทาง อาทิเช่น –

– จากอิทธิพลทางการเมือง

– จากอิทธิพลทางเศรษฐกิจ

– จากการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างถิ่น

– จากการปล่อยปละละเลยในการสอนและการเรียน

ฯลฯ

สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นหน้าที่ของครูบาอาจารย์จะช่วยกันต่อต้าน และหาทางแก้ไขให้ศาสนา และวัฒนธรรมของเราสถิตสถาพรตลอดกาลนาน.

ภาพแสดงให้เห็นว่าศาสนาต่าง ๆ สร้างจริยธรรมร่วมกัน

ศาสนา		จริยธรรม	ปรมัตถธรรม
พุทธ	มรรค ๔	เมตตา กรุณา ซื่อสัตย์ สุจริต กตัญญู ขยันหมั่นเพียร ประหยัด เชื่อฟัง	สู่นิพพาน
อิสลาม	รุก่น ๕	อดทน ไม่ประมาท สุภาพ โอบอ้อมอารี ยุติธรรม ศึกษาเล่าเรียน	สู่อัลเลาะฮ์
คริสต์	บัญญัติ ๑๐	รักเพื่อนบ้าน ไม่เบียดเบียน เว้นอบายมุข อ่อนน้อมถ่อมตัว รับผิดชอบ หาเลี้ยงชีพในทางถูก	สู่ยะโฮวา
ฮินดู	สังสการ ๑๖	หิริโอตตัปปะ สติรอบคอบ ว่าง่ายสอนง่าย ไม่เอาเปรียบ เสียสละ บำเพ็ญประโยชน์	สู่พรหมะ
ซิกข์	ศีล ๒๐	พูดจาไพเราะ เคารพผู้ใหญ่ สามัคคี บริจาค	สู่อกาลปุรุษ

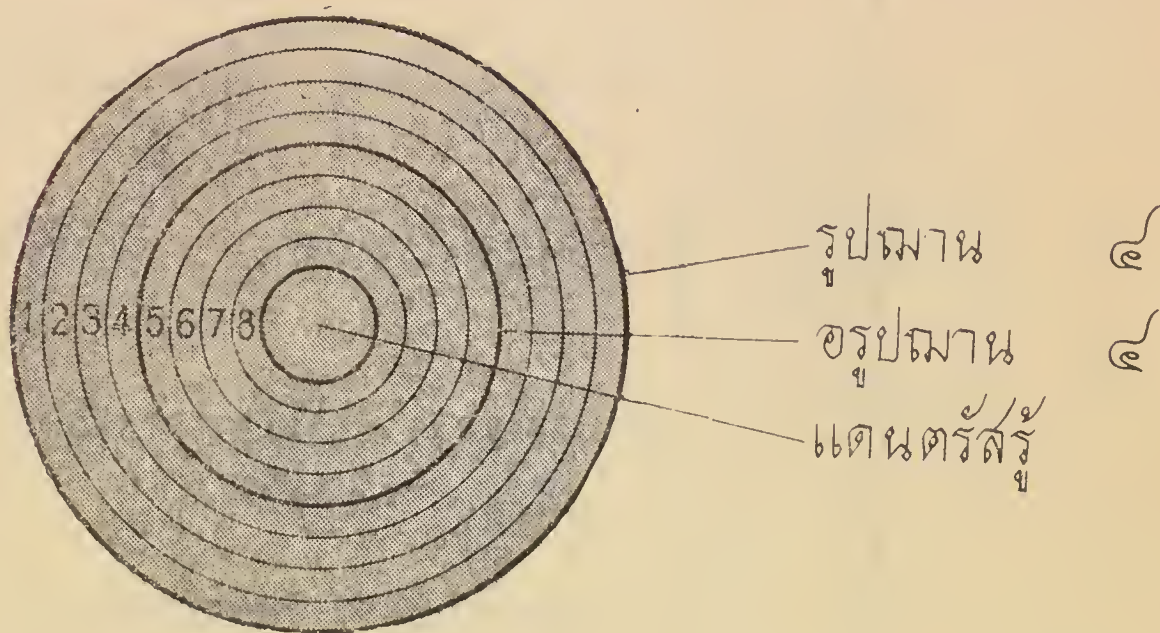
โปรดสังเกตดูว่าข้อบัญญัติอันเป็นมูลฐานของศาสนาย่อมทำให้เกิดจริยธรรมร่วมกัน แต่จะไปแยกกันเมื่อเข้าสู่ชั้นปรมัตถธรรม

เอกสารประกอบการฟังบรรยาย
ของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์
อธิบดีกรมการศาสนา

หลักธรรมอันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

หัวข้อสำคัญ	ใจความที่บรรยาย
ข้อแตกต่างจากศาสนาอื่น	๑. ก่อนที่จะล้วงเข้าไปพูดถึงหลักธรรมที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ควรจะพูดถึงความแตกต่างในหลักการใหญ่ ๆ ระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสนาอื่นไว้บ้าง คือ —
	(๑) ศาสนาอื่นเป็นศาสนาฝ่ายเทวนิยม (Theism) ส่วนพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาฝ่ายอเทวนิยม (Atheism) พระพุทธศาสนาจึงไม่มีพระเจ้าผู้สร้างโลก
	(๒) พระศาสดาของศาสนาอื่นมักจะอ้างว่าพระเจ้ามาดลใจให้ท่านสอนศาสนา ซึ่งคำสอนเหล่านั้นก็มาจากพระเป็นเจ้า ส่วนพระศาสดาของพระพุทธศาสนาเป็นผู้ที่ทรงค้นคว้าความจริงด้วยพระองค์เอง และเมื่อทรงประสพความสำเร็จแล้วก็ทรงสอนผู้อื่นด้วยพระประสงค์ของพระองค์เอง
กำเนิดพระพุทธศาสนา	๒. การที่จะเข้าใจเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง จะละเว้นเสียมิได้ที่จะไม่ก้าวความไปถึงกำเนิดของพระพุทธศาสนา นั่นคือการแสวงหาสัจจธรรมของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีสาระสำคัญว่า ในการเตรียมพระองค์ที่จะครองราชย์ของเจ้าชายสิทธัตถะนั้น พระองค์ได้ทรงพบว่า ประชาชนทั้งหลายตกอยู่ในความทุกข์ และมีความทุกข์ใหญ่ ๆ หลายอย่าง เช่นความแก่ และความตายเป็นต้น ไม่มีศาสตร์แขนงใดที่จะแก้ได้ พระองค์จึงเกิดปัญหาขึ้นในพระทัยว่า "**ทำอย่างไรคนเราจึงจะพ้นทุกข์ ?**" เพื่อหาคำตอบปัญหาข้อนี้พระองค์จึงทรงยอมเสียสละความสุขส่วนพระองค์เสด็จออกทรงผนวช และได้ทรงใช้เวลา

หัวข้อสำคัญ	ใจความที่บรรยาย
	ศึกษาค้นคว้าตลอดจนทดลองปฏิบัติลัทธิต่าง ๆ ดูเป็นเวลานานถึง ๖ ปี จึงได้ทรงพบคำตอบที่สมบูรณ์ การที่ได้ทรงพบคำตอบอย่างสมบูรณ์นั้น เรียกว่า **ตรัสรู้** ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Enlightenment
	๓. วิธีตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ได้แก่วิธีทำสมาธิ คือรวมกระแสความคิดที่ฟุ้งซ่านอยู่ จนกระทั่งสามารถบังคับจิตให้หยุดนิ่งอยู่ในจุดเดียว และจำกัดขอบเขตความคิดของจิตให้แคบเข้า ๆ ถึง ๘ ชั้น ซึ่งเรียกว่าเข้าฌาน ดังภาพเปรียบเทียบต่อไปนี้

หัวข้อสำคัญ	ใจความที่บรรยาย
การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า	๔. คำว่า "ตรัสรู้" ท่านโบราณาจารย์ให้ความหมายไว้ว่า ได้แก่การรู้ถูก – รู้ถ้วน เช่นสำนวนในคัมภีร์เก่า ๆ ที่ว่า "พระองค์ทรงรู้ถูกถ้วนดีแล้ว"
	ที่ว่ารู้ถูก ก็หมายถึงว่า พระองค์ได้ทรงรู้คำตอบของปัญหาเรื่องความทุกข์อย่างถูกต้องแล้ว ตำรับที่ทรงสอนไว้เกี่ยวกับการทำจิตให้เป็นสมาธิก็ถูกต้อง
	ที่ว่ารู้ถ้วน ก็หมายความว่า ทรงรู้ครบ คือเรื่องเกี่ยวกับความทุกข์มีกี่ประเด็น พระพุทธเจ้าทรงรู้ทุกประเด็น

หัวข้อสำคัญ	ใจความที่บรรยาย
อริยสัจ ๔	๕. ความรู้ของพระพุทธเจ้าที่ว่าถูกถ้วนนั้น นักศึกษาจะวิจัยได้จากหลักอริยสัจ ๔ ซึ่งถือว่าเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ที่ว่าเป็นแก่นก็คือเป็นหลักสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งในโลก ถ้าอริยสัจสี่ถูกหักล้างให้เห็นปรากฏว่าเหลวไหลเมื่อไร พระพุทธศาสนาก็จะหมดความหมายลงไปทันที อริยสัจ ๔ นั้นได้แก่

(๑) **ทุกขะ** คือความทุกข์อันแท้จริงเป็นอย่างไร

(๒) **ทุกขสมุทยะ** คือเหตุที่ทำให้ความทุกข์เกิด คืออะไรแน่

(๓) **ทุกขนิโรธะ** คือความดับทุกข์จริง ๆ มีลักษณะอย่างไร

(๔) **ทุกขนิโรธคามินี** คือวิธีที่จะทำให้ความทุกข์ดับที่ถูกต้องทำอย่างไร

โปรดสังเกตว่า อริยสัจทั้งสี่ข้อล้วนแต่ว่าด้วยเรื่องทุกข์ทั้งสิ้น

๖. **ทุกขะ**

สภาวทุกข์ **ทุกข์ประจำ** ๓ อย่าง

ปกิณณกทุกข์ **ทุกข์จร** ๘ อย่าง

ความเกิด			ความแก่			ความตาย		
โสกะ	ปริเทวะ	ทุกขะ	โทมนัสสะ	อุปายาสะ	สัมปโยคะ	วิปโยคะ	อลาภะ	

๗. **สมุทยะ** ได้แก่ตัณหา ๓ อย่าง

กามตัณหา อยากได้

ภวตัณหา อยากเป็น

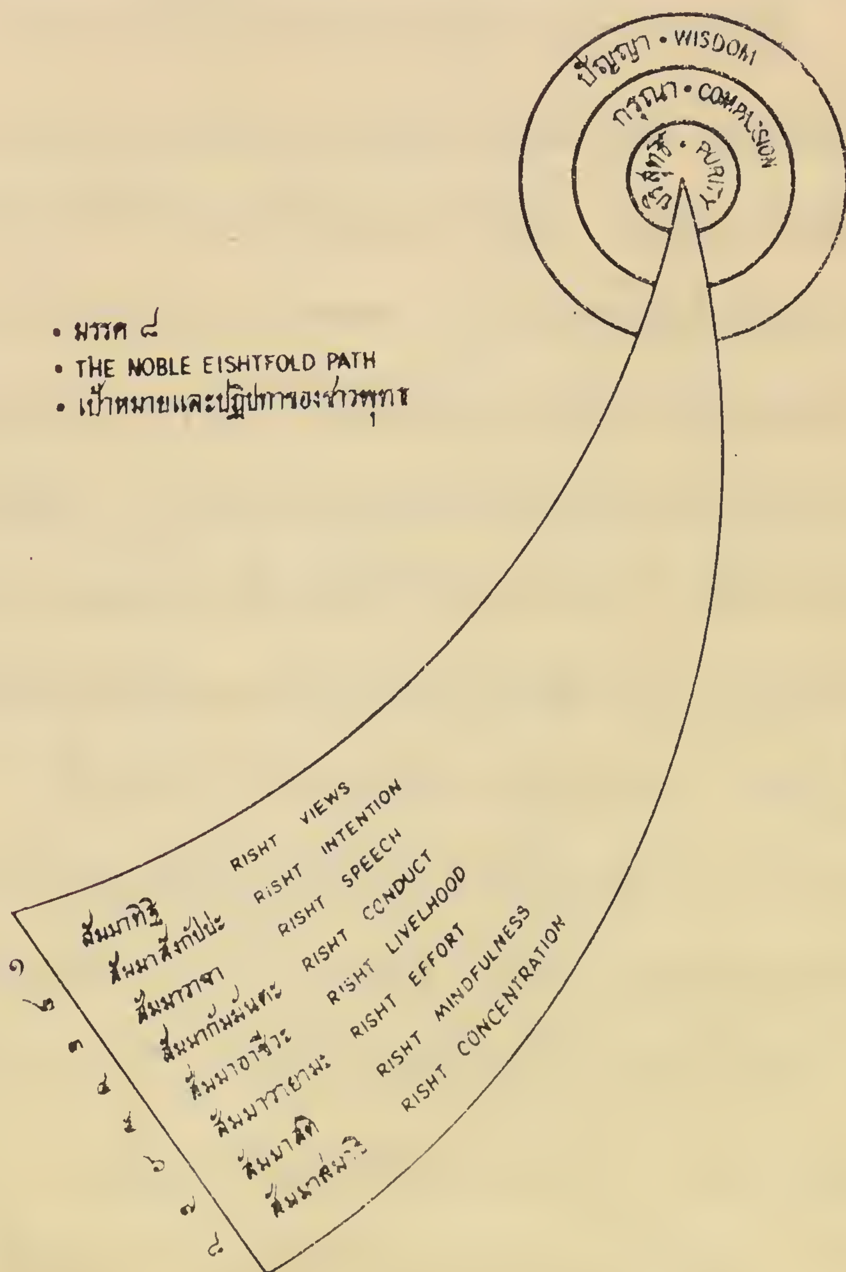
วิภวตัณหา อยากไม่เป็น

หัวข้อสำคัญ	ใจความที่บรรยาย
	ตัณหานี้ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด

๘. นิโรธะ

ความดับทุกข์มีหลายชั้น อาจเป็นความดับชั่วครู่ชั่วคราว หรือความดับสนิทก็ได้ พระพุทธศาสนาสอนให้ศึกษา เพื่อตรวจสอบผลการปฏิบัติของตน

ความดับสนิทสุดยอดเรียกว่า "นิพพาน" มีความหมายว่าเป็นบรมสุข คือหมดกิเลสสิ้นเชิง.

พระคุณทางศาสนาของพระปิยมหาราชเจ้า

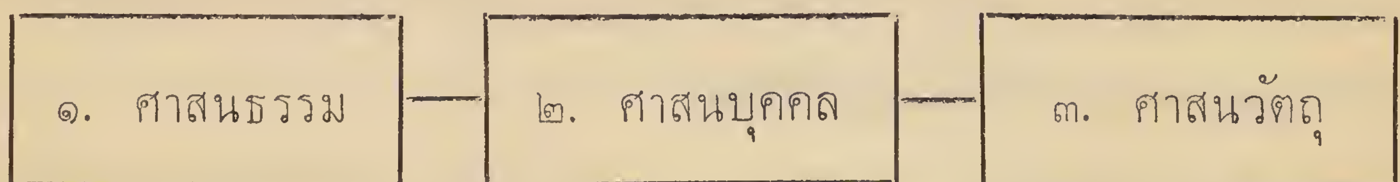
ท่านผู้ฟังที่เคารพ

ในวันและเวลาเดียวกันกับที่ท่านกำลังรับฟังการบรรยาย ในรายการของธนาคารออมสินอยู่นี้ เมื่อห้าสิบแปดปีก่อน คือเวลาเช้าของวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ หัวใจของประชาชนพลเมืองทั่วแผ่นดินไทยกำลังถูกบีบคั้นโดยวิปโยคทุกข์อย่างรุนแรง ไม่ว่าชาวบ้านราษฎรหรือพระเจ้าพระสงฆ์ ต่างก็เต็มไปด้วยปริวิตกมีความห่วงใยในพระเจ้าแผ่นดินของเรา คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เพราะว่าเช้าวันนี้เมื่อปีโน้น พระอาการประชวรของพระองค์กลับทรุดหนักลงอย่างน่าเป็นห่วง พระเสมหะแห้ง มีพระราชประสงค์จะเสวยอะไรให้ชุ่มพระศอ แต่ก็ไม่อาจเสวยได้ แม้แต่น้ำลูกเงาะคั้นที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถจัดถวาย เพราะเหตุที่พระกระเพาะอักเสบเป็นพิษร้ายแรงอยู่ และสามวันหลังจากวันนี้คือ วันที่ ๒๓ ตุลาคม พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าก็เสด็จสวรรคต จดหมายเหตุของพระยาบุรุษรัตน์ราชพัลลภ อำมาตย์ผู้ใกล้ชิด ได้พรรณนาบรรยากาศอันเต็มไปด้วยความเศร้าสลดไว้น่าประหลาดใจ เพราะว่าบรรดาเจ้านายเสนาอำมาตย์ที่รอฟังพระอาการอยู่ พอได้ยินแพทย์บอกว่า พระเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้วเท่านั้น ก็พากันร้องไห้กลิ้งเกลือกน่าสมเพชเวทนา และหลายต่อหลายคนได้ถึงกับเป็นลมสลบแน่นิ่ง ต้องรักษาพยาบาลคนเป็นลมกันเป็นการโกลาหล ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่ใช่เพราะเหตุอื่นไกล หากแต่เพราะล้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๕ พระองค์นั้นทรงเป็นที่รักยิ่งของปวงชนนั่นเอง ก็คนเรานี้ที่จะทำให้สามีหรือภรรยาหรือคนพวกใดพวกหนึ่งมีความรักใคร่หวงแหนเฉพาะหมู่เฉพาะพวก พอจะหาได้ แต่คนที่ทำให้คนรักได้ทั้งบ้านทั้งเมืองอย่างพระปิยมหาราชเจ้าของเรานั้นหาได้ยากยิ่งนัก ไม่ทราบว่าสักกี่ร้อยกี่พันปีจึงจะจุติมาเกิดในมนุษยโลกสักคนหนึ่ง เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าศึกษามาก การบรรยายในรายการของธนาคารออมสินวันนี้ ข้าพเจ้าจะขอนำท่านผู้ฟังพิจารณาในข้อนี้

บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ๒๑ ต.ค. ๑๑

แต่แน่ละ การบรรยายในเวลาเพียงสิบห้านาทีอย่างนี้ ไม่มีทางที่จะพรรณนาพระคุณของพระองค์ให้ถ้วนถี่ได้ จะพูดได้บ้างก็เพียงแต่บางเรื่องบางตอน เท่าที่อยากจะนำมาสู่การวิจารณ์เท่านั้น ซึ่งข้าพเจ้าก็ตั้งใจไว้ว่าจะพูดถึงเฉพาะพระคุณของพระองค์ในทางศาสนาด้านเดียว

และการที่จะพูดถึงว่าพระปิยมหาราชเจ้าทรงวางพระองค์สถานใดในพระศาสนา ควรจะได้ทราบถึงเรื่องราวอันเป็นส่วนเฉพาะพระองค์ก่อน คือพระองค์ทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นไทย รัชกาลที่ ๔ ได้แก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ไทยพระองค์นี้ทรงเป็นนักปราชญ์ชั้นเยี่ยมในทางศาสนา ทรงผนวชอยู่เป็นเวลานาน เมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติก็ทรงใช้หลักธรรมของศาสนาเป็นหลักดำเนินการบริหารบ้านเมือง ท่านผู้ฟังคงจะทราบอยู่แล้วว่า ความมั่นคงของพระศาสนานั้นขึ้นอยู่กับปัญหาสำคัญ ๓ ประการ คือ

การที่จะวิจัยดูว่าพระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงหรือไม่เพียงใด เราก็ดูกันในจุดทั้งสามนี้ คือ ศาสนธรรม ได้แก่แก่หลักธรรมคำสอน ยังบริสุทธิ์บริบูรณ์อยู่หรือไม่ ? ศาสนบุคคล คือคนของศาสนา ยังปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสอนอยู่หรือไม่ ? และ ศาสนวัตถุ คือทรัพย์สินของพระศาสนา เช่นวัดวาอารามตลอดจนจตุปัจจัยบำรุงศาสนายังอุดมสมบูรณ์อยู่หรือไม่ ? การทำนุบำรุงพระศาสนาก็มุ่งเข้าไปส่งเสริมใจจุดทั้งสามนี้เป็นสำคัญ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ผู้เป็นพระบรมชนกนาถ ได้ทรงมุ่งมั่นในการอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนาอย่างจริงจัง ตลอดรัชสมัยของพระองค์แต่ทรงกระทำเฉพาะเรื่องศาสนธรรมเป็นส่วนมาก พูดอีกทีก็ทรงปรับปรุงได้สำเร็จในทางหลักวิชาและทรงวางแผนในเรื่องการทำนุบำรุงความมั่นคงทางบุคคลและวัตถุไว้ พระชนมชีพของก็พระองค์สิ้นสุดลง ซึ่งขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เป็นพระราชโอรส มีพระชนมายุ ๑๕ พรรษาแล้ว

โดยนัยนี้ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า พระบิยมหาราชเจ้าทรงเจริญวัยขึ้นในตระกูลพุทธมามกะ ถ้าพูดอย่างภาษาสามัญก็อาจกล่าวได้ว่า พระองค์เป็นพุทธชนิดเลือดซ้อนเลือด และได้ทรงศึกษาถ่ายถอดโครงการและแผนงานทำนุบำรุงพระศาสนาไว้จากพระราชบิดาอย่างเพียงพอ ครั้นพระองค์ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อจากพระราชบิดา ก็ได้ทรงทำนุบำรุงพระศาสนาตามโครงการนั้น ให้เป็นมรรคเป็นผลขึ้นอย่างจริงจังประกอบกับพระปรีชาสามารถและกาลเวลาที่พระองค์ทรงมีอยู่ พระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้เป็นจอมปราชญ์ทางศาสนาทรงเป็นกำลังในทางสังฆมณฑลอยู่ด้วย งานทำนุบำรุงพระศาสนาจึงเกิดดอกออกผลแผ่ไพศาลเหลือที่จะนับจะประมาณ

ในที่นี้ ข้าพเจ้าจะหยิบยกผลงานของพระองค์มายืนยันให้เห็นชัด ๆ ว่า พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ได้มุ่งเข้าไปสู่จุดสำคัญแห่งความมั่นคงของพระศาสนาอย่างไร และพระราชกรณียกิจในเรื่องนี้เป็นไปอย่างมีโครงการต่อเนื่องจากพระราชบิดาอย่างไร ตลอดจนข้อวิจารณ์ที่ว่า ถ้ายุคนั้นขาดพระองค์เสียพระศาสนาในประเทศไทยจะขาดความมั่นคงลงไปหรือไม่

ในด้านศาสนธรรม อันเป็นแก่นแท้ของพระศาสนา คือพระธรรมวินัย ซึ่งเปรียบด้วยรากแก้วหรือแก่นของต้นไม้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ทรงรวบรวมบรรดาเอกสารทางศาสนามาตรวจสอบและแปล สิ่งที่ยังซุกซ่อนอยู่ในตู้ในหีบก็ทรงเปิดตู้เปิดหีบนำออกมาจัดแจงเพื่อเสนอเข้าสู่การศึกษาของพระสงฆ์และประชาชน และทรงวางแผนการศึกษาด้านพระศาสนาไว้ในส่วนเค้าโครงใหญ่ ๆ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ก็ได้ทรงดำเนินงานต่อเนื่อง คือ

๑. ด้านพระไตรปิฎก คือหลักวิชาที่พระราชบิดาทรงชำระไว้ยังไม่เรียบร้อย ได้โปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งสภาขึ้นดำเนินการ เรียกว่า "กรรมสัมปาทิกสภา" มีหน้าที่จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ถ่ายจากอักษรขอมมาเป็นอักษรไทย จากคัมภีร์ใบลานมาเป็นเล่มสมุดแบบสากล สภานี้แบ่งงานออกเป็นสองฝ่าย คือฝ่ายจัดการมีเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงเป็นสภานายก ทางฝ่ายวิชาการมีกรมพระปวเรศร์วริยาลงกรณ์ ประมุขสังฆมณฑลทรงเป็นประธาน ผลงานของพระองค์ในข้อนี้ทำให้

หลักธรรมของพระศาสนาแพร่เข้าสู่ประชาชน ทันกับเวลาที่ประชาชนพลเมืองมีการศึกษาภาษาไทยในรูปการศึกษาแบบใหม่ ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ มิได้ทรงดำเนินการในเรื่องนี้แล้วไซร้ ประชาชนพลเมืองส่วนใหญ่ก็คงจะอ่านพระไตรปิฎกไม่ออก เมื่อเป็นเช่นนั้น อย่าว่าแต่จะทำการเผยแพร่พระศาสนาไปยังต่างประเทศอย่างที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้เลย แม้แต่ในประเทศไทยเรานี้เอง คนกับศาสนาก็จะบ่ายหน้าไปคนละทาง และทุกฝ่ายก็จะไปสู่ความล่มจมในทางจิตใจและความประพฤติในที่สุด

๒. นอกจากจะได้โปรดให้ปฏิรูปในทางตำรับตำราทางศาสนาแล้ว ก็ได้ทรงตั้งสถาบันสำหรับส่งเสริมการศึกษาทางศาสนาขึ้น ๒ สถาบัน คือ มหามกุฏราชวิทยาลัย กับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งทุกวันนี้สถาบันทั้งสองได้วิวัฒนาการขึ้นมาจนเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้ว แห่งหนึ่งตั้งอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร อีกแห่งหนึ่งตั้งอยู่ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษดิ์ พระนคร เมื่อทรงตั้งสถาบันทั้งสองนี้ขึ้นทำให้วงการพระศาสนาได้มีศูนย์ส่งเสริมทางวิชาการ ตัดปัญหาในเรื่องตำราเกจิอาจารย์ทั้งหลายซึ่งมีอยู่อย่างดาดดื่นในสมัยนั้น ถ้าสมมติว่าพระองค์มิได้ทรงตั้งสถาบันทั้งสองนี้ขึ้น ก็เท่ากับเปิดทางให้เกจิอาจารย์ใช้ทิฐิของตนเข้าแทรกแซงในพระพุทธวจนะ พระธรรมของพระพุทธเจ้าจะเต็มไปด้วยสัทธรรมปฏิรูป มีการปลอมแปลงเอาตามความชอบใจ ซึ่งเป็นภัยอย่างใหญ่หลวงต่อความมั่นคงแห่งพระศาสนา การที่เรามีความรู้ทางศาสนาเป็นหลักอยู่ทุกวันนี้ เรายังพูดธรรมกันรู้เรื่อง พระสงฆ์ต่างวัดต่างเมืองก็ยังสวดมนต์เข้ากันได้ ก็เพราะมีสถาบันทั้งสองนี้เอง

ทางด้านศาสนธรรมยกมายืนยันเพียงสองอย่างเท่านี้ก็เป็นการเพียงพอแล้ว

ในด้านศาสนบุคคล คือเรื่องคนของศาสนาโดยตรง ได้แก่พระสงฆ์ ท่านทั้งหลายคงจะทราบแล้วว่า พระสงฆ์นั้นท่านทำหน้าที่สำคัญที่สุดคือ เป็นสักขีพยานของพระพุทธเจ้า ในข้อที่ว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าดีจริง วิเศษจริง พระธรรมในพระไตรปิฎกถ้าจะเปรียบก็เหมือนยาในโรงพยาบาล พระสงฆ์เปรียบเหมือนหมอ งานของหมอที่สำคัญที่สุดก็คือเป็นพยานให้ยา ถ้าหมอในโรงพยาบาลใดผอมโซ ส่งเสียไอโครกคราก มีแต่หมอง่อยเปลี้ยไม่มีแรง ตัวเองก็ยังให้คนอื่นพยุงปีกอยู่แล้ว ใครเขาจะเชื่อว่ายาในโรงพยาบาลนั้นดีจริง เรื่องของศาสนาก็เหมือนกัน พระสงฆ์ในศาสนานั้นอุปมาเหมือนหมอ ถ้าพระสงฆ์

เองยังสับสนวุ่นวาย เป็นหมู่ชนที่ไม่มีระเบียบเต็มไปด้วยการมุ่งร้ายทำลายกัน ใครเขาจะเชื่อว่าคำสอนในศาสนานั้นดีจริง ฉะนั้นงานสำคัญของพระสงฆ์คือการทำตนเป็นพยานให้ศาสนา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อได้ทรงวางรากฐานทางศาสนธรรมแล้ว ก็ได้ทรงจัดการเรื่องศาสนบุคคล โดยทรงวางระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ขึ้น ได้แก่ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่คณะสงฆ์ได้มีกฎเกณฑ์ในการปกครองหมู่คณะ ซึ่งทางราชอาณาจักรรับรองอย่างเป็นทางการ พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในรูปมหาเถรสมาคม คือให้พระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่ประชุมกันปรึกษาหารือกิจการพระศาสนาเป็นส่วนกลาง แล้วแยกการปกครองในส่วนภูมิภาคให้มีเจ้าคณะปกครองกันลดหลั่นลงไป จนกระทั่งให้วัดทุกวัดมีเจ้าอาวาส พระราชกรณียกิจในเรื่องนี้ทำให้สังฆมณฑลเกิดความเป็นปึกแผ่นมั่นคง เพราะทำให้พระสงฆ์ทุกรูปมีเจ้าสังกัดปกครองดูแล ตัดปัญหาเรื่องพระจรจัด และพูดกันอย่างตรง ๆ ก็คือปิดหนทางไม่ให้เกิดมีพระอลัชชีปะปนอยู่ในสังฆมณฑลไทย ทำให้เรามีพระดีพระแท้อยู่เต็มบ้านเต็มเมืองอย่างทุกวันนี้ ต่อมาแม้ว่าอิทธิพลทางการเมืองได้ทำให้การปกครองสงฆ์แบบนี้เปลี่ยนแปลงไปชั่วระยะหนึ่ง แต่ในที่สุดก็ต้องกลับเข้าหารูปการปกครอง ร.ศ. ๑๒๑ อีก ดังเช่นที่คณะสงฆ์ท่านดำเนินการตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ อยู่ทุกวันนี้ นี่คือการกลับเข้าหารูปการปกครองที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงตราไว้ ซึ่งก็เป็นการปกครองที่เหมาะสมและทันสมัยอยู่ทุกวันนี้

ในเรื่องผลงานทางด้านนี้ของพระองค์ ข้าพเจ้าควรจะได้พูดด้วยว่า การปกครองของพระสงฆ์ไทยมีความเป็นปึกแผ่นดีกว่าทุกประเทศ เวลานี้มีหลายประเทศได้นำพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ของเราไปพิจารณาใช้ในประเทศของเขา

ในด้านศาสนวัตถุ คือสถานที่และทรัพย์สินของพระศาสนา ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปลุกพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ให้เกิดทัศนคติในข้อที่ว่า วัดวาอารามมีความสำคัญมากเกี่ยวกับการดำรงรักษาพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติธรรม ควรจะต้องสร้างวัดให้เป็นวัด คือจัดรูปโครงการและส่วนสัดต่าง ๆ ของวัดให้สอดคล้องกับกิจกรรมทางศาสนา พระควรจะอยู่ตรงไหน จะลงโบสถ์ที่ไหน ชาวบ้านมา

ทำบุญจะอยู่ที่ใด และตรงไหนที่จะให้พวกเด็ก ๆ ที่ตามผู้ใหญ่ไปวัดได้วิ่งเล่นสังสรรค์กัน ดังนี้เป็นต้น ถ้าท่านผู้ฟังได้อ่านจดหมายเหตุต่าง ๆ เกี่ยวกับการปรับปรุงวัดราชาธิวาสแล้ว ท่านจะรู้สึกว่า การทำวัดให้เป็นวัดนั้นท่านคิดอ่านกันละเอียดละออมาก วัดที่ปรับปรุงเช่นนั้นจะสัมผัสความรู้สึกทุกวาระจิตของคนที่เข้าวัด โดยพระบรมราโชบายทางด้านศาสนวัตถุนี้ พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าได้โปรดให้ดำเนินการอย่างจริงจัง ท่านจะเห็นได้ว่าวัดที่พระองค์ทรงสร้างเอง เสมือนหนึ่งเป็นวัดตัวอย่าง คือวัดเบญจมบพิตร วัดราชบพิธ วัดเทพศิรินทราวาส วัดนิเวศธรรมประวัติ และวัดจุฑาทิศธรรมสภา วัดเหล่านี้มีแผนผังวัดตามหลักวิชาการอย่างเดียวกัน ทำให้เราได้ตัวอย่างการสร้างวัดในพื้นที่แตกต่างกัน ๓ อย่าง คือวัดเบญจมบพิตร วัดราชบพิธ วัดเทพศิรินทร์ เป็นตัวอย่างวัดที่สร้างบนพื้นราบ วัดนิเวศธรรมประวัติเป็นตัวอย่างวัดที่สร้างในเกาะกลางน้ำ พื้นที่ถูกบังคับ ส่วนวัดจุฑาทิศ ฯ เป็นตัวอย่างวัดที่สร้างบนพื้นที่ขลุขละ นอกจากนี้ยังโปรดให้บูรณะขนาดใหญ่สำหรับวัดเก่า ๓๕ วัด ทำให้ประเทศไทยมีแบบอย่างการสร้างวัดอันงดงามมาจนทุกวันนี้ และอาจกล่าวได้ว่า เรามีวัดงามและสมบูรณ์กว่าทุกประเทศก็ว่าได้ สำหรับการเปิดทางให้วัดบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชนก็ได้เริ่มขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ โดยที่โปรดให้วัดจัดการศึกษาประชาบาล สมัยนั้นชื่อโรงเรียนก็เรียกว่าโรงเรียนวัดนั้นวัดนี้ และทรงพิจารณาผลการจัดการศึกษาเป็นความดีความชอบอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ การพัฒนาวัดตามนโยบายของรัฐบาลทุกวันนี้กรมการศาสนาเร่งดำเนินการอยู่ ก็ถือหลักการสำคัญ ๆ สืบเนื่องมาจากรัชสมัยของพระปิยมหาราชเจ้าเช่นเดียวกัน

เพียงเท่านี้ เราท่านทั้งหลายจะเห็นได้แล้วว่า พระคุณของพระปิยมหาราชเจ้าที่มีต่อพระบวรพุทธศาสนา แต่ตกทอดมายังพวกเราพุทธศาสนิกชนรุ่นหลังมากมายเหลือที่จะพรรณนา

ธนาคารออมสินจึงขอถือโอกาสแห่งการเฉลิมฉลองครบรอบร้อยปี แห่งการครองราชย์ของพระองค์ น้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้น กับขอชักชวนท่านพุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่าได้มาร่วมใจกันสนองพระคุณของพระองค์ ด้วยการสร้างสรรจรรโลงพระบวรพุทธศาสนา โดยวิธีการที่ถูกต้องอันสืบเนื่องมาแต่พระปรีชาสามารถของพระปิยมหาราชเจ้าพระองค์นั้นสืบไป.

การสร้างวัด

ท่านผู้ฟังที่เคารพ

พอเจ้าหน้าที่ประกาศชื่อเรื่องที่ผมจะพูดว่า เรื่องการสร้างวัด ผมรู้สึกเห็นใจท่านผู้ฟังหลายท่านที่อาจคิดว่า ทำไมผมจึงไปงัดเอาเรื่องไม่เป็นเรื่องขึ้นมาพูด เรื่องอื่น ๆ ที่น่าสนใจกว่านี้ไม่มีแล้วรึ และจากการได้ยินคำว่าสร้างวัด บางท่านก็อาจคิดเตลิดไปถึงการเรี่ยไรสร้างโน่นสร้างนี่ ซึ่งท่านเองทราบอยู่แก่ใจแล้ว เรื่องเหล่านี้สังหรณ์ใจผมอยู่แล้วเหมือนกัน แต่ไม่ว่าจะคิดหลบเลี่ยงไปทางใดก็ตาม ในที่สุดผมก็เห็นว่าควรจะต้องพูดเรื่องนี้และขอเรียนตรง ๆ ว่าผมได้รอเวลาที่จะพูดเรื่องนี้มาเป็นเวลาแรมปีแล้วด้วย

ถูกแล้วครับ หลักการในการสร้างวัดตามที่บรรพบุรุษของเราพาทำมาหลายชั่วอายุคนแล้ว และมีวัดให้เราเห็นอยู่ในทุกวันนี้ นั้น เป็นหลักการที่ดียิ่ง และเป็นกิจกรรมที่ขึ้นหน้าขึ้นตาทรงคุณค่าอย่างมหาศาล ไม่มีประเทศใดทำได้ ในการไปพูดเร่งเร้าพระสงฆ์และสัปปุรุษท้องถิ่นต่าง ๆ ให้ทำการพัฒนาวัดวาอาราม ผมได้ร้องเรียกว่า "ธนาคารแห่งศรัทธาของประชาชน" ซึ่งหมายความว่า วัดเป็นสำนักงานของพระศาสนา ที่จะให้ประชาชนเข้าไปติดต่อฝากฝั่งความเชื่อและความเลื่อมใสในพระศาสนา ซึ่งจะทำให้ผู้นั้นมั่งคั่งด้วยคุณความดีต่อไปความนึกคิดอย่างนี้เกิดขึ้น เนื่องจากผมได้รู้เห็นกิจการของธนาคารออมสิน คือธนาคารออมสินเป็นแหล่งสะสมทรัพย์ของประชาชน ซึ่งมั่นคงที่สุดเพราะมีรัฐบาลเป็นประกัน ใครทำมาหาได้มากน้อยเท่าไรเอาไปฝากไว้ได้ ฝากคราวละนิดละหน่อยไม่ช้าก็จะกลายเป็นคนมั่งคั่งมีฐานะมั่นคง เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือประชาชนให้มีเศรษฐกิจดีขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ธนาคารจึงขยายสาขาออกไปเกือบจะทั่วประเทศแล้วขาดอีกไม่เท่าไร ยิ่งมีสาขาธนาคารออมสินมากเท่าไร การสะสมทรัพย์ของประชาชนก็ยิ่งสะดวกมากเท่านั้น ทำนองเดียวกัน วัดวาอารามในพระพุทธศาสนาก็เป็นที่สะสมทรัพย์อย่างหนึ่งเหมือนกัน คืออริยทรัพย์ ได้แก่คุณงามความดีอันวิญญูชนจะพึงมีตามที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ วัดนั้นเป็นสำนักงานของศาสนา เป็นที่ ๆ พระศาสนาจะได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชน และเป็นที่ ๆ ประชาชนจะได้บำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนาด้วย เมื่อวัดเป็นด่านแรกในการต้อนรับประชาชนเข้าสู่ศาสนาอย่างนี้วัดจึงมีความสำคัญมากเหมือนสำนัก

บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ๒๐ ธ.ค. ๐๗

งานที่รับฝากและจ่ายเงินของธนาคารนั่นเอง หากคนเขาไว้วางใจในธนาคารเขาก็เอาเงินไปฝากเพิ่มพูนขึ้น ธนาคารก็เจริญใหญ่โตขึ้น คนฝากก็ได้รับประโยชน์มากขึ้น โดยทำนองถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ตรงกันข้ามหากผู้บริหารกิจการธนาคารดำเนินการไม่เป็นที่ไว้วางใจคนเขาก็ไม่ติดต่อ แม้คนที่เคยฝากเงินไว้ก็มีแต่จะถอนเอาเงินของเขาออกไป ในที่สุดธนาคารก็ดำรงอยู่ไม่ได้ วัดวาอารามก็เหมือนกันถ้าดำเนินการไม่ดี ปล่อยปละละเลยจนดูไม่ได้ใครเล่าเขาจะศรัทธา มีแต่จะถอนความเชื่อมั่นในพระศาสนาออกไปเสีย เพราะเหตุนี้แหละผมจึงให้สมยาแก่วัดว่า เป็นธนาคารแห่งศรัทธาของประชาชน เวลานี้ในประเทศไทยเรามีสำนักงานต้อนรับประชาชนเข้าสู่ศาสนาอยู่แล้วมากกว่า ๒๓,๐๐๐ แห่ง คือวัดซึ่งกระจายกันอยู่ทั่วทุกตำบลในประเทศไทย ผมอยากจะพูดว่าในประเทศไทยเรานี้ไม่มีองค์การใดที่มีสำนักงานสาขามากมายถึงเพียงนี้ หากจะมีอันเป็นด้วยเหตุใด ๆ ก็ตามปรากฏผลออกมาว่าศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระศาสนาได้ลดน้อยถอยลงกว่าแต่ก่อน ก็นับว่าเป็นเรื่องประหลาดมากและควรจะต้องรีบหาทางแก้ไข เพราะวัดก็มากขึ้น พระสงฆ์ก็มากขึ้น พระสมณศักดิ์ก็มากขึ้น พระอารามหลวงก็มากขึ้น รวมความว่าปัจจัยแห่งความเจริญนั้นเพิ่มขึ้นทุกอย่างแต่ศรัทธาของประชาชนกลับลดลง เพราะอะไร? ขณะนี้กรมการศาสนาได้กำลังศึกษาและวิจัยเรื่องนี้อยู่แล้ว โดยความอุปถัมภ์ของมหาเถรสมาคม และกำลังเสนอขอรับความอุปการะจากสภาวิจัยแห่งชาติในการวิจัยอีกทางหนึ่งด้วย ทั้งจะติดต่อขอความร่วมมือจากพระเถรานุเถระวัดวาอารามทั่วไป

เราหันมาพูดเฉพาะเรื่องการสร้างวัดเสียก่อน และขอเรียนไว้ด้วยว่า ที่พูดนี้ผมจะพูดเฉพาะข้อที่เป็นปัญหา คือประเด็นที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติและศาสนาเท่านั้นจะไม่พูดถึงเรื่องตำนานหรือหลักวิชาในการก่อสร้างซึ่งเป็นรายละเอียด ยกไว้ให้ท่านผู้รู้ท่านพรรณนากันเองและขอเรียนนัดหมายไว้ด้วยว่า ถ้าผมพูดถึงคำว่าวัด หรือวัดไทย ขอได้โปรดมองออกไปยังส่วนภูมิภาคให้มาก วัดในกรุงเทพฯ นี้เป็นเพียงส่วนน้อยและมีข้อยกเว้นอยู่หลายประการ เพราะตั้งอยู่ในเมืองหลวง อันเป็นชุมนุมชนพิเศษ ดังเป็นที่ทราบกันอยู่แล้ว

พูดถึงวัดไทยแล้ว คนไทยเราน่าจะภาคภูมิใจเป็นอันมาก เพราะวัดไทยซึ่งมีองค์ประกอบดังที่เราเห็นกันอยู่นี้ ได้แสดงออกซึ่งความเจริญทางจิตใจของประชาชนผู้เป็นเจ้า

ของประเทศ สมศักดิ์สมศรีของไทยชาติอารยะทุกประการ และเราจะไปหาดูวัดอย่างนี้ในต่างประเทศนั้น ผมก็ยังนึกไม่ออกว่าจะไปดูที่ประเทศไหน องค์ประกอบของวัดไทยนั้นที่ดีเด่นที่สุด มีสามประการ คือ—

๑. วัดไทยเรารักษาพระพุทธประสงค์ไว้ได้ครบถ้วน คือการที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระพุทธศาสนามีวัด ก็เพื่อให้เป็นสำนักประสานงานระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน ในวัดจึงมีที่อยู่ของสงฆ์อยู่ส่วนหนึ่ง มีโบสถ์สำหรับทำสังฆกรรมซึ่งรวมทั้งการรับคนเข้าบวชด้วย และมีวิหารหรือศาลาการเปรียญไว้เพื่อให้การศึกษาอบรมประชาชน ทั้งนี้บริหารกิจการโดยพระสงฆ์และทรัพย์ทั้งปวงก็เป็นของสงฆ์ ข้อนี้ไทยเรารักษาไว้ได้ ตรงตามพระพุทธประสงค์ทุกประการซึ่งหลายประเทศไม่อาจรักษาไว้ได้ จนถึงกับบางแห่งวัดแทนที่จะเป็นของสงฆ์กลับเป็นของเอกชนไป

๒. ไทยเราได้ใช้วัดเพื่อความมั่นคงของประเทศอย่างคุ้มค่า ไม่ว่าจะดูทางการป้องกันประเทศ การเศรษฐกิจ การศึกษา หรือการสาธารณสุขก็ตาม โดยที่คนไทยเราได้ได้บวกเพิ่มส่วนประกอบของวัดต่อเติมจากพระพุทธานุญาต แต่ไม่ให้ขัดกับพระธรรมวินัย เช่นเพิ่มลานวัดให้กว้างขึ้นเพื่อกันบางส่วนไว้เป็นสนามสำหรับยุวชนและประชาชน เพิ่มกิจการห้องสมุดสำหรับประชาชนขึ้นที่เรียกว่าหอไตร จัดให้มีกิจการสุสานและฌาปนกิจเพื่อสงเคราะห์ประชาชน จัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมผลผลิตของประชาชนโดยวิธีการต่าง ๆ มีโรงเรียน สถานีอนามัย ที่ตั้งสถานสงเคราะห์ และบางท้องถิ่นวัดถึงกับทำหน้าที่ตีกลองสัญญาณปลุกให้คนตื่นขึ้นทำงานก็มี เมื่อรวมความแล้ว วัดเป็นศูนย์พัฒนาชุมชนที่เก่าแก่ยั่งยืนที่สุดในประเทศไทยของเรา และที่สำคัญที่สุดคือสร้างขึ้นโดยประชาชน เพื่อประชาชนอย่างแท้จริง พูดตามวิสัยของคนที่ยังมีกิเลสแล้ว ผมขอพูดว่า ความดีที่บรรพบุรุษของเราสร้างไว้ให้นี้ คนไทยเราอวดคนต่างชาติได้ ช่างเป็นความคิดที่ทันสมัยอย่างน่าสรรเสริญจริง ๆ

๓. เรื่องฐานะของวัดไทย รัฐบาลได้ยอมรับนับถือ วัดเป็นนิติบุคคล และได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายถึงสองชั้น คือกฎหมายแพ่ง และกฎหมายคณะสงฆ์ นับว่าวัดได้รับเกียรติจากวงการบริหารประเทศอย่างมั่นคงที่สุด ทั้งนี้ทั้งนั้นก็หมายความว่า ท่านได้อนุเคราะห์แก่พระศาสนาและแก่ประชาชนผู้ทุ่มเททรัพย์และแรงศรัทธาลงสร้างวัดด้วย

ด้วยความถึงพร้อมแห่งคุณสมบัติอันดีเด่นหลายประการดังกล่าวแล้ว วัดจึงเป็นแหล่งอำนวยคุณงามความดีให้แก่ประเทศชาติและประชาชน ตลอดเวลาอันยาวนานหลายศตวรรษแล้ว เป็นที่แน่นอนที่สุดว่า ความมั่นคงของเอกราชชาติไทยที่เรามีอยู่ทุกวันนี้ เราได้มาจากวัดไม่น้อยเลย

แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปนาน ปัญหาต่าง ๆ ก็ค่อย ๆ เกิดขึ้น เช่นเดียวกับสิ่งที่เกิดนานทั้งหลายนั่นเอง สำหรับวัดไทยเรามีปัญหาสำคัญที่สุดในเวลานี้คือความเสื่อมโทรม หมายความว่า วัดที่ขาดการเอาใจใส่บำรุงรักษามีเพิ่มมากขึ้น และที่ถึงกับกลายเป็นวัดร้างก็มีมากมายเหลือเกิน บางท่านอาจนึกว่า ร้างก็ร้างไปสิ วัดเราก็มีอยู่เยอะแยะแล้ว ร้างเสียบ้างก็ไม่เป็นไร แต่ท่านอาจลืมไปว่า พื้นที่ดินที่ทางราชการได้ประกาศตั้งเป็นวัดแล้วนั้นจะต้องเป็นทรัพย์สินของพระศาสนาอยู่ตลอดไป คือเป็นศาสนสมบัติ จะจำหน่ายจ่ายโอนให้ใคร ๆ ไม่ได้ เว้นแต่จะได้ออกเป็นกฎหมายว่าให้โอน แม้จะถูกใครบุกรุกหรือฮุบเอาไปเป็นส่วนตัวนานสักเท่าไร ถ้าทางการสืบได้ว่าที่ตรงนั้นเคยเป็นวัดมาก่อน ก็เรียกเอาคืนได้ ดังท่านจะเห็นได้ว่าเวลานี้มีเมืองหลายเมืองตั้งอยู่ในที่ดินศาสนสมบัติ อันเกิดจากวัดร้าง เช่น เมืองอยุธยา เมืองสุพรรณบุรี และเมืองนครศรีธรรมราชเป็นต้น เมืองเหล่านี้อาศัยอยู่ในที่ดินของพระศาสนาเกือบจะทั้งเมือง ท่านลองคิดดูซิว่า ไปอีกร้อยปีสองร้อยปีข้างหน้า ที่ดินวัดร้างในประเทศไทยจะเพิ่มขึ้นอีกสักเท่าไร

ที่พูดนี้ผมไม่ได้อิจฉาพระศาสนาว่า จะมีที่ดินมาก ความจริงผมยิ่งอยากจะให้มีมาก ๆ เสียด้วยซ้ำ แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าขบคิดอยู่เหมือนกัน เหมือนกับการแปรสภาพทุ่งนามาเป็นบ้านเมืองนั่นแหละ ดูจากมุมหนึ่งเราก็จะเห็นว่า เมืองไทยเจริญขึ้นมาก แม้แต่ที่ ๆ เคยเป็นทุ่งนาก็กลายเป็นเมืองไปแล้ว แต่ถ้าดูอีกมุมหนึ่ง เราก็น่าจะเห็นว่าเมืองไทยเรามีที่สำหรับปลูกข้าวให้คนกินน้อยลง

ว่าก็ว่าเถอะ เรื่องวัดนั้นแม้ว่าจะร้างไปเสียจริง ๆ เพราะขาดการบำรุงก็ไม่น่าหนักใจมาก สำคัญตอนก่อสร้างนี่สิ โทรมลงไป ๆ จะว่าวัดก็ไม่ใช่ จะว่าเทวลัยก็ไม่เชิง ที่แน่ที่สุดคือกลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรม เป็นการละลายความศักสิทธิ์ และความเลื่อมใส

ของพระศาสนาอย่างน่าเสียดาย เป็นความจริงที่ว่า วัดที่ร้างแล้วนั้นไม่มีใครตำหนิติเตียน ที่มีผู้ตำหนิกันมากคือวัดที่ยังไม่ร้างแต่ขาดการดูแลรักษาเท่านั้น

ที่วัดเสื่อมโทรมและร้างลงไปเป็นอันมากนั้น ผมไม่เต็มใจที่จะระบุลงไปว่า เป็นความผิดของใครคนใดคนหนึ่ง ถ้าว่าจะผิดก็ผิดไปด้วยกันทั้งหมดนั่นแหละ รวมทั้งผมด้วย แต่ป่วยการที่จะไปคิดเช่นนั้น เรามาหาทางแก้กันดีกว่า ชาวพุทธเราก็ไม่ใช่คนอัตคัดความคิดอะไรนักหนา ผมขอเพียงชี้จุดที่เป็นปัญหาให้เท่านั้น มูลเหตุสำคัญที่สุดอยู่ที่ว่าเรามีพระเถระผู้ปกครองวัดไม่พอกับจำนวนวัดที่มีอยู่ เพราะวัดมีมากและเพิ่มจำนวนเร็วกว่าจำนวนพระผู้ที่จะบริหารวัดได้ ผมพูดอย่างนี้บางท่านอาจนึกหารดูว่า เรามีพระสองแสนเศษ แต่มีวัดสองหมื่นกว่าก็น่าพระพอเฉลี่ยกันได้กระมัง ซึ่งความจริงไม่ใช่อย่างนั้น คือตามพระพุทธบัญญัตินั้น พระที่จะเป็นเถระ และได้รับอนุญาตให้แยกจากอุปัชฌาย์อาจารย์ ไปอยู่เป็นอิสระนั้น ต้องได้นิสัยมุติ คือบวชได้ห้าพรรษาแล้ว และท่องจำพระวินัยปาฏิโมกข์ได้แม่นยำด้วย หมายความว่าพระที่จะปกครองวัดหรือเป็นเจ้าอาวาสได้อย่างน้อยที่สุดต้องขนาดนี้ แล้วยังแถมความรู้ความสามารถที่จะอบรมสั่งสอนหมู่คณะได้อีกด้วย ทีนี้พระสงฆ์ไทยที่ว่ามีอยู่จำนวนมาก ๆ นั้นที่เป็นพระเถระ และมีสมรรถภาพถึงระดับควรเป็นเจ้าอาวาสมีไม่พอ ทั้งนี้ก็ไม่ใช่ความผิดของพระท่าน เพราะการบวชนั้นใครจะอยู่ช้านานเท่าไรแล้วแต่ศรัทธาของผู้นั้น เท่าที่ผมได้ตัวเลขไว้นานแล้วว่า พระที่ตั้งใจบวชตลอดชีวิตจริง ๆ มีประมาณ ๓ % เท่านั้น คือมีประมาณ ๖,๐๐๐ รูปเศษ ซึ่งก็ไม่พอกับจำนวนวัด ๒ หมื่นเศษอยู่นั่นเอง เมื่อได้ผู้บริหารวดไม่พอ คนก็ขาดความเลื่อมใสในวัด แล้ววัดก็เสื่อมโทรม ในที่สุดก็ร้าง เรื่องมันเป็นอย่างนี้ วัดที่เสื่อมโทรมและร้างโดยที่สมภารยังเข้มแข็งแต่ชาวบ้านอดอยากไม่มีกำลังจะบำรุงนั้น ยังไม่เคยพบเลย มีแต่ร้างเพราะขาดพระผู้ปกครองวัดเท่านั้น

เป็นอันว่าการที่จะเพิ่มจำนวนพระให้พอกับวัดนั้นยังไม่เห็นทางที่จะทำได้ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศรัทธาของแต่ละคน เมื่อเป็นเช่นนี้เราจะทำอย่างไร ก็เห็นมีอยู่ทาง

หนึ่ง คือเรามาช่วยกันคิดอ่านบูรณะวัดวาอารามที่มีอยู่แล้วให้มาก แทนที่จะคิดสร้างวัดเพิ่มขึ้น ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง เว้นแต่จำเป็นจริง ๆ เกี่ยวกับการขยายตัวของชุมนุมชน และความจำเป็นในการปฏิบัติสิกขาวินัยของพระสงฆ์เท่านั้น ที่ผมพูดเช่นนี้ก็เพราะว่า ยังมีการสร้างวัดอีกประเภทหนึ่ง คือสร้างเพื่อประโยชน์ส่วนตัวบุคคลเช่นมีพระบางรูปไม่ประสงค์อยู่วัดเดิมด้วยเหตุผลส่วนตัว ก็เลยคิดไปหาสร้างวัดใหม่ และไม่เอื้อเฟื้อต่อกฎหมายของบ้านเมืองดังนี้เป็นต้น ซึ่งมีอยู่มากพอดู เมื่อไม่นานมานี้ ผมไปที่จังหวัดหนึ่งแถบชายทะเล ซึ่งเป็นตำบลที่มีการสร้างวัดไม่หยุดหย่อน คือมีพระออกไปสร้างที่อยู่เป็นเอกเทศแต่เรียกว่าวัด ผมได้ทำตัวเป็นราษฎรคนหนึ่งเข้าไปหาพระที่ริเริ่มสร้างที่อยู่แบบที่ว่านี้ ซึ่งได้รับรายงานมาว่า ทางคณะสงฆ์และทางบ้านเมืองไม่เห็นด้วย และท่านเองก็พยายามแสดงทางลายลักษณ์อักษรว่ามีความจำเป็น ผมได้เลียบเคียงถามถึงเหตุผลหลายแง่หลายทาง เป็นเวลาประมาณหนึ่งชั่วโมง ท่านเองบอกว่า เดิมท่านก็อยู่ที่วัดใกล้ ๆ นั้นเอง แต่ก็ไม่ถูกกับสมภาร และพระในวัด จึงหาทางมาสร้างที่อยู่เอง ผมถามว่า ท่านแน่ใจหรือว่าวัดนี้จะมีผู้บำรุงรักษาให้มั่นคงต่อไป ท่านตอบว่า ฉันตายแล้วมันจะเป็นยังไงก็ช่าง ผมถามว่า ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ กรมการศาสนาเขาจะอนุญาตให้ตั้งวัดหรือ ท่านตอบว่า กรมการศาสนามันจะมารู้ได้ยังไง เราอยู่ถึงนี่ ผมคุยกับท่านไปนานจนรู้อะไร ๆ จนพอใจแล้วจึงลากลับ พอผมจะกลับท่านจึงถามผมว่า ผมเป็นใคร มาจากไหน ผมก็เลยบอกท่านว่าผมคือใคร และมาจากกรมการศาสนา เพื่อมาพิจารณาดูว่าควรจะอนุญาตให้ท่านสร้างวัดหรือไม่ พอได้ทราบเท่านี้ ท่านก็แสดงท่าทางตกใจมาก ที่ผมนำมาเล่าสู่กันฟังวันนี้เพื่อจะชี้ให้ท่านเห็นตัวอย่างสักรายหนึ่งว่า เหตุใดจึงมีผู้พยายามสร้างวัดขึ้นในที่ ๆ ไม่จำเป็น และไม่เอื้อเฟื้อต่อการที่จะปฏิบัติให้ถูกตามระเบียบแบบแผน คือขออนุญาตเป็นกิจลักษณะ ทั้งนี้ผมมิได้หมายถึงว่าการสร้างวัดใหม่มีเหตุอย่างนี้ทั้งนั้น หามิได้ ที่สร้างด้วยเหตุผลทางพระศาสนาจริง ๆ ก็มีมาก และได้พยายามปฏิบัติตามกฎหมาย และมีอยู่

หลายแห่งเหมือนกันที่พยายามปฏิบัติในทางที่ถูก แต่ได้รับการพิจารณาอย่างล่าช้า เลยกลายเป็นวัดที่ไม่มีทะเบียนอย่างน่าเห็นใจ ซึ่งจะได้รีบแก้ไขต่อไป

บัดนี้กฎกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการสร้างวัดได้ผ่านการพิจารณาทุกระดับแล้ว และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ .... กฎกระทรวงฉบับนี้ จะช่วยแก้ไขข้อบกพร่องทั้งมวลเกี่ยวกับการสร้างวัด ทั้งที่ตกค้างการพิจารณามาก่อน และที่จะอนุญาตให้สร้างต่อไป หลักการสำคัญในการขออนุญาตสร้างวัด คือ ต้องห่างจากวัดเก่า ๒ ก.ม. เป็นอย่างน้อย และในรัศมี ๒ ก.ม. นั้น ต้องมีพุทธศาสนิกชนไม่น้อยกว่าหนึ่งพันคน ซึ่งจะเป็นกำลังในการบำรุงวัด ผู้ขออนุญาตจะต้องแสดงแผนผังที่จะก่อสร้าง และต้องมีเงินทุนพร้อมที่จะใช้จ่ายในการสร้างวัดให้ลุล่วงไปด้วยและประการสำคัญที่สุดอันหนึ่ง คือ เจ้าคณะฝ่ายสงฆ์รับรองว่าจะจัดการหาพระเถระผู้สามารถไปเป็นเจ้าอาวาสปกครองวัดนั้น เหล่านี้เป็นต้น เป็นเหตุผลประกอบการขออนุญาต การพิจารณาอนุญาตแต่ละราย กรมการศาสนาจะต้องหารือมหาเถรสมาคม และกระทรวงศึกษาธิการก่อน แล้วจึงจะออกใบอนุญาตให้ และเมื่อได้อนุญาตให้สร้างแล้ว กรมการศาสนาก็จะติดตาม ช่วยแก้ปัญหาข้อขัดข้องให้ด้วย ซึ่งเป็นวิธีการส่งเสริมศรัทธาของผองสัปปุรุษมากกว่าที่ได้ปฏิบัติมาก่อน และจะพิจารณาด้วยเหตุผลเป็นอย่างดีแก่ผู้ขออนุญาตทุกราย โดยไม่เรียกร้องค่าธรรมเนียมใดๆ เลย เพราะฉะนั้น จึงใคร่ขอถือโอกาสนี้ทำความเข้าใจกับท่านผู้มีปัญหาในเรื่องนี้ทุกท่าน เฉพาะอย่างยิ่งท่านผู้ที่สร้างวัดหรือตั้งใจจะสร้างวัดโดยไม่ขออนุญาตต่อทางราชการ ก็ขอได้โปรดเข้าใจในเจตนาดีของทางราชการด้วย แล้วรีบดำเนินการเสียให้ถูกต้อง เพราะการที่ทำอะไรโดยเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายของบ้านเมืองนั้น ย่อมเป็นความผิดทั้งทางโลกทางธรรม แม้แต่จะเป็นสัตบุรุษโดยไม่สมบูรณ์ก็ไม่ได้ พระพุทธองค์หาได้ทรงสรรเสริญไม่ และวัดที่สร้างขึ้นโดยวิธีนี้จะไม่มีทางมั่นคงต่อไปในอนาคตเลย กรมการศาสนาจะได้ออกประกาศกำหนดเวลาสิ้นสุดของวันขออนุญาตให้ทราบโดยทั่วกันอีกทางหนึ่งในเร็ว ๆ นี้

ส่วนทรัพย์สินซึ่งมีผู้บริจาคบำรุงวัดอารามนั้น ในไม่ช้าก็คงจะมีกฎกระทรวงให้การคุ้มครองเกี่ยวกับการเก็บรักษาและการใช้จ่าย ในทางที่ดีที่สุด แต่ก็ไม่เป็นการ

ผิดแผกไปจากวิธีการที่ดีอยู่แล้วในขณะนี้เท่าไรนัก เช่นวัดที่นำเงินฝากไว้ในธนาคารออมสิน ซึ่งเป็นธนาคารที่มั่นคง และรัฐบาลเป็นประกันอยู่แล้ว ก็เป็นวิธีการที่ดีและถูกต้องอยู่แล้ว หมายความว่า แม้จะมีกฎหรือระเบียบอะไรตามมาอีกก็จะทำโดยรอบคอบ และเลือกทำในทางที่เป็นประโยชน์แก่วัดวาศาสนามากที่สุดเท่านั้น

ในที่สุดนี้ผมขอขอบคุณธนาคารออมสินอีกครั้งหนึ่ง ที่ได้เอื้อเฟื้อให้เวลาเพื่อเผยแพร่กิจการของพระศาสนา และหวังว่าท่านสัปปุรุษและวัดวาอารามทั่วไปก็คงจะช่วยกันอำนวยพรให้ธนาคารออมสินเจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย,

---

การศาสนาในประเทศไทย

๑. ความทั่วไป

วัตถุต่าง ๆ ย่อมต้องการที่ตั้ง เพื่อที่จะสามารถดำรงตัวอยู่ได้ ที่ตั้งนั้นอาจเป็นดิน หรือน้ำ หรืออากาศ ก็แล้วแต่ชนิดของวัตถุเหล่านั้น แต่เราอาจกล่าวโดยรวมยอดได้ว่า ของทุกอย่างจำเป็นจะต้องมีที่ตั้ง ถ้าไม่ตั้งไว้ตรงนี้ ก็ต้องไปตั้งไว้ตรงนั้นเป็นธรรมดา

จิตของมนุษย์ก็เป็นธาตุชนิดหนึ่งเหมือนกัน จะต่างกันก็แต่ว่าจิตเป็นนามธาตุ ส่วนวัตถุอื่น ๆ เป็นรูปธาตุ ดังนั้นจิตก็เป็นธรรมชาติ ที่ต้องการที่ตั้งเหมือนกัน แต่ที่ตั้งของจิตเราเรียกว่า "ที่พึ่ง" จิตของสามัญชนจะอยู่โดยปราศจากที่พึ่งหาได้ไม่ ถ้าไม่พึ่งอย่างนี้ก็ต้องพึ่งอย่างอื่น

ศาสนาแต่ละศาสนาก็คือสิ่งที่มนุษย์เลือกไว้เป็นที่พึ่งของจิตนั่นเอง ใครเห็นว่าศาสนาใดน่าจะพึ่งได้เขาก็เลือกนับถือศาสนานั้น ๆ ถ้าไม่ถือศาสนาก็ต้องหันไปถือสิ่งอื่น และอาจนับถือลัทธิปรัมปราอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ แม้ในพวกคนที่แสดงว่าตนไม่นับถือศาสนา แต่ในใจของเขาก็คงจะต้องยึดสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นที่พึ่งอยู่นั่นเอง ตามที่พูดนี้จะเห็นได้ว่าศาสนาเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในโลกด้วยศรัทธาของประชาชน หรือถ้าจะพูดอีกนัยหนึ่งก็คือด้วยความดีของแต่ละศาสนานั่นเอง

นักการเมืองฝ่ายที่แสดงตัวว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนา เมื่อหลายปีมาแล้วได้พยายามโฆษณาว่า ศาสนาเป็นสิ่งไร้สาระ และชักนำประชาชนให้ทิ้งศาสนาเสียจนถึงให้ทำลายศาสนาก็มี ผลปรากฏว่า ประชาชนกลับเกลียดชังลัทธิการเมืองดังกล่าว และถือว่าเป็นศัตรูของเรา ครั้นมาภายหลังเขาต้องเปลี่ยนวิธีการโฆษณาใหม่ คือใช้วิธีสรรเสริญคุณศาสนา ทำทีว่าเขามีนโยบายที่จะส่งเสริมสิทธิเสรีภาพทางศาสนามากมายเป็นพิเศษ โดยการโฆษณาแบบนี้ปรากฏว่าได้ผลดี จากข้อสังเกตนี้เราได้ความรู้อย่างหนึ่งว่า การดำเนินการใด ๆ โดยทำตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนาของประชาชนนั้นหาเป็นผลดีไม่

แม้ในประเทศไทยเรานี้เอง นักปกครองและนักพัฒนาการท้องถิ่นเป็นจำนวนมากก็ประสพความล้มเหลว เพราะไปทำลายศรัทธาของประชาชน โดยวิธีหักด้ามพร้า

ด้วยเช่า ตรงกันข้าม นักบริหารที่ฉลาดได้ล้วงเอาขุมกำลังศรัทธาของประชาชนออกมาใช้ให้สามารถทำงานบรรลุผลที่หมายของตนก็มีอยู่มาก

๒. ความหมายของคำว่าศาสนา

เมื่อเอ่ยถึงคำว่าศาสนา ได้มีบางคนคิดไปในแง่ที่ว่าเป็นเรื่องงมงายไร้สาระ เพราะไปนึกถึงสิ่งที่ตนได้เคยพบเคยเห็นมา เช่นการเสกเป่า สะเดาะเคราะห์ และบรวงสรวงเป็นต้น ซึ่งความจริงพฤติกรรมที่คนในสังคมแสดงออกมานั้น บางอย่างก็เป็นศาสนา บางอย่างไม่ใช่ เรื่องนี้ผู้บริหารสังคมควรทราบไว้ ดังต่อไปนี้

๑. ศาสนา (Religion) ได้แก่คำสอนที่ประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้

(๑) มีศาสดา

(๒) มีคำสอนที่เกี่ยวกับศีลธรรมจรรยา

(๓) มีหลักความเชื่อถืออันเป็นที่หมายขั้นสุดท้าย

(๔) มีพิธีกรรม

(๕) มีสถาบันทางศาสนา

๒. ลัทธิ (Doctrine)

คือความเชื่อถือทางพิธีกรรม ไม่มีคุณลักษณะครบที่จะเป็นศาสนาได้

๓. ประเพณี (Custom)

คือจารีตที่คนหมู่มากปฏิบัติสืบต่อกันมานาน

๔. ปรัชญา (Philosophy)

คือความคิดเห็นของเอกชนเกี่ยวกับชีวิตจิตใจ ไม่ถึงขั้นเป็นสัจธรรม

คำสอนทั้งสี่อย่างนี้มักจะสอดแทรกอยู่ในกันและกัน อาจทำให้คนเราเข้าใจผิดได้ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะศาสนาก็เกิดจากลัทธิ ฯ เกิดจากประเพณี ฯ เกิดจากปรัชญา ดังภาพนี้.—

ปรัชญา

ประเพณี

ลัทธิ

ศาสนา

ในภาพนี้แสดงให้เห็นว่า ศาสนานั้นเป็นสัจธรรม จึงกลั่นกรองมาจากลัทธิ พระเพณีและปรัชญา จึงเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของมนุษย์มาก การใช้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนตามธรรมนูญ ก็ดี ตามกฎบัตรสหประชาชาติ ก็ดี จึงให้ในเรื่องศาสนามากที่สุด ส่วนลัทธิ ประเพณีและปรัชญา ก็ให้ลดหลั่นกันออกมาตามลำดับ

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ องค์การสหประชาชาติได้กำหนดเสรีภาพทางลัทธิศาสนาไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ ข้อ ๑๘ ว่า

> "ทุกคนมีสิทธิในอิสระภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพในการเปลี่ยนศาสนา หรือความเชื่อมั่นและอิสระภาพในการที่จะแสดงออกซึ่งศาสนา หรือความเชื่อมั่นของตน โดยการสอน การปฏิบัติและการสักการะบูชา และการประกอบพิธี และเป็นการสาธารณะกรรมไม่ว่าจะลำพังตนเอง หรือในประชาคมร่วมกับผู้อื่นหรือส่วนบุคคล"

ปฏิญญาสากลนี้เท่ากับเป็นธรรมนูญโลก ซึ่งประเทศภาคีทั้งหลายจะต้องดำเนินการปกครองประเทศของตนให้คล้อยไปตาม แต่ประเทศใดจะกำหนดขอบเขตสิทธิเสรีภาพไว้กว้างแคบเพียงใด ก็ย่อมมีสิทธิกระทำได้ เพราะมูลฐานของแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน

๓. อิทธิพลของศาสนาต่อสังคม

ศาสนาเป็นขบวนการอบรมทางด้านจิตใจ ปลูกฝังไว้ในใจของประชาชน ศาสนาจึงมีอิทธิพลในทางเปลี่ยนแปลงสังคมแทบทุกด้าน เช่น.–

การศึกษา
ศิลปกรรม
อัธยาศัยของชาติ
วัฒนธรรม
ขวัญ
จรรยาบันของชาติ

จากจุดเหล่านี้ ศาสนาก็จะแผ่อิทธิพลคลุมไปถึงการเศรษฐกิจ แรงงาน การป้องกันประเทศ การพัฒนาสังคม ฯลฯ อย่างไม่ต้องสงสัย

และข้อที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ การรวมกลุ่มทางศาสนานั้น เป็นกลุ่มที่ยิ่งใหญ่ไพศาลมาก เกือบจะว่าไม่มีสถาบันใดที่มีสมาชิกมากเท่าสถาบันศาสนา เพราะศาสนาลบล้างการแบ่งแยกทางเชื้อชาติ คือคนชาติใดก็ตาม เมื่อถือศาสนาเดียวกันก็เป็นพวกเดียวกัน เพราะฉะนั้นข้อพิพาทใด ๆ อันเกี่ยวกับศาสนาจึงลุกลามกว้างขวางไปได้ง่าย เช่นกรณีสงครามครูเสด กรณีกองทัพมุสลิมยึดครองอินเดียในอดีต และกรณีเวียดนามใต้ทุกวันนี้

๔. ปัญหาควรสนใจ

ศาสนาจะมีผลดีหรือผลเสียต่อความมั่นคงของประเทศเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน ซึ่งมีอยู่ ๓ แบบด้วยกัน คือ.—

๑. เสรีภาพอย่างกว้างขวาง
ไม่มีขอบเขต

๒. เสรีภาพอย่างกว้างขวาง
แต่มีขอบเขต

๓. เสรีภาพอย่างจำกัด
วงแคบมาก

เสรีภาพแบบที่ ๑ นั้น เหมาะสำหรับประเทศใหญ่ที่มีคนหลายเผ่า หลายเชื้อชาติ และฝากความมั่นคงไว้กับเศรษฐกิจอย่างเดียว

เสรีภาพแบบที่ ๒ เหมาะสำหรับประเทศที่ประชาชนฝากความมั่นคงของประเทศไว้กับหลักเชื้อชาติ เช่นประเทศไทย

เสรีภาพแบบที่ ๓ ตามปกติแล้วไม่เหมาะที่ใช้กับประเทศใดทั้งทั้งสิ้น เว้นแต่จะมีวิธีอื่นดีกว่านี้ เนื่องจากประชาชนคลั่งศาสนาก่อนแล้ว จึงใช้เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น

การให้เสรีภาพทางศาสนาหาเป็นการสมควรไม่ ที่เราจะต้องเอาอย่างประเทศอื่นเสมอไป เพราะพื้นฐานของสังคมของแต่ละประเทศย่อมไม่เหมือนกัน ความผิดพลาดในเรื่องนี้ควรดูประเทศอินเดียเป็นตัวอย่าง

ตอนที่ ๒ ประเทศไทย

๑. สิทธิเสรีภาพ

สำหรับประเทศไทย ได้ประกาศตัวเองแก่โลกอย่างเปิดเผยว่า มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ (State Religion) แต่รัฐบาลก็ได้ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนพลเมืองในการเลือกนับถือศาสนาได้ตามความพอใจ สิทธิเสรีภาพดังกล่าวนี้ ในยุคโบราณไม่ได้ขีดเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ข้อความในประวัติศาสตร์ของชาติก็บ่งว่า ได้มีการให้สิทธิเสรีภาพในทางนี้เรื่อยมาตั้งแต่ก่อนยุคกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

ความปรากฏชัดในพระบรมราชโองการรัชกาลที่ ๕ แห่งจักรีวงศ์ ตอนหนึ่งว่า "———มีพระบรมราชโองการเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมว่า การศาสนานั้นไม่เป็นที่ขัดขวางสิ่งใดในราชการแผ่นดิน ผู้ใดเห็นว่าศาสนาใดจะดี จะถูกต้อง ก็ถือตามชอบใจของผู้นั้นเถิด ผิดถูกก็อยู่แก่ตัวผู้นั้นเอง ฯลฯ แต่นี้สืบไป ถ้าผู้ใดจะชอบใจถือศาสนาใด ก็ให้ผู้นั้นถือได้ตามใจชอบ อย่าให้เจ้านายบังคับแก่ราษฎร ซึ่งเป็นพี่น้องมูลนาย———อย่าห้ามปรามแต่ประการใด"

๒. สิทธีเสรีภาพของประชาชน

แม้ว่าชนชาติไทยจะได้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่รัฐบาลไทย ทุกยุคทุกสมัย ก็ได้ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในการที่จะเลือกนับถือศาสนาได้ตาม

ศรัทธาของตน และได้ให้การต้อนรับแก่นักเผยแพร่ศาสนาอื่นที่มุ่งหน้าเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย โดยอัธยาศัยอันกว้างขวาง

เมื่อประเทศไทยได้เปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิไตย สิทธิเสรีภาพทางพระศาสนาก็ได้ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญตลอดมา ซึ่งมีข้อความว่า

"บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมืองและไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวในวรรคก่อน บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิ์ หรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น"

ในการปฏิบัติศาสนา นอกจากรัฐจะได้ให้สิทธิเสรีดังกล่าวแล้ว ยังได้ให้ความอุปถัมภ์แก่ศาสนาต่าง ๆ ซึ่งทำการเผยแพร่อยู่ในประเทศไทย และบางครั้งก็ให้ความสนับสนุนการนำศาสนาไปเผยแพร่ในต่างประเทศด้วย โดยที่รัฐบาลได้ถือเสมือนหนึ่งว่าการทำนุบำรุงศาสนา ก็เป็นกิจการส่วนหนึ่งของรัฐ แต่สำหรับองค์พระมหากษัตริย์นั้น รัฐธรรมนูญได้ระบุไว้ว่า พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกด้วย

๓. ลัทธิศาสนาในประเทศไทย

โดยอาศัยสิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวาง และมีขอบเขตดังกล่าว ได้มีผู้นำศาสนาและลัทธิต่าง ๆ เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย และตั้งสำนักปฏิบัติศาสนกิจหรือพิธีกรรมอยู่ในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้.—

ก. ศาสนา

๑. พระพุทธศาสนา

๒. ศาสนาอิสลาม

๓. ศาสนาคริสต์

๔. ศาสนาฮินดู (พราหมณ์)

๕. ศาสนาซิกข์

ข. ลัทธิ

๑. ลัทธิขงจื๊อ

๒. ลัทธิเต๋า

๓. ลัทธิชินโต

๔. ลัทธิถือผี

๕. ลัทธิอื่น ๆ ของคนส่วนน้อย

๔. จำนวนศาสนิกชน

จากผลการสำรวจสำมะโนประชากรทั่วประเทศ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ซึ่งเป็นการสำรวจอย่างเป็นทางการครั้งหลังสุด ปรากฏว่าประเทศไทยมีพลเมือง ๒๖,๒๕๗,๙๑๖ คน แยกตามประเภทของศาสนิกชน ดังนี้—

ศาสนา	จำนวนศาสนิกชน			อัตราส่วนร้อย		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
พุทธ	12,285,200	12,275,323	24,563,523	46.78	46.78	93.54
อิสลาม	514,347	511,222	1,025,569	1.95	1.94	3.89
คริสต์	73,739	76,314	150,053	0.28	0.29	0.57
ฮินดู	2,147	1 336	3,483	(1)	(1)	(1)
ขงจื๊อ	250,971	210,346	461,317	0.95	0.80	1.75
อื่น ๆ	71,808	17,430	35,238	0 02	0.06	0.12
ไม่มีศาสนา	7,209	6,770	13,979	0.06	0.02	0.04
ไม่ทราบ	2,728	2,026	4,754	(1)	(1)	(1)
รวม	13,154,149	13,103,767	26,257,916	50.04	49.87	99.91

หมายเหตุ (๑) น้อยกว่า ๐.๐๑ ของอัตราส่วนร้อย

ตอนที่ ๓ กรมการศาสนา

๑. ภารกิจของกรมการศาสนา

กรมการศาสนามีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับลัทธิศาสนาทั้งปวงในประเทศไทย ตามนโยบายของรัฐบาล งานของกรมการศาสนาจึงกว้างขวาง และสอดแทรกอยู่ในวงการทุกระดับ ทั้งมีปัญหาสลับซับซ้อนยากที่จะแก้ไขให้เบ็ดเสร็จเด็ดขาดในทันทีทันใด เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับจิตใจและสิทธิเสรีภาพของประชาชน

เมื่อกล่าวโดยย่อ กรมการศาสนามีภารกิจดังต่อไปนี้ คือ

๑. รับสนองนโยบายของรัฐบาล
๒. รับสนองนโยบายมหาเถรสมาคม
๓. ดำเนินการด้านศาสนูปถัมภ์
๔. ส่งเสริมและควบคุมองค์การทางศาสนา
๕. เสริมสร้างจรรยาบรรณ ขวัญ และกำลังใจของประชาชน
๖. ส่งเสริมการจริยศึกษาตามแผนการศึกษาชาติ
๗. จัดการทรัพย์สินพระศาสนา
๘. ประสานงานกับองค์การศาสนาในนานาประเทศ

๒. วัตถุประสงค์ของการศาสนาแห่งชาติ

การบริหารงานด้านการศาสนา กรมได้ตั้งวัตถุประสงค์ (Objective) โครงการ (Project) และแผนงาน (Plan) ไว้เป็นที่แน่นอน และดัดแปลงให้เหมาะสมกับกาลเทศะ เช่นเดียวกับการบริหารงานด้านอื่น ๆ

วัตถุประสงค์มูลฐาน

๕ ประการ

ข้อ ๑ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ
ข้อ ๒ ความมั่นคงของชาติและของศาสนาจะแยกจากกันมิได้
ข้อ ๓ พระสงฆ์เป็นครุฏฐานียบุคคลของประชาชน
ข้อ ๔ ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพทางศาสนาอย่างกว้างขวาง แต่มีขอบเขต
ข้อ ๕ ประเทศไทยพึงเป็นผู้นำของประเทศที่ถือพุทธศาสนาทั่วโลก

(ส่วนวัตถุประสงค์เฉพาะได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาละ)

พระพุทธนวราชบพิตร

ท่านผู้ฟังครับ

ทุกท่านคงจะได้เคยสดับตรับฟังข่าวพระราชกรณียกิจอย่างหนึ่ง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ซึ่งเป็นพระราชกิจที่แปลกจากพระราชกิจอื่น ๆ และแน่นอนเมื่อสองปีถอยหลังไป เกือบจะไม่มีใครเคยนึกไว้ว่าจะได้ชื่นชมกับพระราชกิจดังกล่าวนี้ นั่นคือการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานพระพุทธรูปแก่จังหวัดต่าง ๆ ดังเช่น ที่เสด็จ ฯ ไปพระราชทานแก่จังหวัดสระบุรี เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๘ เดือนนี้ เป็นครั้งหลังสุดที่ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนี้มา พระพุทธรูปที่พระราชทานนี้มีพระนามว่า พระพุทธนวราชบพิตร

ท่านผู้ที่ไม่ได้เข้าเฝ้าในโอกาสที่พระราชทาน หรือได้เฝ้าแต่อยู่ห่างไกล อาจนึกว่าพระพุทธรูปที่พระราชทานนี้ก็คงจะเป็นเหมือนกับพระพุทธรูปสำหรับบูชาทั่วไป และเมื่อพระราชทานแก่จังหวัดใดก็คงจะเป็นพระบูชาประจำศาลากลางจังหวัดนั้น มีพระพุทธาภินิหารคุมครองบรรดาข้าราชการน้อยใหญ่ในศาลากลางจังหวัดเป็นสำคัญ ดังนี้เป็นต้น ซึ่งเป็นความเข้าใจที่หยั่งลงไม่ถึงความจริงของเรื่องนี้ อันเป็นเรื่องที่ประวัติศาสตร์ของชาติไทยจะต้องจดจารึกลงไว้ ตลอดชั่วลูกชั่วหลาน และเป็นความรู้พิเศษที่ผู้หลักผู้ใหญ่จะพึงกำหนดจดจำไว้เล่าให้ลูกให้หลานฟังต่อ ๆ กันไป ทั้งเป็นการสมควรที่ในวงการศึกษาทั่วไป ไม่ว่าฝ่ายพุทธจักรหรืออาณาจักร จะได้นำเรื่องนี้เข้าสู่วงวิชาการสั่งสอนกันสืบไปภายหน้า ฉะนั้นการบรรยายในเวลาสำหรับรายการของธนาคารออมสินวันนี้ ข้าพเจ้าจึงขอนำเรื่องพระพุทธนวราชบพิตรมาบอกกล่าวแก่ท่านผู้สนใจ เป็นทำนองคุยสู่กันฟังด้วยสำนวนภาษาอย่างชาวบ้านแท้ ๆ

พระราชปรารภ

เหตุที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ทรงสร้างพระพุทธรูปปางนี้ขึ้น เป็นข้อสำคัญสุดยอดที่พุทธศาสนิกชนทุกท่านทุกคนควรจะรับทราบไว้ เมื่อทราบพระราชประสงค์แล้ว ย่อมจะเข้าใจในพระราชกรณียกิจเรื่องนี้โดยง่าย เพราะการสร้างพระพุทธนวราช

บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ๒๓ ก.ย. ๑๑

บพิตรนั้นเป็นงานที่ยากมาก และการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานด้วยพระองค์เองทุกครั้งทุกคราวนั้น ก็ทรงลำบากพระวรกายมิใช่น้อย

พระราชประสงค์ของพระองค์นั้น ตามที่ข้าพเจ้าได้ฟังกระแสพระราชดำรัสในโอกาสที่พระองค์พระราชทานพระแก่จังหวัดต่าง ๆ พอสรุปได้อย่างสั้น ๆ ว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมมีพระราชประสงค์จะให้พระพุทธานุภาพคุ้มครองประชาชนพลเมืองทั่วแผ่นดินให้ร่มเย็นเป็นสุข และมีจิตใจร่วมสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียว หรือจะย่อความเข้าไปอีกก็น่าจะพูดว่า **เพื่อความสุขสามัคคีของคนทั้งชาติ**

โดยพระมหากรุณาดังกล่าวนี้ พระพุทธนวราชบพิตรที่พระราชทานแก่จังหวัดหนึ่ง ๆ นั้น เป็นที่เข้าใจว่า พระราชทานแก่ชาวจังหวัดนั้นทั่วทุกคน ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ พ่อค้า ชาวไร่ชาวนา จะอยู่ในเมืองหรืออยู่ตามหมู่บ้านตำบลใดก็ตาม เป็นอันได้รับพระราชทานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จากองค์พระประมุขของชาติทั่วทุกคน แต่โดยที่การปกครองแผ่นดินของประเทศไทยเรานี้ ท่านแบ่งเขตออกเป็นจังหวัด ๆ แต่ละจังหวัดมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้า และมีศาลากลางจังหวัดเป็นสำนักงานกลางของจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดจึงเป็นผู้รับพระราชทานจากพระราชหัตถ์ของพระเจ้าแผ่นดิน และประดิษฐานไว้ที่ศาลากลางจังหวัด โดยเหตุนี้เมื่อจังหวัดใดได้รับพระราชทานแล้ว ทุกคนก็ควรจะส่งใจไปรวมกันระลึกถึงและกราบไหว้บูชาพระพุทธนวราชบพิตรประจำจังหวัดของตนเสมอ และแนะนำสั่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติเช่นนั้นจนเกิดเป็นนิสัยด้วย

ลักษณะองค์พระ

เพื่อโยงความรำลึกถึงองค์พระพุทธนวราชบพิตร โปรดทราบลักษณะขององค์พระดังนี้ องค์พระหล่อด้วยทองประเภทสำริด สีคล้ำ เป็นพระปางชนะมาร คือนั่งขัดสมาธิ หน้าตัก (คือวัดจากเข่าข้างหนึ่งถึงเข่าอีกข้างหนึ่ง) กว้าง ๒๓ เซ็นติเมตร หรือประมาณคืบครึ่ง สูง ๔๐ เซ็นติเมตร หรือสองคืบเศษ ฐานพระเป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย รูปลักษณะสวยงามมากเค้าพระพักตร์ถ้ากะอายุแล้วก็อยู่ในปูนหนุ่มแน่น และเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว พระชนมายุขององค์พระคงจะประมาณ ๓๕–๓๖ พรรษา เค้าพระพักตร์เบิกบาน ริมพระโอษฐ์เผยอยิ้มนิด ๆ

ถ้าลดสายตาลงมาตรงกึ่งกลางฐานด้านหน้า จะเห็นมีพระเครื่องรูปสามเหลี่ยมฝังอยู่ ตรงนี้แหละที่เป็นจุดแปลกประหลาดจากพระพุทธรูปทั้งหลาย ข้าพเจ้าคิดว่า ตรงนี้เป็น "หัวใจ" แห่งพระมหากรุณา ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีปณิธาน ที่จะให้พระองค์นี้เป็นที่รวมแห่งจิตใจของคนทั้งประเทศ

นัยว่าพระ เครื่ององค์นี้ พระบาท สมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว ทรงสร้าง ขึ้นด้วยพระหัตถ์ เป็นพระผง ซึ่งประกอบด้วยผงวิเศษ เช่นผงดอกไม้ ผงธูป ผงทองคำเปลว น้ำ และดิน ที่โปรดให้นำมาจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทุกแห่งทุกจังหวัด ทั่วพระราชอาณาเขต ข้าพเจ้าได้อ่านทบทวนดูในบัญชีของศักดิ์สิทธิ์แล้วรู้สึกว่ายังไม่เคยเห็นพระผงใด ๆ ที่สามารถรวบรวมของศักดิ์สิทธิ์ได้ครบถ้วนบริบูรณ์เพียงนี้ มีข้อน่าสังเกตว่า ประชาชนแต่ละจังหวัดย่อมมีสถานศักดิ์สิทธิ์เป็นที่รวมใจรวมศรัทธาของชาวจังหวัดนั้นอยู่แล้ว จังหวัดละ ๒ แห่งบ้าง ๓ แห่งบ้าง มากกว่านั้นบ้าง กระแสจิตของคนในแต่ละท้องถิ่นได้ถ่ายถอดลงไว้ในปูชนียสถานนั้น ๆ อย่างมากมาย การที่โปรดเกล้า ฯ ให้รวบรวมผงวิเศษจากปูชนียสถานเช่นนั้นมาผสมกันพิมพ์เป็นพระเครื่องรูปเดียว จึงเป็นการนำเอากระแสจิตและพลังศรัทธาของคนทั้งประเทศมารวมไว้ ณ จุดเดียว ถ้าเราเอาเหตุผลในทางจิตศาสตร์มาพิจารณาแล้ว ก็ย่อมเป็นที่เห็นได้ว่า พระพุทธรูปที่พระราชทานแก่ชาวจังหวัดหนึ่ง ได้รวมเอาความศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดอื่น ๆ ทุกจังหวัดมารวมไว้ด้วย เป็นข้อที่น่าปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง

พระนาม

พระนามของพระพุทธรูปที่ว่า "พระพุทธนวราชบพิตร" แปลเป็นภาษาไทยว่า พระพุทธรูปประจำรัชกาลที่เก้า ซึ่งหมายความว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้ทรงสร้างขึ้นเพื่อพระราชทานแก่ประชาชนพลเมืองของพระองค์

วิธีปฏิบัติต่อองค์พระ

เกี่ยวกับพระพุทธนวราชบพิตรนี้ สำนักพระราชวังได้วางกำหนดแนวปฏิบัติของทางราชการไว้ดังนี้

๑. เมื่อจังหวัดใดได้รับพระราชทานไปแล้ว ให้ประดิษฐานพระพุทธรูปนั้นไว้ ณ ที่อันควร ในศาลากลางจังหวัดนั้น

๒. เมื่อทางจังหวัดมีงานพิธีใด ๆ ซึ่งต้องตั้งที่บูชาพระรัตนตรัย ก็ให้อัญเชิญพระพุทธนวราชบพิตรมาประดิษฐานเป็นพระบูชาในพิธีนั้น ๆ ทั้งนี้ยกเว้นพิธีที่กระทำในโบสถ์ วิหาร หรือปูชนียสถานใด ๆ ที่มีพระประธานหรือปูชนียวัตถุอื่นเป็นประธานอยู่แล้ว และยกเว้นพิธีซึ่งต้องใช้พระพุทธรูปอื่นเป็นประธานโดยเฉพาะ เช่นพระพุทธคันธารราษฎร์

๓. เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปยังจังหวัด เพื่อทรงเป็นประธานในพระราชพิธี หรือพิธีที่ทางจังหวัดจัดก็ดี ก็ให้ทางจังหวัดอัญเชิญพระพุทธนวราชบพิตรมาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระราชพิธีและพิธีนั้น ๆ ทุกครั้ง หากพระราชพิธีหรือพิธีนั้น ๆ กระทำในพระอารามหรือในปูชนียสถาน ซึ่งมีพระประธานหรือปูชนียวัตถุอื่นใดเป็นประธานอยู่แล้ว ก็ให้อัญเชิญพระพุทธนวราชบพิตรไปประดิษฐาน ณ ที่บูชาเป็นต่างหากอีกที่หนึ่ง เพื่อทรงนมัสการ

๔. เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพระราชกรณียกิจ ณ จังหวัด ให้ทางจังหวัดอัญเชิญพระพุทธนวราชบพิตรไปประดิษฐานไว้ ณ ที่บูชา เพื่อทรงนมัสการในพลับพลาหรือที่ประทับที่จัดไว้ ในกรณีนี้ หากท้องที่ที่จะเสด็จพระราชดำเนินนั้นห่างไกลจากศาลากลางจังหวัด และเป็นที่ทุรกันดารไม่สะดวกแก่การคมนาคม หรือการเสด็จพระราชดำเนินนั้นเป็นการรีบด่วน หรือเพียงเป็นการเสด็จพระราชดำเนินผ่าน ทางจังหวัดจะพิจารณาให้งดเสียก็ได้ ตามแต่จะเห็นสมควร

๕. เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรม ณ จังหวัด ให้ทางจังหวัดอัญเชิญพระพุทธนวราชบพิตรมาประดิษฐานไว้ ณ ที่บูชา ในพลับพลาหรือในที่ประทับตลอดเวลาที่ประทับแรมอยู่ และให้อัญเชิญกลับไปยังศาลากลางเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับแล้ว ในการนี้ให้กองมหาดเล็กปฏิบัติเช่นเดียวกับระเบียบแบบแผนที่มีอยู่แล้ว เกี่ยวกับพระชัยนวโลหะประจำรัชกาล

๖. หากทางจังหวัดเห็นสมควรจะอัญเชิญพระพุทธนวราชบพิตรออกให้ประชาชนได้นมัสการบูชาในเทศกาลใด ๆ ก็ให้กระทำได้ตามแต่จะเห็นสมควร

พิธีปฏิบัติต่อพระพุทธนวราชบพิตรตามที่กล่าวมานี้ ได้ยกเอาข้อความจากหนังสือเอกสารของสำนักพระราชวัง ที่จัดพิมพ์ในงานพระราชทานพระพุทธนวราชบพิตร ซึ่งสรุปลงไว้เพื่อจำกันอย่างง่าย ๆ ว่า จังหวัดใดได้รับพระราชทานพระองค์นี้ไว้แล้ว ก็โปรดให้ประชาชนได้สักการะบูชาและทุกครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปที่จังหวัดนั้น ก็ให้จังหวัดอัญเชิญออกมาประดิษฐานเพื่อทรงนมัสการด้วย โดยนัยนี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธนวราชบพิตรเป็นนิมิตรหมายแห่งความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับบรรดาเราท่านทั้งหลาย ระหว่างข้าราชการกับประชาชน และระหว่างพวกเรากับพวกเราเอง ดวงใจทุกดวงในแผ่นดินไทยนี้จะได้รวมกันเข้า เหมือนกับเป็นใจดวงเดียว เมื่อเรารวมใจกันได้แล้วก็จะเกิดพลังอย่างมหาศาลสามารถป้องกันภัยอันตรายอันจะมีมาถึงบุคคลและบ้านเมืองของเราได้ และดลบรรดาลให้เกิดความสำเร็จในการพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญสืบไป

วิธีปฏิบัติตน

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์พระประมุขแห่งเราไทยทั้งชาติ ทรงพระกรุณาสร้างพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ขึ้นจำเพาะเจาะจงพระราชทานแก่ประชาชนพลเมืองเช่นนี้ นับได้ว่าเป็นเหตุมหัศจรรย์อย่างหนึ่งในแผ่นดิน ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า พระราชกรณียกิจเรื่องนี้ผิดแผกแตกต่างจากพระราชกิจน้อยใหญ่อื่น ๆ คงจะด้วยแรงพระมหากรุณาและพระอุตสาหะวิริยะนี้เอง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานพระพุทธนวราชบพิตรแก่จังหวัดใด ได้มีประชาชนไปรอเฝ้าชมพระบารมีกันอย่างเนืองแน่นทุกหนทุกแห่ง ยิ่งเมื่อได้ฟังพระสุระเสียงที่ตรัสกับประชาชนในกาลนั้นด้วยแล้ว ทุกคนจะเกิดความปีติปราโมชประทับใจไปตลอดกาล

ข้อที่น่าจะกล่าวเป็นประการสุดท้ายก็คือว่า เมื่อได้มีพระพุทธานุภาพและพระบรมเดชานุภาพหลั่งลงสู่ประชาชนอย่างท่วมท้นเช่นนี้แล้ว เป็นการชอบเป็นการควรที่ราษฎรทุกคนในจังหวัดนั้นจักได้เปิดใจของตนรับพระพุทธานุภาพ รับพระบรมเดชานุภาพ เข้าไปเพิ่มพลังแก่ตนเอง ให้เป็นผู้มีกำลังใจอันเข้มแข็งแกล้วกล้าสามารถกำจัดเสียซึ่งความคิดฝ่าย

ต่ำออกจากใจของตน ดึงตัวออกจากความชั่วร้ายมืดมนอนธการ มารับแสงสว่างอันบริสุทธิ์ ชำระสะสางอาชีพของตนให้สุจริตและมีรายได้เพิ่มพูนให้เศรษฐกิจภายในครอบครัวได้มีหลักประกันอย่างมั่นคง โดยนัยนี้พระพุทธานุภาพแห่งองค์พระพุทธนวราชบพิตร รวมทั้งพระบรมเดชานุภาพแห่งพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ย่อมจะปกคลุมไปทั่วทุกชีวิตในราชอาณาจักรไทย ยังความสงบสุขให้บังเกิดขึ้นเป็นร้อยเท่าพันเท่า

โอกาสนี้ ธนาคารออมสินขอน้อมเกล้าอาราธนาอานุภาพแห่งพระพุทธนวราชบพิตรได้ดลบรรดาลให้ท่านผู้พึ่งเพียบพร้อมด้วยสรรพสิริมงคล สมบูรณ์พูนผลในการดำรงชีพ และได้ประสบความสำเร็จในการสะสมทรัพย์เพิ่มพูนรายได้ของครอบครัวโดยทั่วกัน.

พิมพ์ที่: หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา)
นายพยุง ทิพย์เนตร ผู้จัดการและผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. ๘๑๒๓๕๑